

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA ZORBALIK VE
ZORBALIĞIN PSİKOLOJİK SORUNLARLA İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uğur Ümmiye Özkal

**Ankara
Temmuz, 2011**

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA ZORBALIK VE
ZORBALIĞIN PSİKOLOJİK SORUNLARLA İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uğur Ümmiye Özkal

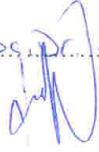
Danışman: Doç. Dr. Metin Pişkin

**Ankara
Temmuz, 2011**

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ ALIşMASI RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan... Doç. Dr. Serap Naali.....

¼ye... Doç. Dr. Metin Piskin.....

¼ye... Doç. Dr. Sakir Cankar.....

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../2011

Prof. Dr. Nejla KURUL

Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmam için konu araştırırken çeşitli araştırmalar yaptım. Tüm üniversite yaşamım boyunca idealim ergenler hakkında çalışmalar yapmaktı. Sağlıklı bir toplumun sağlıklı bir aile yaşamı ve sağlıklı çocuk yetiştirmekten geçtiğine inanırım. Ergenlik dönemi de hem kuramlardan bilindiği gibi kişilik gelişiminde kritik bir dönemdir hem de benim hayatımda da önemli bir dönem olmuştur. Ergenliğim boyunca pek çok arkadaşım oldu; pek çok insan tanıdım. Akran zorbalığı hakkında okurken hep okul yıllarım aklıma geldi. O kadar geriye gitmeye de gerek yoktu aslında; çünkü sadece çevremize bakmak bile zorbalığın sadece okulla sınırlı olmadığını gösteriyor.

Ergenlerde akran zorbalığı konusunu çalışmayı planlarken bazı şartlar bu çalışmayı yürütmeme engel oldu. Ama bir kapı kapandı başka bir kapı açıldı; çok fazla el değmemiş bir konu olan üniversite öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarını araştırmaya başladım. Sağlıklı kişilik gelişiminde psikolojik anlamda sağlıklı olmak kendini gerçekleştirebilmek için önemlidir. O halde zorbalık gibi baş edilmesi gerçekten güçlü ve sağlam olmayı gerektiren bir durum bireyi psikolojik yönden nasıl etkilemektedir? Bu sorunun cevabını aramak için bir kapı açtım, bir adım attım. Bu tez çalışması bu adımı anlatıyor.

Hiçbir şey çok kolay olmadı. Ama kolaylıklar sağlayan değerli hocalarım vardı. Öncelikle paniğe kapıldığım her anda pratik çözümleriyle yolumu aydınlatan, fırsatlar yaratan, bu çalışmada bana yol gösteren tez danışmanım Doç.Dr. Metin Pişkin'e çok teşekkür ederim. Jüri üyelerim, çok sevdiğim hocalarım Doç.Dr. Serap Nazlı ve Doç.Dr. Şakir Çinkır'a değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. En yoğun zamanlarında bile bana yardımcı olan, bilgisini paylaştan Arş.Gör. Gökhan Atik'e, çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarıma ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

Yirmi yıllık okul hayatımın en güzel zamanlarını yüksek lisans eğitimim sırasında geçirdim. Hem akademik, hem mesleki hem de kişisel gelişimim açısından çok faydasını gördüğüm, iyi ki buradayım dediğim bir eğitim yaşantım oldu. Derslerini gerçekten severek dinlediğim Prof.Dr.Üstün Dökmen, Prof.Dr. Binnur Yeşilyaprak, Doç.Dr. Seher Aydemir Sevim, sizlere de çok teşekkür ederim. Okulu bu kadar güzel yapan, hem akademik, hem mesleki hem de kişisel gelişimi birbirimizin varlığı sayesinde yaşadığımız dostlarım, Birsen Şahan ve Hale Çerkezoğlu, varlığınız yeter.

Gücümü, sabrımı, enerjimi veren; yaşama sevincimi, ideallerime ulaşmamı sağlayan mutlu, eğlenceli ve destekleyici ailem; annem, babam, kardeşim ve halalarım. Sadece teşekkür etmek ne kadar az kalıyor.

Uğur Ümmiye ÖZKAL

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ARASINDA ZORBALIK VE ZORBALIĞIN PSİKOLOJİK SORUNLARLA İLİŞKİSİ

Özkal, Uğur Ümkiye

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Metin Pişkin

Temmuz 2011, 117 sayfa

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi ve cinsiyete göre zorbalığa uğramalarının farklılaşp farklılaşmadığını incelemek ve zorbalığın psikolojik sorunlarla olan ilişkisini araştırmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu 2010-2011 öğretim yılında Ankara'daki bir devlet üniversitesinin sosyal bilimlerle ilgili fakültelerinde okumakta olan 453 öğrenci oluşturmuştur. Katılımcıların yaş ortalaması 20.59 (s=1.80) ve yaş ranjı 18-28'dir. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri ile toplanmıştır. Verilerin analiz edilmesinde SPSS programından yararlanılmış; korelasyon analizi, ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney U-Testi ve ilişkisiz ölçümler için Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır.

Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular üniversite öğrencilerinin %17'sinin zorbalığa uğradığını göstermektedir. Farklı zorbalık boyutlarına göre incelendiğinde ise üniversite öğrencilerinin en çok ideolojik zorbalığa ve dışlama yoluyla zorbalığa uğradıkları görülmektedir.

Üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığına uğrama açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Alt boyutlara göre incelendiğinde söylenti yayma, cinsel zorbalık, ideolojik zorbalık ve siber zorbalık açısından cinsiyete göre bir farklılık gözlenmezken erkek

öğrencilerin dışlama ve fiziksel zorbalığa kızlardan daha fazla uğradığı sonucu elde edilmiştir.

Üniversite öğrencileri arasında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu ve 1.sınıf öğrencilerinin diğer tüm sınıf düzeylerinden daha az zorbalığa uğradıkları sonucu elde edilmiştir. Alt boyutlara göre incelendiğinde ise yine 1.sınıf öğrencilerinin tüm alt boyutlarda en az düzeyde zorbalığa uğradıkları görülmektedir. Fiziksel zorbalığa 2.sınıf öğrencilerinin, söylenti yayma türü zorbalığa ise 3.sınıf öğrencilerinin en fazla uğradığı; dışlama, ideolojik zorbalık, cinsel zorbalık ve siber zorbalığa ise 4.sınıf öğrencilerinin en fazla uğradıkları görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğraması ile yaşadıkları psikolojik sorunlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Buna göre zorbalığa uğrama toplam puan ve alt boyutları ile kaygı, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve düşmanlık duyguları alt boyutları birlikte artmaktadır. Akranları tarafından zorbalığa uğramanın üniversite öğrencilerinin yaşadığı psikolojik sorunlarla ilişkili olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Zorbalık, mağdur, üniversite öğrencileri, psikolojik sorunlar.

ABSTRACT

BULLYING AMONG UNIVERSITY STUDENTS AND THE RELATIONSHIP BETWEEN BULLYING AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS

Özkal, Uğur Ümmiye

Graduate, Guidance and Psychological Counseling Program

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Metin Pişkin

July 2011, 117 pages

The aim of this study is to examine whether the university students' exposure to bullying differs according to their grade levels and gender and to search the relationship between bullying and psychological problems.

The participants are 453 students who attend to the humanities of a university in Ankara in 2010-2011. The participants' ages differ between 18 and 28 with the mean age of 20.59 ($s=1.80$). Data was collected with the "Bullying Scale for University Students" which was developed by the researcher and "Brief Symptom Inventory". For the analysis of the data correlation, Mann Whitney U-Test and Kruskal Wallis H-Test were used.

Results indicate that 17% of the university students were exposed to bullying. And if it is examined at different levels of bullying, it can be deduced that university students are mostly exposed to isolation and ideological bullying.

The results revealed no significant difference in exposing to peer bullying in terms of gender among university students. There is no difference in terms of gender in rumour spreading, sexual bullying, ideological bullying and cyber bullying whereas it is concluded that male students are exposed to isolation and physical bullying more than female ones.

It has been found that fourth year-students are the ones who are exposed to bullying more than all others and first year-students are exposed to bullying less than all others. It has been found that second year-students are mostly exposed to physical bullying; third year-students to rumour spreading; and fourth year-students to isolation, ideological bullying, sexual bullying and cyber bullying.

The results revealed that there is a significant correlation between the students' being exposed to bullying and their psychological problems. Consequently, being exposed to bullying and its different forms are positively correlated with anxiety, depression, negative self-perception, somatization and hostility subscales. It is concluded that the university students' psychological problems and their being exposed to peer bullying are correlated with each other.

Keywords: Bullying, victim, university students, psychological problems.

Şigdem Özkal'a

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
BÖLÜM	
I. GİRİŞ.....	1
Problem	1
Amaç	6
Önem.....	6
Varsayım	9
Sınırlıklar	9
Tanımlar	9
II. KURAMSAL TEMELLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	12
1. Akran Zorbalığı	12
1.1.Akran Zorbalığının Türleri.....	16
1.2.Zorbalık Statüleri	18

1.3.Yaş veya Sınıf Düzeyine Göre Akran Zorbalığı.....	19
1.4.Cinsiyete Göre Akran Zorbalığı	21
1.5.Zorbalığın Nedenleri	22
1.6.Zorbalığın Sonuçları	23
2. Psikolojik Sorunlar	25
2.1.Depresyon.....	25
2.2.Anksiyete/Kaygı.....	27
2.3.Olumsuz Benlik	29
2.4.Somatizasyon	31
2.5.Düşmanlık Duyguları (Hostilite).....	32
İlgili Araştırmalar.....	33
1. Türkiye’de Yapılmış Araştırmalar	33
1.1.Akran Zorbalığına Uğramanın Yaşa ve Cinsiyete Göre Değişimi	33
1.2.Akran Zorbalığı ve Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişki.....	35
2. Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar	37
2.1.Akran Zorbalığına Uğramanın Yaşa ve Cinsiyete Göre Değişimi	37
2.2.Akran Zorbalığı ve Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişki.....	39
III. YÖNTEM	42
Araştırmanın Modeli	42
Araştırma Grubu	42
Verilerin Toplanması.....	43

Kısa Semptom Envanteri.....	43
Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin Geliştirilmesi.....	45
Verilerin Analizi ve Yorumlanması	51
IV. BULGULAR	55
Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Yaygınlığına İlişkin Bulgular	55
Zorbalığa Uğrama Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Cinsiyet Farkına İlişkin Bulgular.....	56
Zorbalığa Uğrama Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Sınıf Düzeyi Farkına İlişkin Bulgular	59
Zorbalığa Uğrama ile Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Korelasyon Analizi Bulguları.....	69
V. TARTIŞMA ve YORUM	72
Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Yaygınlığı.....	72
Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Uğramasında Cinsiyet Farkı	74
Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Uğramasında Sınıf Düzeyi Farkı	76
Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Uğraması ile Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişki	77
VI. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	80
KAYNAKÇA	84
EKLER.....	101

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Araştırma Grubuna İlişkin Demografik Veriler	43
Çizelge 2. AZB Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri.....	47
Çizelge 3. Faktörler Arası Korelasyonlar.....	49
Çizelge 4. Alfa ve Spearman Brown İki Yarı Test Güvenirliği (iç tutarlılık) ve Test Tekrar-Test (kararlılık) Katsayıları.....	51
Çizelge 5. Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri'ne Ait Verilerin Dağılımının Normalliğinin Test Edilmesi	52
Çizelge 6. Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi	53
Çizelge 7. Zorbalığa uğrayan ve uğramayan üniversite öğrencilerinin frekans ve yüzdeleri	56
Çizelge 8. Zorbalığa Uğrama Toplam Puanının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu	57
Çizelge 9. Dışlama Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu ..	57
Çizelge 10. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu.....	57
Çizelge 11. Söylenti Yayma Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu.....	58
Çizelge 12. Cinsel Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu	58
Çizelge 13. İdeolojik Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu.....	59
Çizelge 14. Siber Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu.....	59

Çizelge 15. Zorbalığa Uğrama Toplam Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu	60
Çizelge 16. Zorbalığa Uğrama Toplam Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	60
Çizelge 17. Dışlama Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu	61
Çizelge 18. Dışlama Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	62
Çizelge 19. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu.....	62
Çizelge 20. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	63
Çizelge 21. Söylenti Yayma Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu.....	64
Çizelge 22. Söylenti Yayma Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	64
Çizelge 23. İdeolojik Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu.....	65
Çizelge 24. İdeolojik Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	66
Çizelge 25. Cinsel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu	66
Çizelge 26. Cinsel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	67
Çizelge 27. Siber Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu.....	68

Çizelge 28. Siber Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması68

Çizelge 29. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyonlar69

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi ortaya konulmuş, amaçları, önemi, varsayım ve sınırlılıkları verilmiştir. Kullanılan kavramlar tanımlanmıştır.

Problem

Ergenlik, yaklaşık olarak 12 ile 22 yaş arasında olan; bedensel, cinsel, bilişsel, ahlaki, toplumsal ve kişilik gelişimi açısından değişimlerin yaşandığı, bireyin yeni durumuna uyum sağlamaya çalıştığı bir dönemdir (Gander ve Gardiner, 2001). Havighurst ergenlikte karşılaşılan gelişim görevlerini açıklamıştır (Akt. Gander ve Gardiner, 2001). Ergenlikle birlikte bireyin bedeninde biyolojik değişimler olmaya başlar, birey bu dönemde bedeninin özelliklerini tanımaya ve kabul etmeye çalışır. Toplumsal cinsiyet rolünü gerçekleştirmeye çalışır. Kız ve erkek yaşlılarıyla olgun ilişkiler kurmaya çalışırken diğer taraftan da anne baba ve diğer yetişkinlerle olan ilişkilerini düzenlemeye çalışır. Ergenlik anne ve babadan duygusal yönden bağımsızlaşmaya başlanılan bir dönemdir. Anne ve babadan bağımsız olarak kendini var etmeye çalışan ergen bu dönem içinde bir mesleğe, evliliğe ve aile yaşamına da hazırlanmaya başlar. Toplumsal bakımdan sorumlu davranışlar geliştirmek ve ahlak sistemi kazanmak bu dönemin diğer gelişim görevlerindedir.

Ergenlikten yetişkinliğe geçilen bu dönemde anne babadan bağımsızlaşarak diğer insanlarla bir arada olma, sosyalleşme süreci önem kazanır. Ergenlikte aile bireyleri ve birkaç arkadaşla sınırlı olan sosyal çevre genişlemeye başlar. Arkadaşlar artık bireyin yaşamında daha fazla yer almaya başlar. Ergenlikteki diğer bir gelişim görevi de kendi yaşıtı kız ve

erkek arkadaşlarla yeni ve olgun ilişkiler kurmaktır (Gander ve Gardiner, 2001).

Ergenliğin son dönemleri lisenin bitip üniversitenin başladığı yıllara denk gelmektedir. Üniversite yıllarında bireyin yaşamına eklenen yeni sorumlulukları da vardır. Öğrencilerin bir bölümü ailelerinden ayrılarak farklı bir şehirde kendi başlarına yaşamaya başlarken bu yeni çevrelerinde yeni insanlarla tanışma ve sosyalleşme olanağı da bulmaktadırlar. Üniversite yılları aynı zamanda yavaş yavaş iş yaşamına hazırlanmaya başlanılan yıllardır. Yeni ve farklı insanlarla bir arada olmak bireye, farklı özellikteki kişilerle ilişki kurma yolları konusunda deneyim sağlar. Okul ortamı arkadaş sayısını arttıran bir faktör olmakla birlikte başa çıkılması gereken yeni yaşantılar ve sorunlarla da karşılaşılan bir yerdir. Bunlardan biri de zorbalıktır.

Zorbalık, güçlü bir bireyin veya grubun daha az güçlü başka bir bireye ya da gruba zarar verme amacıyla psikolojik veya fiziksel yönden tekrarlayıcı bir şekilde baskı uyguladığı ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü olarak tanımlanır (Pişkin, 2002; Rigby, 2007). Zorbalıkta güç eşitsizliği ve gücün adaletsiz kullanımı söz konusudur (Rigby, 2003). Zorba olan kişi mağdurdan daha güçlüdür; fiziksel veya psikolojik açıdan hemen hemen eşit güce sahip iki kişi kavga ediyorsa veya tartışıyorsa bu zorbalık olarak tanımlanmaz (Olweus, 1993). Zorbalık olgusunda Olweus (1993), hem zorba hem mağdurun bir kişi veya bir grup olabileceğini ancak okullarda gerçekleşen zorbalıkta mağdurların genellikle tek kişi olduğunu belirtmektedir.

Zorbalık genel olarak iki birey arasında gerçekleşir: zorba ve mağdur. Bir kişinin bir veya birden çok kişi tarafından sürekli olarak zorbaca davranışlara maruz kalması durumunda o kişi mağdur olarak tanımlanır, zorba davranışlarda bulunan ise zorba olarak tanımlanır (Olweus, 1993). Zorba ve mağdur dışında zorbalıkla ilgisi bulunan diğer kişiler için zorbaya yardımcı olan, zorbayı pekiştiren, mağduru koruyan, dışarıda kalanlar ve zorba/mağdur gibi sınıflandırmalar da yapılmıştır (Salmivalli, 1999; Solberg ve Olweus, 2003).

Zorbalar genellikle saldırgan ve dürtüsel davranan, diğer insanlar üzerinde baskın olmak isteyen ve mağdurla empati kuramayan bireylerdir. Mağdurlar ise sakıngan, duyarlı, sakin, düşük benlik saygısı olan, kendilerine ilişkin olumsuz bir bakış açısı olan, kendini kaygılı, güvensiz, aptal ve itici hisseden bireylerdir. Fiziksel yönden zayıf ve güçsüzdürler. Birileri onlara saldırdığında ağlayarak tepki verir veya geri çekilirler. Okulda yalnız ve terk edilmişlerdir. Yakın arkadaşları yoktur (Olweus, 1993).

Zorbalık fiziksel veya sözel olarak, doğrudan veya dolaylı yollarla meydana gelebilir (Rigby, 2007). Fiziksel zorbalık tekmeleme, çarpma, tükürme, taş atma gibi doğrudan; başka birini kullanarak mağdura saldırmak şeklinde de dolaylı olarak gerçekleşebilir. Sözel zorbalık ise hakaret etme, isim takma gibi doğrudan; aşağılama, dedikodu yayma gibi dolaylı yollarla meydana gelebilir. Eşyalarına zarar verme, bir gruptan veya etkinlikten dışlama şeklinde sözsüz olarak da gerçekleşebilir.

Öğrencilerin zorba veya mağdur olma oranları yaşla birlikte değişmektedir. Küçük yaştaki çocuklar zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır ancak zorbalık yapma oranı yaşla birlikte artmaktadır (O'Brennan, Bradshaw ve Sawyer, 2009; Olweus, 1993). Zorbalık 14-17 yaşlar arasında en yaygın olarak gözlenmektedir (Lösel ve Bliesener, 1999). Zorbalar en sık kendileriyle aynı yaşta olan çocukları ve sonrasında da daha küçük yaştaki çocukları kurban olarak seçmektedir (Boulton ve Underwood, 1992; Moran, Smith, Thompson ve Whitney, 1993; Whitney ve Smith, 1993; Akt. Bektaş, 2007; Lösel ve Bliesener, 1999). Yetişkin yaşlarda da benzer bir örüntü vardır. Çalışma yaşamında da bireyler üstleri, eşit düzeydeki diğer çalışanlar ve astları tarafından zorbalığa uğrayabilirler (Tınaz, 2006). İşyerinde zorbalığın daha çok yukarıdan aşağıya yani üstler tarafından daha çok uygulandığı, genç çalışanların daha fazla mağdur olduğu bilinmektedir (Özler ve Mercan, 2009).

Zorba ve mağdur olma durumunun cinsiyete göre farklılaşmasıyla ilgili çalışmalar vardır. Erkekler kızlara göre zorbalık davranışına daha çok katılmakta ve daha çok mağdur olmaktadır (Bilgiç, 2007; Eşici, 2007; Lösel ve Bliesener, 1999; O'Brennan ve diğer., 2009; Olweus, 1993; Pişkin, 2005a,

2010; Satan, 2006). Dolaylı zorbalık kızlar arasında her yaşta daha fazla yaşanırken fiziksel zorbalık erkekler arasında daha fazla görülmektedir (Pişkin, 2010; Rigby, 2007).

Farklı zorbalık davranışları da yaşa ve cinsiyete göre değişmektedir. Yaşla birlikte dolaylı yollarla yapılan sözel zorbalık artmakta fiziksel zorbalık ise azalmaktadır (Banks, 1997; Korkut, 2007; Lösel ve Bliesener, 1999; Olweus, 1993). Rigby (2003), fiziksel zorbalığın daha çok erkekler arasında, ilişkisel (relational) zorbalığın ise kızlar arasında daha sık görüldüğünü belirtirken sözel zorbalığın erkekler arasında yaygın olduğunu, fiziksel zorbalık açısından cinsiyetler arasında fark olmadığını belirten başka çalışmalar da vardır (Kapçı, 2004; Satan, 2006).

Yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında zorbalığın daha çok ilköğretim ve lise düzeyinde çalışıldığı ve daha büyük yaştaki öğrenciler arasında zorbalığın yaygınlığına ilişkin bulguların olmadığı dikkat çekmiştir. Mobbing olarak da adlandırılan işyeri zorbalığında ise çalışan yetişkin kişiler arasındaki zorbalık olayları incelenmektedir. Üniversite öğrencileri ise ilk ve orta öğretim sonrası ve iş yaşamı öncesinde kalan dönemde yaşamaktadırlar. Bu döneme dair zorbalıkla ilgili hiçbir araştırma olmaması bu dönemde bireylerin zorbalık yaşamadıkları anlamına gelmez.

Akran zorbalığı olgusunda zorba ve mağdurların yaşadığı psikolojik sorunları inceleyen çalışmalar vardır. Hawker ve Boulton (2000), akran zorbalığı ve psikososyal sorunlarla ilgili olarak yapılmış çalışmalardan yaptığı meta-analiz çalışması sonucunda, zorbalığa uğrayan öğrencilerin, uğramayanlara göre daha fazla depresyon, yalnızlık, kaygı, sosyal kaygı ve düşük özsaygı gösterdiklerini bildirmiştir. İlk ve orta öğretim dönemine denk gelen yaşlarda olan çocuklarla yapılan başka bir çalışmada ise lise dönemindeki mağdur ve zorba/mağdurların depresyon ve kaygı belirtilerini daha fazla gösterdikleri bildirilmiştir (O'Brennan ve diğer., 2009). Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin, uğramayanlara veya daha az uğrayanlara göre kendilerini daha fazla yalnız hissettikleri, özsaygılarının önemli ölçüde düşük olduğu, daha yüksek depresyon ve kaygı belirtileri gösterdikleri, daha fazla psikosomatik belirtiler sergiledikleri ve daha saldırgan davrandıkları

çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur (Alikashifoğlu, Erginöz, Ercan, Uysal ve Albayrak-Kaymak, 2007; Atik, 2006; Camodeca, Goossens, Terwogt ve Schuengel, 2002; Delfabbro ve diğer., 2006; Grills ve Ollendick, 2002; Holt, Finkelhor ve Kantor, 2007; Kapçı, 2004; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2006; Klomek, Marrocco, Kleinman, Schonfeld ve Gould, 2008; Lento, 2006; Natvig, Albrektsen ve Qvarnstrom, 2001; Şirvanlı-Özen, 2010).

Türkiye’de akran zorbalığı farklı araştırmalarda ilköğretim ve lise öğrencileri üzerinde çalışılmıştır (Arıman, 2007; Atik, 2006; Ayas, 2008; Ayas ve Pişkin, 2011; Bilgiç, 2007; Çayırdağ, 2006; Eşici, 2007; Kapçı, 2004; Kartal, 2008; Kartal ve Bilgin, 2007; Kartal ve Bilgin, 2008; Koç, 2006; Pişkin, 2010; Sarıbeyoğlu, 2007; Sarıtaş, 2006; Satan, 2006; Şahin, 2007; Totan, 2008). Bu çalışmalarda zorbalığın okul iklimi algısı, temel ihtiyaçların karşılanması, kontrol odağı, benlik saygısı, ebeveynlik stili, yalnızlık, akademik başarı, depresyon, kaygı, aile içi çocuk istismarı, aile sorunları açısından ve zorbalığın öğrenci, veli ve öğretmenlerin bakış açısından nasıl algılandığıyla ilgili çalışmalar ve zorbalık karşıtı program, zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programı ve zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı program gibi uygulamalar da yapılmıştır.

Yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında zorbalığın üniversite öğrencileri arasındaki yaygınlığının araştırılmadığı ve zorbalığın psikolojik sorunlarla olan ilişkisine odaklanan çalışmaların Türkiye’de sınırlı sayıda olduğu gözlenmiştir. Üniversite öğrencilerinde zorbalığa uğramanın ve zorbalığın psikolojik sorunlarla olan ilişkisinin araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada üniversite öğrencilerinde zorbalığa uğramanın sınıf düzeyi ve cinsiyete göre nasıl farklılaştığı ve öğrencilerin yaşadıkları psikolojik sorunlarla zorbalığa uğrama arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı üniversite düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sınıf düzeyi ve cinsiyete göre zorbalığa uğramalarının farklılaşp farklılaşmadığını incelemek ve zorbalığın psikolojik sorunlarla olan ilişkisini araştırmaktır.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite öğrencileri arasında zorbalığa uğrama yaygınlığı nedir?
2. Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama toplam ve alt ölçek (dışlama, fiziksel zorbalık, söylenti yayma, cinsel zorbalık, ideolojik zorbalık, siber zorbalık) puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama toplam ve alt ölçek (dışlama, fiziksel zorbalık, söylenti yayma, cinsel zorbalık, ideolojik zorbalık, siber zorbalık) puanları sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Depresyon, kaygı, olumsuz benlik, somatizasyon ve düşmanlık duyguları ile zorbalığa uğrama arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Önem

Gençlik, öğrencilik yıllarını da içine alan, sosyal çevrenin genişlediği bir dönemdir. Farklı ailelerde yetişmiş ve farklı kişilik özellikleri geliştirmiş ve geliştirmekte olan gençler, üniversiteye başladıklarında okul ve/veya yurt ortamlarında sürekli bir arada bulunurlar. Kimi daha baskın karakterli veya saldırgan özelliklere sahip olabilir, çevresinde arkadaşlarından bir grup oluşturmuş olabilir kimi de yalnız kalmış veya çekingen ve kaygılı özelliklere sahip olabilir. Bu durumda öğrenciler arasında zorba davranışlar gözlenebilir.

Zorbalıkla ilgili alan yazın tarandığında araştırmaların yoğun bir şekilde ilk ve orta öğretim öğrencileri üzerinde yapıldığı fark edilmiştir. Farklı yaş düzeylerindeki öğrencilerin zorba ve mağdur olma oranları çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (Alikashiöglu ve diğeri., 2007; Atik, 2006;

Ivarsson, Broberg, Arvidsson ve Gillberg, 2005; Kapçı, 2004; Lento, 2006; O'Brennan ve diğer., 2009; Olweus, 1993; Pişkin, 2005a, 2005b, 2010; Satan, 2006; Totan, 2008). Rigby (1998), akran zorbalığına uğrayan kız öğrencilerin yaşadıkları psikiyatrik sağlık sorunlarının daha önceki yıllardaki mağduriyet yaşantılarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Olweus (1993), da belirli bir süre zorbalığa uğrayan çocukların aradan birkaç sene geçtikten sonra bile zorbalığa uğrayabildiğini ve zorbalık yapanların da gelecekte bu agresif davranışlarını sürdürdüklerini bildirmiştir. Olweus, yaptığı bütün çalışmalar sonucunda zorba veya mağdur olmanın uzun yıllar süren bir durum olduğu yargısına varmıştır. Zorbalık insanların bir arada bulunduğu her ortamda ortaya çıkabilir. Zorbalık sadece öğrenciler arasında değil, işyerinde çalışanlar arasında da yaşanmaktadır. İşyeri zorbalığıyla ilgili çeşitli çalışmalar mevcuttur (Aktop, 2006; Arslan, 2007; Bingöl, 2007; Tanoğlu, 2006). Ancak üniversite öğrencileri arasında zorbalık olayları hiç incelenmemiştir. Yapılacak olan bu çalışmayla gençlerin zorbalığa uğrama düzeyleri incelenecektir. Böylece zorbalığın farklı bir yaş grubundaki görünümüyle ilgili fikir edinilecektir.

Diğer yaş gruplarından farklı olarak üniversite gençlerinin uğradığı zorbalık davranışları farklılaşabilir. İlköğretimde öğrenciler daha çok fiziksel zorbalık davranışları sergilerken orta öğretimde sözel ve dolaylı yollarla yapılan zorbalık daha çok gözlenmektedir (Banks, 1997; Korkut, 2007; Lösel ve Bliesener, 1999; Olweus, 1993). Üniversite ortamında farklı ihtiyaçlar ve yaşam biçimleri vardır; farklı zorbalık davranışları da gözlenebilir. Daha çok sosyal ilişkileri olumsuz etkileyebilecek dışlama türü davranışlar veya bir gruba ait olmak, bir görüşü savunmak gibi farklılıklardan kaynaklanan zorbalık davranışları bu yaş grubunda daha yaygın görünebilir. Böyle bir farklılık belirlendiğinde üniversite öğrencilerine sunulacak üniversite yaşamına uyum programı gibi hizmetlerde akademisyenlere ve uzmanlara yol gösterecektir.

Zorbalıkla başa çıkmada aile, arkadaş ve öğretmenlerden algılanan sosyal desteğin önemli bir rolü vardır (Tura, 2008). Zorbalığa uğrayan bireyler çevrelerinden sosyal destek bulduklarında zorbalığa uğrama

oranlarında düşüş gözlenebilir. Bu açıdan bakıldığında üniversite yönetiminin ve akademisyenlerin de öğrencilerine yalnız olmadıklarını hissettirmeleri önem kazanmaktadır. Bu çalışmayla zorbalığa uğrayan üniversite öğrencilerinin yaşadığı psikolojik sorunlar da ortaya konacaktır. Böylece zorbalığa uğrayan üniversite öğrencilerine sunulacak psikolojik danışma ve koruyucu ruh sağlığı hizmetleri şekillendirilebilir. Zorbalığı tanıma, zorbalıkla başa çıkma, çatışma çözme, stresle başa çıkma gibi psiko-eğitim grupları tüm öğrencilere yönelik olabileceği gibi zorbalığa dahil olan gruplara özel olarak da açılabilir. Sonrasında da üniversite öğrencilerinde zorbalığa uğramayı arttıran faktörlerle ilgili çalışmalara ağırlık verilerek zorbalık yaşanmadan önlemeye çalışılabilir.

Yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde zorbalığın sonuçları açısından zorbalığa dahil olan öğrencilerin yaşadıkları psikolojik sorunların incelendiği fark edilmiştir. Türkiye'deki çalışmalarda da zorbalığa dahil olan öğrencilerin yaşadıkları psikolojik sorunların incelendiği görülmüş ancak ilköğretim ikinci kademe ve lise dönemindeki öğrencilerle yapılan sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılmıştır. Gençlerin yaşadıkları çeşitli psikolojik sorunlar (depresyon, kaygı, olumsuz benlik, düşmanlık duyguları, somatizasyon) onların zorba veya mağdur olmasını sağlayan veya artıran dezavantajları yaşamalarına neden olabilir. Örneğin zorbalar kendilerine kurban olarak depresyon ve kaygı yaşayan, kendilerine ilişkin olumsuz benlik algıları olan öğrencileri seçebilirler. Çünkü bu öğrenciler yaşadıkları bu psikolojik sorunlar sebebiyle güçsüz ve savunmasız durumda olabilirler. Zorbalığın tanımında güçlü bir bireyin daha az güçlü başka bir bireye baskı uygulaması vardır. Bu durumda yaşanan psikolojik sorunlar güçsüzlüğün bir kaynağı olabilir. Tam tersi şekilde mağdur olmaktan dolayı birey bu psikolojik sorunlara sahip olabilir; örneğin depresyon veya somatizasyon yaşayabilir. Bu çalışmada öğrencilerin yaşadığı psikolojik sorunlarla zorbalığa uğrama arasında bir ilişki olup olmadığı da araştırılmıştır.

Gençlik döneminde arkadaş ilişkilerinin ön planda olması ve üniversite döneminin de zor bir dönem olması nedeniyle bu dönemde zorbalığa dahil olmuş öğrencilerin yaşadığı psikolojik sorunların belirlenmesi, bu konuda

yapılacak önleyici, koruyucu ve iyileştirici çalışmalara yol gösterecektir. Ayrıca bu araştırmanın 18-25 yaş grubunda zorbalığın görünümüyle ilgili olarak alan yazına katkı sağlaması umulmaktadır.

Varsayım

Ölçek maddeleri üniversite öğrencilerinin yaşadığı zorbalık olaylarından derlenmiştir. Tüm bu maddelerin üniversite öğrencilerinin yaşadığı zorbalık olayları olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın verileri üniversitede sosyal bilimlerle ilgili alanlarda okuyan öğrencilerden toplanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, veri toplanan grupla benzer nitelikte olan, 18-28 yaş arasında üniversitede okuyan öğrencilere genellenebilir.

Siber ve cinsel zorbalık ölçeğin bir boyutu olarak ele alınmıştır. Başka araştırmalar bu iki değişkeni başlı başına bir boyut olarak ele almıştır. Bu durum istatistiksel sonuçlar değerlendirilirken göz önünde bulundurulmalıdır.

Tanımlar

Zorbalık: Bir öğrencinin zaman içerisinde defalarca bir veya daha fazla öğrencinin tehdit etme, alay etme, kızdırma, vurma, itekleme tekmeleme, dışlama gibi kasıtlı olarak zarar verme veya rahatsız etme amacı taşıyan olumsuz hareketlerine maruz kalmasıdır (Olweus, 1993).

Mağdur: Kendisinden daha güçlü bir veya daha fazla öğrencinin zorbalıklarına tekrarlayıcı bir şekilde sürekli olarak maruz kalan kişi (Olweus,1993). Bu araştırma kapsamında kullanılan ölçekte hemen hemen her gün ve haftada en az bir defa zorbalığa uğradığını bildirenler "mağdur" olarak tanımlanmışlardır.

Zorba: Kendisinden daha güçsüz olan öğrencilere zarar veren veya zarar vermeye teşebbüs eden, rahatsız edici davranışlarda bulunan kişi (Olweus,1993; Pişkin, 2002).

Fiziksel zorbalık: Bu araştırmada kullanılan ölçekte ateşli ve patlayıcı maddelerle, kesici aletlerle ve sivri cisimlerle saldırıya uğrama, tekme, tokat ve yumruk atılma, tehdit edilme gibi davranışlarla ölçülmektedir.

Dışlama: Bu araştırmada kullanılan ölçekte mağdurla konuşmama, sorularına cevap vermeme, görmezden gelme, diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme gibi davranışlarla ölçülmektedir.

Söylenti yayma: Bu araştırmada kullanılan ölçekte hakkında çirkin yazılar yazma, hakkında olumsuz söylentiler çıkarma ve yayma, sırlarını başkalarına anlatarak zor duruma düşürme, yapmadığı bir şeyle ilgili suçlama gibi davranışlarla ölçülmektedir.

Cinsel zorbalık: Bu araştırmada kullanılan ölçekte cinsel içerikli fiziksel ve sözel şakalara uğrama, istemediği halde öpülmeye zorlanma, cinsellik çağrıştıran ifadelerle laf atılma gibi davranışlarla ölçülmektedir.

Siber zorbalık: Bu araştırmada kullanılan ölçekte mağdurdan habersiz facebook vb. sitelerde adına hesap açma, telefonla sürekli aranarak rahatsız edilme, cinsel içerikli mesajlarla rahatsız edilme gibi davranışlarla ölçülmektedir.

İdeolojik zorbalık: Bu araştırma kapsamında siyasi veya dini açıdan farklılıklardan kaynaklanan zorbalık davranışları olarak ölçülmüştür. Yurtdışı alan yazında ise ırksal veya etnik ayrımcılık olarak araştırılan zorbalık davranışlarına da rastlanılmaktadır (Pederson, 2001; Verkuyten ve Thijs, 2002; Vervoort, Scholte ve Overbeak, 2010).

Depresyon: Neşesizlik, mutsuzluk, yalnızlık, kendini suçlamaya bağlı olumsuz benlik algısı, kendine güvensizlik, değersizlik duygusu, yaşama karşı ilgisizlik, sosyal yaşamdan çekilme, iştahsızlık, uykusuzluk, cinsel istekte azalma, ölüm ve intihar düşünceleri ile ortaya çıkan çökkünlük halidir (Beck ve Alford, 2009). Bu araştırmada kullanılan ölçekte nedensiz ani korkular, kontrol edilemeyen duygu patlamaları, ağlamaklı, kederli, hüznü

hissetmek, bedende zayıflık hissi, başkalarıyla beraberken yalnızlık hissetme gibi belirtilerin varlığıyla ölçülmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

Kaygı (Anksiyete): Beklenmeyen, tahmin edilemeyen ve bireyi tehdit eden olay veya durumlar karşısında bireyin verdiği bilişsel, duygusal, fizyolojik ve davranışsal tepkilerdir (Clark ve Beck, 2010). Bu araştırmada kullanılan ölçekte diğerlerinin kendisi hakkında konuştuğu duygusu, uykuya dalmada güçlük, yaptığı şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etmek, dehşet ve panik nöbetleri, dikkat toplayamama gibi belirtilerin varlığıyla ölçülmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

Olumsuz benlik: Başkasının kendi düşüncelerini kontrol edeceği fikri, kendini diğerlerinden aşağıda görme, kendini değersiz görme, insanların kendisini sevmediğine inanma, sıkıntılarında başkalarının suçlu olduğu duygusu gibi belirtilerin varlığıyla ölçülmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

Somatizasyon: Göğüste ağrılar, nefes darlığı, bedende uyuşma, iştahta bozukluk, mide bozukluğu bulantı gibi bedensel belirtilerin varlığıyla ölçülmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

Düşmanlık duyguları (Hostilite): Çok kolayca kızıp öfkelenme, sinirlilik ve titreme hali, birini dövme, zarar verme isteği, bir şeyleri kırma isteği gibi düşmanlık duyguları ve öfkeyle ilişkili belirtilerin varlığıyla ölçülmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

BÖLÜM II

KURAMSAL TEMELLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde akran zorbalığı ve bu araştırmanın değişkenleri olan psikolojik sorunlarla ilgili kavramsal açıklamalara ve bu konularda yapılmış diğer araştırmaların sonuçlarına yer verilmiştir.

1.Akran Zorbalığı

Zorbalık, ilk defa incelenmeye başlandığı 1960'lardan bu yana çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bir okulda görev yapan Heinemann isimli hekim, öğrenciler arasında etnik ayrımcılıkla ilgili saldırgan davranışlar gözlemiştir. Bu davranışları tanımlamak için de hayvanlar arasındaki saldırgan davranışlar üzerine bir kitap yazan Konrad Lorenz'in kullandığı terimi, "mobbing" terimini kullanmıştır. Mobbing¹, etolojide bir grup hayvanın hep birlikte başka türden bir hayvana -genellikle saldıran hayvanların doğal düşmanı ve daha irice olan başka bir hayvan- saldırmasıdır (Olweus, 1999). "Mob" kelimesi İngilizcede, tacize (harassment) dahil olan kimliği belirsiz insanlardan oluşan geniş bir grubu tanımlar. Ama bu terim bir kişinin başka bir kişiye sataşması, taciz etmesi ve sürekli olarak rahatsız etmesi anlamında da kullanılmıştır (Olweus, 1993). Hazler (1996) ise mobbing terimini bir grup insanın başkalarına sürekli olarak zarar vermesi olarak belirtmiştir. Kısacası mobbing, bir grup insanın toplu olarak zarar vermesi anlamında kullanılmıştır.

Zorbalıkla ilgili yurt dışı alan yazın incelendiğinde farklı terimlerin kullanıldığı görülmektedir: bullying, peer harassment, victimization, school

¹ Mobbing terimi, iş hayatında baskı, şiddet ve yıldırma hareketlerini tanımlamak için 1980'li yıllarda Dr. Heinz Leymann tarafından da kullanılmıştır.

violence gibi. Rigby (2007), bu kelimelerin kullanımının kültüre göre değiştiğini belirtmiştir. Türkçeye “taciz” olarak çevrilen harassment kelimesi zorbalık anlamında daha çok A.B.D.de kullanılmaktadır; İngiltere’de ise bullying kelimesi tercih edilmektedir. Avustralya’da her iki terimin de kullanıldığı görülmektedir. Alan yazında pek çok araştırmacının taciz ve zorbalığı birbirinden ayırdığı dikkati çekmektedir. Örneğin Rigby’ye (2007) göre taciz, fiziksel yönü olmayan bir tür zorbalıktır. Mağdura, bir sosyal gruba ait olmamasından dolayı güçlü bir kişi veya grup tarafından tekrar tekrar kötü davranılmasıdır.

Okuldaki şiddet ise okuldaki kişilere fiziksel veya duygusal yönden zarar verme amacı taşıyan her tür davranıştır. Bunlar küfretmek, aşağılamak, dışlamak gibi sözel ve sosyal şiddeti; doğrudan, dolaylı, zorla veya korkutarak tehdit etmeyi; itekleme, tekmeleme, yumruk atma gibi fiziksel şiddeti; eşyalarını çalma ve zarar vermeyi; silah taşıma, kullanma veya silahla tehdit etmeyi ve cinsel tacizi içerebilmektedir (Benbenishty ve Astor, 2005).

Benbenishty ve Astor (2005), Olweus’un da önerdiği gibi okul şiddetiyle zorbalığı birbirinin yerine kullanmayı doğru bulmamaktadırlar. Zorbalık bir tür saldırganlıktır ve şiddetle kısmen örtüşen özelliklere sahiptir. Bu noktada şiddet ve saldırganlığın ne anlama geldiği ve zorbalıkla örtüşen ve ayrışan yönlerine değinmekte yarar vardır. Saldırganlık, davranışçı ya da öğrenmecî yaklaşımlar tarafından başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımda saldırganın bu davranışını kasıtlı olarak yapıp yapmadığı açık değildir. Bir kişinin başka bir kişiye yönelik zarar verici davranışı amaçlayarak yapıp yapmadığı o davranışın saldırganlık olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını belirlemektedir. O halde saldırganlık, başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış ya da eylem olarak tanımlanabilir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003). Şiddet ise bir kişinin kendi bedenini veya silah gibi bir nesneyi kullanarak başka birine zarar vermesidir. Zorbalık ve şiddet bir tür saldırganlıktır. Saldırganlık, zorbalık ve şiddeti kapsayan bir çatı kavramdır. Olweus’a (1999) göre şiddet ve zorbalığın örtüşen yönü, fiziksel zorbalık olarak adlandırılan vurma, tekmeleme gibi davranışlardır. Ona göre laf atma,

isim takma gibi sözel zorbalık ve gruptan dışlama şiddet içermemektedir. Oyun bahçesinde çocukların birbiriyle kavga etmesi de şiddet içerikli olmasına rağmen zorbalık olarak adlandırılmaz. Çünkü ona göre fiziksel ve psikolojik açıdan aynı güçte ve sağlamlıkta olan iki kişi arasında yaşanan saldırgan davranışlar zorbalık değildir.

Bazı araştırmacılar saldırganlığı da kendi içinde ayırmaktadır. Örneğin Schwartz ve diğerlerine (1998) göre proaktif saldırganlık kızgınlığın yaşanmadığı, bir amaca ulaşmak için verilen saldırgan bir tepkidir. Örneğin zorla parasını almak için dövmek bu tür bir saldırganlıktır. Tepkisel saldırganlık ise bir kışkırtma karşısında, öfke ve intikam duygularının varlığında gerçekleşen saldırganlıktır. Camodeca ve Goossens (2005), tepkisel saldırganlığın hem zorbalarda hem mağdurlarda görülen bir davranış biçimi olduğunu; ancak proaktif saldırganlığın sadece zorbalara özgü bir davranış biçimi olduğunu belirtmişlerdir.

Son yıllarda zorbalığın ne olduğu ve bir söz veya eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için hangi koşulların olması gerektiği konusunda araştırmacılar hemfikir görünmektedir. Bu araştırmacılara göre zorbalıktan söz edebilmek için güçlü bir bireyin veya grubun daha az güçlü başka bir bireye, zarar verme amacıyla psikolojik veya fiziksel yönden tekrarlayıcı bir şekilde baskı uygulaması ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olması; güç eşitsizliği ve gücün adaletsiz ve kötüye kullanımı gerekmektedir (Benbenishty ve Astor, 2005; Pişkin, 2002; Rigby, 2003, 2007; Sharp ve Smith, 2003).

Olweus (1993) zorbalığı bir öğrencinin, bir veya daha fazla öğrenci tarafından tehdit etme, alay etme, kızdırma, vurma, itekleme tekmeleme, dışlama gibi kasıtlı olarak zarar verme veya rahatsız etme amacı taşıyan olumsuz hareketlerine zaman içerisinde defalarca maruz kalması olarak tanımlamaktadır. Hem zorba hem kurban bir kişi veya bir grup olabileceği gibi okullarda gerçekleşen zorbalıkta kurbanlar genellikle tek kişidir. Zorba ve mağdur arasında bir güç eşitsizliği vardır; mağdur kendini savunamamaktadır ve çaresiz hissetmektedir.

Zorbalığı birisine zarar vermek, tehdit etmek ve korkutmak için bilinçli bir *istek*, davranıştan çok bir *tutum* olarak açıklayan görüşlere (örneğin Besag, 1989; Johnson, Munn ve Edwards, 1991; Tattum ve Tattum, 1992) karşı çıkan Rigby (2002), sadece birisine zarar verme isteği duymanın bir kişiyi zorba olarak tanımlamaya yetemeyeceğini belirtmiştir. Rigby (2002) zorbalığı zarar verme isteğiyle beraber tekrar tekrar zarar verici bir eylemde bulunma, zorba ve mağdur arasında güç dengesizliğinin olması, gücün adaletsiz kullanımı, saldırganın davranışından gözle görülür bir şekilde zevk alması ve mağdurun da kendi üzerinde bir baskı hissetmesi durumlarının bir arada görülmesi koşuluna bağlamıştır. Daha yakın bir tarihte yaptığı tanımda ise zorbalığın “güçlü bir insan veya bir grup tarafından” yapıldığını, mağdurun dışarıdan bakıldığında donup kalmış ve durumu kabullenmiş gibi görüldüğünü, iplerin zorbanın elinde olduğunu eklemiştir (Rigby, 2007). Güç eşitsizliğini de sadece fiziksel yönden güçlü olmak anlamında kullanmamıştır. Daha azimli, kararlı, akıllı olmak, daha az hassas olmak, liderlik özelliğine sahip olmak, hazırcevap olmak gibi özellikleri de güçlülük olarak anlamlandırmıştır.

Rigby (2007) ayrıca zorbalığı, zarar verici zorbalık ve zararlı olmayan zorbalık olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre zararlı olmayan zorbalık, zorbanın zarar verme niyeti olmadan, düşmanca bir amaç gütmeyen hatta mağdurun yararını gözeterek yaptığını sandığı, ancak farkında olmadan mağdura zarar verdiği, mağdurun aynı stresi yaşadığı bir zorbalıktır. Rigby, bu tür zorbalığın özellikle öğretmenler için mesleki bir risk olabileceğini belirtmiştir. Öğrencisinin iyiliği için yaptığını düşündüğü bir davranıştan veya söylediği bir sözden; aslında öğrenci rahatsız olabilir. Mağdur açısından bakıldığında da kimi insan zorbaca davranışlardan etkilenmezken kimisi daha kırılğan ve savunmasız olabilir ve en ufak bir sataşmadan bile etkilenebilir. Rigby (2007) bu durum için şöyle bir kuraldan bahsetmiştir: Eğer zorba, davranışının diğer kişiyi rahatsız ettiğinin farkında olmasına ve mağdurun durmasını istediğini bilmesine rağmen rahatsız edici davranışına devam ediyorsa bu, zorbalıktır.

Zarar verici zorbalığı ise zorbalık için yaptığı tanımı genişleterek açıklamıştır. Buna göre zorbalık, zarar verme amacı taşımaktadır. Mağdur bu davranıştan zarar görmektedir ve savunmasız durumdadır. Fiziksel veya

psikolojik sağlamlık açısından daha gcl bir insan veya grup tarafından daha az gcl bir insana yönelik olarak gerçekleştirilir. Zorbalık tekrarlayıcı olmasından dolayı sonsuza kadar srebilecekmiş gibi görünür. Mağdur kendini savunamaz, koruyamaz, zorbaya boyun eğmiş görünmektedir; zorba da bu durumdan açıkça zevk almaktadır ve bunu belli eder. Zorbanın yaptıklarının hak verilecek hiçbir yönü yoktur.

Yapılan tanımlar incelendiğinde zorbalığın ayırt edici özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Olweus, 1993, 1999; Pişkin, 2002; Rigby, 2002, 2007):

- Kasıtlı ve sürekli olarak zarar verme veya rahatsız etme amacı vardır.
- Zorbalık, zaman içerisinde defalarca tekrarlanır.
- Hem zorba hem mağdur, bir kişi veya bir grup olabileceği gibi okullarda gerçekleşen zorbalıkta kurbanlar genellikle tek kişidir.
- Zorba ve mağdur arasında bir gücü eşitsizliği vardır; gcl bir birey veya grup, daha az gcl başka bir bireye zorbalık yapar.
- Mağdur, kendisini koruyamayacak durumdadır ve kendini çaresiz hissetmektedir.
- Zorba, davranışından gözle görülür bir şekilde zevk almaktadır.
- Zorbanın yaptıklarının hak verilecek hiçbir yönü yoktur.

1.1.Akran Zorbalığının Türleri

Farklı yazarlar zorbalığın türlerini fiziksel, sözel, ilişkisel, cinsel, doğrudan, dolaylı vb. şeklinde farklı gruplar halinde tanımlamışlardır. Genel olarak zorbalık fiziksel veya sözel olarak, doğrudan veya dolaylı yollarla meydana gelebilir (Rigby, 2007). Fiziksel zorbalık tekmeleme, çarpma, tükürme, taş atma gibi doğrudan; başka birini kullanarak kurbanı saldırmak şeklinde de dolaylı olarak gerekleēebilir. Sözel zorbalık ise hakaret etme, isim takma, aşağılama, dedikodu yayma gibi sözlü yollarla gerekleēir. Ayrıca tehdit etme, eşyalarını saklama, bir gruptan veya etkinlikten dışlama şeklinde sözsüz olarak da gerekleēebilir.

Fiziksel zorbalık; tekmeleme, itekleme, vurma, yumruk atma, tokat atma gibi kişinin bedenine yönelik saldırgan davranışları içerir (Olweus, 1993; Sharp ve Smith, 2003). Bunun dışında kişinin eşyalarına zarar verilmesi fiziksel zorbalık kategorisi altında tanımlandığı gibi ayrı bir zorbalık türü olarak da ele alınmıştır (Pişkin ve Ayas, 2007 ; Sharp ve Smith, 2003).

Sözel zorbalık; küçük düşürücü isimler takma, açıkça hakaret etme, acımasızca alay etme, iğneleme, küçümseme, sataşma, kızdırma, ima etme, mantıklı görünen ama aslında haksız yere yapılan eleştiri gibi sözlü ifadeler yoluyla meydana gelir (Rigby, 2003; Sharp ve Smith, 2003).

Dolaylı zorbalık veya ilişkisel zorbalık olarak anılan davranışlar mağdura doğrudan temasla saldırmayı içermeyen, dolaylı yollarla ona zarar vermeyi, rahatsız etmeyi amaçlayan davranışlardır. Dedikodu çıkarma, gruptan dışlama, el hareketleri, rahatsız edici yüz ifadeleri, diğer insanlarla olan iletişiminin engellenmesi gibi davranışlar bu grubun altında tanımlanabilir (Field, 2007; Rigby, 2003; Sharp ve Smith, 2003).

Cinsel yönden rahatsız edecek davranışlar yoluyla da zorbalık meydana gelebilir. Bu yüzden akran zorbalığı çalışmalarında cinsel tacize benzer davranışlar da göz önünde bulundurulmalıdır (Rigby, 2003). Davranışın niteliği açısından benzer özellikte olsa da zorbalıkla ilgili çalışmalarda cinsel tacizden ayrı olarak *cinsel zorbalık* alt boyutu görülmektedir (Ayas, 2008; Ayas ve Pişkin, 2011; Bilgiç, 2007). Cinsel zorbalık da çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Dokunma gibi fiziksel yolla, rahatsız edici sözlerle sözel yolla, el hareketleri, öpücük atma, cinsel içerikli dedikodular yayma gibi dolaylı yollarla da meydana gelebilir (Rigby, 2003).

Son zamanlarda üzerinde araştırma yapılan bir diğer zorbalık türü ise siber zorbalıktır. Siber zorbalık, tehdit veya rahatsız eden e-postalar, telefon veya Messenger mesajları gönderilmesi, web sitelerinde mağdur hakkında aşağılayıcı yorumlar yazmak gibi elektronik ortamda gerçekleşen zorbalık türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel zorbalıktan farklı olarak siber zorbalıkta fiziksel yönden güçlü olan birisi mağdur, zayıf olan diğeri ise zorba olabilir (Hinduja ve Patchin, 2007).

Bireyin ait olduğu ırk, etnik köken, renk veya milliyetinin farklı olmasından dolayı ayrımcılığa uğradığı zorbalık türü ise ırksal zorbalık olarak tanımlanmıştır (Connolly ve Keenan, 2000; Akt. Rigby, 2002). Farklı ırk, milliyet veya etnik kökene ait olan bireye yönelik yapılan zorbalığın ırksal zorbalık olarak ayırt edilmesinde içeriğe bakmak gereklidir. Farklı ırklara ait olan bireylerin birbirine zorbalık yapması değil, farklı bir ırka ait olduğu için zorbalık yapılması ırksal zorbalığa işaret eder (Rigby, 2002).

1.2.Zorbalık Statüleri

Zorbalığın tanımına bakıldığında iki tür bireyden söz edilmektedir: zorba ve kurban. Bir öğrencinin bir veya birden çok öğrenci tarafından sürekli olarak zorbaca davranışlara maruz kalması durumunda o öğrenci kurban olarak tanımlanır, zorba davranışlarda bulunan ise zorba olarak tanımlanır (Olweus, 1993). Zorba ve kurban dışında zorbalıkla ilgisi bulunan diğer kişiler için zorbaya yardımcı olan, zorbayı pekiştiren, kurbanı koruyan ve dışarıda kalanlar (Salmivalli, 1999), zorba/kurban, zorbalığa katılmayan (Solberg ve Olweus, 2003) gibi sınıflandırmalar yapılmıştır. Zorbaya yardımcı olanlar zorbanın başlattığı eylemde ona yardımcı olur, doğrudan kurbanı saldırmaz. Zorbayı pekiştirenler zorbanın kurbanı yaptıklarını onaylayarak, kurbanın düştüğü duruma gülerek zorbayı pekiştirirler. Kurbanı koruyanlar, kurbanın yanında bulunarak onu savunur ve zorbalığı engellemeye çalışır. Dışarıda kalanlar ise zorbalığa dahil olmaz, taraf olmaz ama sessiz kalarak da zorbalığın sürdürülmesine izin verir (Salmivalli, 1999). Zorbalığın sürdürülmesine en çok katkıda bulunanlar zorba ve kurbanın çevresinde kalan, zorbalığa dahil olmayan yani sessiz kalan gruptur. Bu kişilerin varlığı zorbanın kendini daha güçlü hissetmesine ve yaptıklarından dolayı heyecan yaşamasına yol açmaktadır. Ne zaman ki zorbanın yaptıkları görmezden gelinir, zorba izleyici kitlesini kaybeder o zaman bu davranışını değiştirir (Elliot, 2002).

Olweus (1993) zorba ve kurbanların çeşitli özelliklerini tanımlamıştır. Zorbaların en belirgin özelliği akranlarına karşı saldırgan tutumlarıdır, çoğunlukla anne baba ve öğretmen gibi yetişkinlere karşı da benzer tavırları sergilerler. Şiddete yönelik olumlu bir tutum içindedirler. Zorbalar dürtüsel

davranan, diğ er insanlar üzerinde baskın olmak isteyen ve kurbanlarıyla empati kuramayan bireylerdir. Kendilerini güvensiz ve kaygısız hissederler ve benlik saygıları da düşük de ğ ildir. Zorbaların içinde bir grup da pasif zorbalardır. Bunlar zorbalığ a katılan ancak zorbalı ğ ı baş latmak için giriş imde bulunmayan, kendini daha güvensiz ve kaygılı hisseden bir gruptur. Kurbanlar ise sakıngan, duyarlı, sakin, düşük benlik saygısı olan, kendilerine ilişkin olumsuz bir bakış açısı olan, kendini kaygılı, güvensiz, aptal ve itici hisseden bireylerdir. Fiziksel yönden zayıf ve güçsüzdürler. Birileri onlara saldırdığında ağ layarak tepki verir veya geri çekilirler. Okulda yalnız ve terk edilmiş lerdir. Yakın arkadaşları yoktur. Ş iddete karşı olumsuz tutum içindedir. Bu özelliklere sahip bireyler kurbanlar içinde ço ğ unlu ğ u oluşt uran pasif kurbanlardır. Kurbanlar içinde daha küçük bir grubu oluşt uran kış kırtıcı kurbanlar ise kaygılı, öfkeli, konsantrasyon sorunları olan, çevrelerini rahatsız edecek ve gerginlik yaratacak davranış larında bulunan bireylerdir.

Bu iki tipin özelliklerini bir arada barındıran zorba/kurbanlar da vardır. Bu kişiler hem zorbalık yapmakta hem de mağdur olmaktadır (Solberg ve Olweus, 2003).

1.3. Yaş veya Sınıf Düzeyine Göre Akran Zorbalı ğ ı

Öğrencilerin zorba veya kurban olma oranlarının yaş la birlikte de ğ iş imine ilişkin farklı araştırma sonuçları vardır. Olweus (1993), Bergen çalış masında 2-6. sınıf düzeyindeki öğrenciler arasında zorbalı ğ ın, 7-9. sınıf düzeyindeki öğrenciler arasında olduğ undan iki katı daha fazla olduğ unu; sınıf düzeyi yükseldikçe kurban olma oranının düştüğ ünü bildirmiştir. Zorbalar en sık kendileriyle aynı yaş ta olan çocukları ve sonrasında da daha küçük yaş taki çocukları kurban olarak seçmektedir. Zorbalık 14-17 yaş lar arasında en yaygın olarak gözlenmektedir (Duncan, 1999; Lösel ve Bliesener, 1999). Yaş arttıkça mağdur olma oranı azalmakta; bununla beraber ilköğretimin ve orta öğretim ilk sınıflarında olanlar, yani yeni bir okula ilk defa başlayanlar daha fazla mağdur olmaktadır; zorba ve zorba/kurban olma oranı ise artmaktadır (Lösel ve Bliesener, 1999; O'Brennan ve diğ er., 2009; Rigby, 2007). Yaş la birlikte dolaylı yollarla yapılan sözel zorbalık artmakta (Korkut, 2007) fiziksel zorbalık ise azalmaktadır (Olweus, 1993). Doğrudan yollarla

yapılan fiziksel zorbalık ilkokul döneminde artmakta, ortaokul döneminde en üst düzeye ulaşmakta, lisede ise azalmaktadır; ancak sözel zorbalık devam etmektedir (Banks, 1997). Fiziksel zorbalığın daha çok küçük yaştaki öğrencilerde, sözel ya da psikolojik zorbalığın ise büyük sınıflardaki öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu bildiren çalışmalar da vardır (Lösel ve Bliesener, 1999).

Altı-sekiz yaş arasındaki İngiliz öğrencilerin %50'ye yakını, Alman öğrencilerin %20'ye yakını (Wolke ve diğer., 2001) Türk öğrencilerin ise %40'ı (Kapçı, 2004) akran zorbalığına uğramaktadır. 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin % 4,6'sının zorba, %21,3'ünün kurban, % 6,5'inin zorba/kurban olduğu; ancak zorbalık statüleri açısından sınıf düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı bildirilmiştir (Atik, 2006; Satan, 2006). Pişkin (2010) tarafından ilköğretim birinci ve ikinci kademe öğrencilerinin karşılaştırıldığı bir araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin birinci kademe öğrencilerinden anlamlı biçimde daha fazla fiziksel zorbalığa uğradıkları bulunmuştur. Bu araştırmada ayrıca birinci kademe öğrencileri en fazla fiziksel, ikinci kademe öğrencileri ise en fazla sözel zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmanın sonuçları ise öğrencilerin %11,26'sının zorba, %12,77'sinin kurban, %8,07'sinin de zorba/kurban statüsünde olduğunu; 11.sınıf öğrencilerinin 9.sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde daha fazla zorba olduklarını, diğer sınıf düzeyleri açısından ise anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir (Totan, 2008). Lise öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada ise, öğrencilerin %20,5'inin kurban, %28,2'sinin ise zorba olduğu; kurban olma oranının 9.sınıftan 11.sınıfa doğru arttığı; ancak zorba olma oranı açısından sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı bildirilmiştir (Pişkin, 2005a).

Yurtdışında yapılan çalışmalar zorba ve kurban olma oranı açısından yaşla birlikte anlamlı bir değişimin varlığına işaret ederken yurtiçinde yapılan çalışmalar genel olarak her yaşta zorba ve kurban olduğunu göstermektedir.

1.4. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığı

Zorba ve kurban olma durumunun cinsiyete göre farklılaşmasıyla ilgili çalışmalar vardır. Erkekler kızlara göre zorbalık davranışına daha çok katılmakta ve daha çok kurban olmaktadır (Bilgiç, 2007; Eşici, 2007; Lösel ve Bliesener, 1999; Olweus, 1993; Pişkin, 2005a, 2010; Satan, 2006; Wolke, Woods, Stanford ve Schulz, 2001). Arıman (2007) ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmanın sonucunda erkek öğrencilerin zorbalık davranışlarını kız öğrencilere göre daha çok gösterdiklerini bulmuştur. Atik (2006) yalnızca zorba statüsünde erkeklerin kızlardan daha fazla olduğu sonucunu elde etmiştir. Totan (2008) ise lise öğrencilerinin zorba, kurban, zorba/kurban olma açısından cinsiyet farkının olmadığı, yalnızca zorbalığa katılmayanlar statüsünde kızların sayısının erkeklerden anlamlı derecede daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. O'Brennan ve diğer. (2009) ise erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla oranda zorba ve zorba/kurban oldukları, kurban olma bakımından ise kız ve erkek öğrencilerin sayılarının yakın olduğunu bildirmiştir. Wolke ve diğer. (2001), 6 yaşındaki Alman öğrencilerle yaptığı çalışmada erkeklerin kızlardan daha fazla kurban olduğu, İngiliz öğrencilerde ise kurban olma açısından cinsiyet farkı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kızlar zorbalığı çoğunlukla diğer kızlara yönelik ve grup halinde iken yapmaktadırlar. Büyüklerinin yanında çok uslu çocuklar gibi görünmelerine rağmen arkadaşları arasında acımasızdırlar; kurbanlarına psikolojik yönden acı çektirmeyi amaçlarlar. Erkekler ise fiziksel şiddet yöntemlerini kullanır; taciz ve gasp olaylarına daha çok karışır (Beane, 2008). Hem kızlar hem erkekler yaşları büyüdükçe daha az fiziksel şiddet uygulamaktadır ve dolaylı yollarla yaptıkları zorbalık artmaktadır. Ancak her yaşta kızlar arasında dolaylı zorbalık, erkekler arasında da fiziksel zorbalık daha çok görülmektedir (Rigby, 2007).

Pişkin (2010), yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin fiziksel, kız öğrencilerin ise sözel ve dolaylı zorbalığa daha fazla uğradıklarını tespit etmiştir. Kapçı (2004), erkek çocukların sözel zorbalığa kızlardan daha fazla maruz kaldığını, zorbalığın diğer türlerinde ise cinsiyete göre bir farklılık

olmadığını bildirmiştir. Başka bir çalışma ise erkeklerin fiziksel zorbalığa kızlardan daha fazla uğradıklarını göstermiştir (Rusby, Forrester, Biglan ve Metzler, 2005). Rigby (2003) de benzer şekilde fiziksel zorbalığın daha çok erkekler arasında, ilişkisel zorbalığın ise kızlar arasında daha sık görüldüğünü belirtmiştir.

Zorbalık yapma ve mağdur olma açısından cinsiyet farkına ilişkin görüşler değişmektedir. Kızların erkeklere göre daha az zorbalık yaptığı görüşü kızların daha çok dolaylı yöntemlerle zorbalık yapması ve erkeklerin de daha çok doğrudan yöntemler kullanmasından kaynaklanabilir. Böylece kızların yaptığı zorbalık fark edilmemekte, erkeklerin yaptığı zorbalık ise daha çok göze çarpmaktadır (Beane, 2008; Smith ve Sharp, 2003).

1.5.Zorbalığın Nedenleri

Zorbalığın nedenlerine genellikle iki pencereden bakılmaktadır: zorba neden zorbalık yapıyor ve mağdur neden mağdur oluyor? Bu iki koşulu etkileyen faktörler şiddete tanık olma, yalnızlık, çekingenlik, cinsiyete ilişkin algılar, yetersizlikler, etnik köken ve sosyal sınıf farkları olarak açıklanmıştır (Rigby, 2003; Sharp ve Smith, 2003).

Anne babasının veya kardeşlerinin zorbalık yaptığına tanık olan çocuklar, okulda zorbalık yapmaya daha çok eğilimli oldukları söylenebilir. Çünkü büyüklerinden, başkasına bir şeyin nasıl zorla yaptırılacağını ya da kendi amaçlarına ulaşmak için başkasının nasıl kandırılacağını gören çocuklar yetişkinleri model alabilmektedir (Sharp ve Smith, 2003).

Okulda yakın arkadaşı olmayan, girişken olmakta zorlanan, öğrenme güçlüğü olan, dikkat eksiliği veya konuşma bozukluğu olan çocuklar ve etnik köken açısından çoğunluğun oluşturduğu gruptan farklı grupta olanlar da kurban olarak seçilebilir (Rigby, 2003; Sharp ve Smith, 2003).

Cinsiyet algıları açısından kadınsı ve erkeksi rolleri nasıl algıladıklarına bağlı olarak zorba veya mağdur olma değişebilir; örneğin kendini kaba ve saldırgan olarak gören bir erkek daha kibar ve narin olan diğerlerine zorbalık yapabilir. Kendini daha kadınsı hisseden bir kız ise bir kadına yakışmayan davranışlarda bulunduğunu düşündüğü başka bir kıza

kurban olarak seçebilir. Bunlardan başka, eşcinsel eğilimleri olanlar da kurban olarak seçilebilir (Rigby, 2003).

Düşük ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyden çocukların bir arada olduğu okullarda da zorbalık yaşanabilir. Ancak düşük sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklar diğerlerinden daha fazla mağdur olmamaktadır (Rigby, 2003).

Olweus (1993) da zorbaları saldırgan ve dürtüsel çocuklar olarak, mağdurları da zayıf ve utangaç çocuklar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca ailesi tarafından aşırı korunan çocukların zorbalardan daha narin olarak görülüp kurban seçildiğini de belirtmiştir. Ailenin çocuğa kazandırdığı değerler de çocuğun davranışlarını şekillendiren unsurlardır; bunlardan saygılı ve duyarlı olmayı, empati ve nazikliği öğrenemeyen çocuklar zorbalığa daha eğilimli olmaktadır (Beane, 2008).

Öğrencilere zorbalığın nedenleri sorulduğunda ise güçlü görünmeye çalışanların, sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmeyenlerin, kişisel sorunları olanların zorbalık yaptığını söylemişlerdir (Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2006). Arkadaşları tarafından kışkırtılma, arkadaş grubuna uyma, zorbalığa uğramamak için zorbalık yapma gibi nedenlerle de zorbalık yapılmaktadır (Burns, Maycock, Cross ve Brown, 2008). Karşı konulmadığı takdirde zorbalık, bireylerin istediklerini elde etmenin kolay bir yolu olarak kabul görebilir ve ilişkileri olumsuz etkilemeye başlayabilir (Sharp ve Smith, 2003).

1.6.Zorbalığın Sonuçları

Zorbalık olayının etkileri hem mağdurda hem de zorbada görülmektedir. Zorbalığa uğrayan birey kendine güvenini kaybedebilir. Zorbalığı davet ettiğini düşünerek kendisini suçlayabilir. Mutsuzdur ve stresle ilişkili belirtiler – mide ağrısı, baş ağrısı, kabuslar, kaygı atakları – gösterebilir. Özellikle küçük çocuklar gece yataklarını ıslatabilir. Zorbalığa uğrayan çocuklar okula gitmek istemez, çoğu zaman da okula gitmez. Bununla bağlantılı olarak akademik başarısı düşebilir. Zorbalığa nasıl uğradığına bağlı olarak davranışları değişebilir. Örneğin zorbalardan tarafından “şişman” diye alay edilen bir çocuğun iştahı azalabilir ve yemek yemeyi istemeyebilir.

Benzer şekilde “pasaklı” diye dalga geçilen bir çocuk da temizlik obsesyonu geliştirebilir. Çok ileri vakalarda mağdurun intihara teşebbüsü söz konusu olabilir (Elliott, 2002; Sharp ve Smith, 2003).

Kendilerine mağdur rolü biçen ve kendilerini savunamayan bireyler yaşamdaki tüm ilişkilerinde -iş yaşamında, evlilik yaşamında- zorbalığa uğramaya devam edebilir (Elliot, 2002). Zorbalığa uğrayan bireyler uzun vadede depresyon yaşayabilirler (Sharp ve Smith, 2003). Çocukluğunda hem zorbalığa hem de istismara uğradığını bildiren üniversite öğrencileri yetişkinliklerinde çok fazla düzeyde psikolojik sorunlar (depresyon, kaygı, somatizasyon, psikotik bozukluk gibi) yaşadıklarını belirtmişlerdir (Duncan, 1999). Çocuklukta fiziksel zorbalığa uğramak yetişkinlikteki antisosyal davranışlara sahip olmakla da ilişkilidir (Rusby ve diğer., 2005). Ergenliklerinde özellikle yıkıcı davranışlarla karşılaşan, ailesinden ve öğretmenlerinden destek ve ilgi görmeyen ergenler akran zorbalığına uğradıklarında akademik başarıları da bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Beran, 2009).

Başkalarına sürekli zorbalık yapan bireyler ise saldırgan tutumlara daha fazla sahip oluyorlar; ayrıca yetişkinliklerinde antisosyal davranış bozukluğu göstermeye de eğilimli oluyorlar (Carlson ve Cornell, 2008; Rusby ve diğer., 2005; Sharp ve Smith, 2003).

Bu bölümde akran zorbalığı tanımlanmıştır. Farklı zorbalık davranışları, zorba ve mağdurun özellikleri açıklanmıştır. Zorbalığın yaşa ve cinsiyete göre değişiminden söz edilmiştir. Çocukluk ve ergenlik döneminde akran mağduriyetinin yaş arttıkça azaldığını; ancak yaş arttıkça dolaylı yollarla yapılan zorbalığın arttığını gösteren araştırma bulguları verilmiştir. Genel olarak kızların da erkeklerin de zorbalığa dahil olduğunu; ancak erkek öğrencilerin daha fazla mağdur olduğu bulgularını gösteren araştırmalar sunulmuştur. Zorbalığın; kişilik özellikleri, öğrenme yaşantıları ve çevresel koşullardan kaynaklanan nedenleri verilmiştir. Son olarak da zorbalığın psikolojik sağlık üzerindeki etkileri sunulmuştur.

2. Psikolojik Sorunlar

Genellikle psikolojik sorunlar olarak depresif ve kaygılı duygu durumuyla ilişkili bozukluklar ele alınmaktadır. Bu bölümde araştırmanın değişkenleri olan depresyon, kaygı, somatizasyon, olumsuz benlik algısı, öfke ve düşmanlık duygularından (hostilite) söz edilecektir.

2.1. Depresyon

Depresyon; neşesizlik, mutsuzluk, yalnızlık, kendini suçlamaya bağlı olumsuz benlik algısı, kendine güvensizlik, değersizlik duygusu, yaşama karşı ilgisizlik, sosyal yaşamdan çekilme, iştahsızlık, uykusuzluk, cinsel istekte azalma, ölüm ve intihar düşünceleri ile ortaya çıkan çökkünlük halidir (Beck ve Alford, 2009). Depresyon terimi farklı şekillerde kullanılmaktadır. *Belirti* anlamında kullanımı üzgün ve mutsuz hisleri ifade eder. *Sendrom* (belirtiler toplamı) anlamında ise birden çok depresyon belirtisinin bir arada görülmesi söz konusudur. *Bozukluk* olarak adlandırılması için ise tanı ölçütlerinin karşılanması, belirtilerin en az iki haftadır görülüyor olması ve işlevsellikte bozulmalara neden olması gerekir (Cantwell, 1990; Akt. Mash ve Wolfe, 2005).

DSM-IV-TR "Duygudurum Bozuklukları"na (depresif bozukluklar, bipolar bozukluklar, genel tıbbi bir duruma bağlı duygudurum bozukluğu, madde kullanımının yol açtığı duygudurum bozukluğu) tanı koymada kolaylık sağlaması için duygudurum epizodları (majör depresif epizod, manik epizod, mikst epizod, hipomanik epizod) belirlemiştir. Buna göre majör depresif epizod, depresyon belirtilerini karşılamaktadır. Ancak tanı konabilmesi için belirtilerin klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya veya toplumsal ve mesleki alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında bozulmaya yol açması; madde kullanımından, genel tıbbi bir durumun fizyolojik etkilerinden veya yastan kaynaklanmaması gerekir.

Çocuklar, ergenler ve yetişkinler, kısaca her yaş döneminde insanlar depresyon yaşayabilir. Bodur ve Üneri (2008), yaş gruplarına göre depresyonun yaygınlığı konusunda aşağıdaki oranları vermektedir:

3-5 yaş grubunda %0.3-0.5;

- 6-8 yaş grubunda %2-4;
- 9-12 yaş grubunda %3-5;
- 13-18 yaş grubunda %5-10;
- 18 yaş ve üzeri %20.

Depresyon ve kaygı sıklıkla bir arada seyretmektedir (Özen ve Temizsu, 2010). Depresyon ve kaygı düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinin gelecekte umutsuz oldukları ve intihar düşünceleriyle denemelerinin olduğu; sigara içenlerin ise depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir (Ceylan ve diğer., 2003). Depresyonu olan ergenlerin, kendilerini daha iyi hissetmek için alkol ve madde kullanımına yöneldikleri belirtilmektedir (Atkinson ve Hornby, 2002; Mash ve Wolfe, 2005). Depresyonu olan üniversite gençlerinin depresyonunun şiddeti arttıkça öfke düzeyinin de yükseldiği ve öfkenin kontrol edilemediği, kimisinin öfkesini bastırırken kimisinin de kolaylıkla ifade edebildiği belirtilmiştir (Köksal ve Gençdoğan, 2007).

Depresyonun görünümü kızlarda daha çok sosyal yönden geri çekilme şeklindeyken, erkeklerde aşırı hareketlilik ve saldırgan davranışlar olarak görülmektedir. Atkinson ve Hornby (2002), bu davranışlara özellikle dikkat etmek gerektiğini çünkü bunların şımarıklığın değil, yaşanan acıdan uzaklaşma ve kaçma isteğinin bir göstergesi olduğunu belirtmektedir.

Gençlerde depresyon için risk oluşturabilecek çeşitli faktörler vardır. Bunlar genetik ve hormonal faktörler ile stresli yaşam olayları, aile ve arkadaşlarla sorunlar, düşük özdeğer duygusu, fiziksel hastalıklar gibi çevresel faktörlerdir (Taşgın ve Çuhadaroğlu-Çetin, 2006). Anne ve babalarının duygusal istismarına (reddetme, şiddet, kendi çıkarı için kullanma, aşağılama, suça yöneltme, dışlama gibi) maruz kalan gençlerin de depresyon ve kaygıları yüksek düzeydedir (Siyez, 2003). Aşırı kontrolcü, aşırı ısrarcı, cezalandırıcı ve sert özellikler gösteren ve eşler arasında geçimsizlik olan anne babalara sahip olan bireyler depresyon yaşamaktadır (Özbaran ve diğer., 2009). Depresyonu olan ergenler anne ve babalarıyla daha çok çatışma yaşamakta, anne ve babalarının kısıtlamaları yüzünden hayatlarının mahvolduğuna ve haksızlığa uğradıklarına inanmaktadır; bu ergenlerin

işlevsel olmayan bilişsel şemaları daha fazladır ve anne babaları da depresyon yaşamaktadır (Eryüksel ve Akün, 2003).

2.2.Anksiyete / Kaygı

Anksiyete diğer bir deyişle kaygı; beklenmeyen, tahmin edilemeyen ve bireyi tehdit eden olay veya durumlar karşısında bireyin verdiği bilişsel, duygusal, fizyolojik ve davranışsal tepkilerdir (Clark ve Beck, 2010). Kaygı, bir ruh sağlığı sorunu olmasının yanı sıra yeni ve denenmemiş durumlarla yüzleşme yoluyla bireylerin alışmasını ve duygularının normalleşmesini sağlayan bir çevreye uyum sağlama işlevidir (Albano, Chorpita ve Barlow, 2003).

Kaygı pek çok psikolojik bozukluğun temel boyutunu oluşturur. Normal insanlar günlük yaşamlarında sık sık “kaygı” duygusunu yaşarlar ve bir süre sonra bu durum geçer. Ancak uzun süreli ve yoğun olarak kaygılanan kişiler kaygı bozukluğu ile karşı karşıya olabilir (Davison ve Neale, 2004).

Kaygı bozuklukları DSM-IV-TR’de panik bozukluk, özgül fobi, sosyal fobi, obsesif kompulsif bozukluk, yaygın kaygı bozukluğu vb. olarak ele alınır. Panik bozukluk, nefes almada güçlük, kalp çarpıntısı, göğüs ağrısı, boğulma hissi, mide bulantısı, baş dönmesi, terleme, titreme, aşırı kaygı, korku, korkunç bir şey olacaktıymış hissi, kişinin kendini bedeni dışında hissetmesi ve dünyanın gerçek olmadığı duygusu, kontrolünü kaybetme, delirme ve ölme korkusu gibi ani ve açıklanamayan belirtiler nöbeti şeklinde yaşanır. Özgül fobi, belirli bir nesne ya da durumla karşılaşıldığında veya karşılaşma beklentisinde olduğunda ortaya çıkan gerçek olmayan korkulardır; kan, enjeksiyon, uçak ve asansöre binmek, kapalı yerde kalmaktan korkmak gibi (Davison ve Neale, 2004). Sosyal fobi, bireyin tanımadığı insanlarla karşılaştığı veya başkalarının gözünün üzerinde olabileceği durumlarda, küçük duruma düşmekten, utanç duyacağı şekilde davranmaktan korkmasıdır (Amerikan Psikiyatri Birliği [APA], 2001). Obsesif kompulsif bozukluk çok sıkıntı yaratan, gündelik işlevleri kısıtlayan, ısrarlı ve kontrol edilemeyen düşünceler olan obsesyonlar ile sıkıntıyı azaltmak veya bir felaketin olmasını önlemek için kişinin kendini yapmak zorunda hissettiği tekrarlayıcı davranışlar olan kompulsiyonlarla kendini gösteren bir kaygı

bozukluğudur (Davison ve Neale, 2004). Yaygın kaygı bozukluğu kişinin çeşitli konularda, çoğu zaman önemsiz konularda bile, kronik ve kontrol edilemez bir endişe yaşamasıyla gözlenir. Belirtileri arasında terleme, yüz kızarması, kalp çarpıntısı, mide rahatsızlığı, ishal, sık idrara çıkma, ellerin soğuk ve ıslak olması, ağızda kuruluk, boğazda yumru var hissi, nefes darlığı veya hızlı nefes alma, boyun ve omuzlarda kas gerginliği ve ağrısı, göz kapakları vb.de seyirme, gevşeyememe, huzursuzluk, sık sık iç çekme, düşünceli olma, sabırsızlık, çabuk kızma, öfke patlamaları ve dikkat dağınılımları sayılabilir (Davison ve Neale, 2004). Bu kişilerin öfke düzeyleri yüksektir ve öfkenin kaygıyı, kaygının da öfkeyi tetiklediği bir döngü izlenir (Erdem, Çelik, Yetkin ve Özgen, 2008).

Kaygı ve depresyon sıklıkla birlikte görülür ve birbirine benzer belirtileri vardır. Aşırı kaygı, korkunun dışa vurulmasında artış, ağız kuruluğu, çarpıntı baş ağrısı gibi kaygı belirtileri depresyonu olan kişilerde de gözlenir. Olumsuz duygulanım, değersizlik ve reddedilmişlik hissi, eleştiriye aşırı duyarlılık, uyku ve iştah bozukluğu, kendini aşırı inceleme, sosyal huzursuzluk gibi belirtiler hem depresyon hem kaygı durumunda gözlenir. Ancak depresyon ve kaygıyı birbirinden ayıran belirtiler de mevcuttur. Örneğin depresyondaki kişinin duygularında gün içinde dalgalanmalar vardır, sabahları erken uyanır, yoğun üzüntü ve umutsuzluk, psikomotor yavaşlama, zevk alamama, ilgi ve istek kaybı ve intihar düşüncesi ve girişimleri vardır. Kaygılı kişi ise ağır agorafobi, yoğun korku ve gerilim, aşırı hareketli olma, aşırı uyarılma ve belirsizlik algısı, depersonalizasyon (kişinin kendini bedeni dışında hissetmesi) ve idrak çarpıtmaları yaşayabilmektedir (Kocabaşoğlu, Doksat ve Doğangün, 2004; Özen ve Temizsu, 2010).

Kaygı bozuklukları kendi aralarında da komorbid olarak görülebilir. Örneğin obsesif kompulsif bozukluk; özgül fobi, yaygın kaygı bozukluğu, panik bozukluk, sosyal fobi, agorafobi ve travma sonrası stres bozukluğu ile birlikte görülmektedir. Obsesif kompulsif bozuklukla birlikte görülen diğer kaygı bozukluklarının sayısının artması, obsesyon ve kompulsiyonların şiddetini de artırmaktadır (Tamam, Saygılı ve Ünal, 2003).

Kaygı bozukluklarının farklı türlerinin başlangıç yaşları çeşitlidir. Ayrılma kaygısı ve özgül fobi yaklaşık yedi yaş civarında başlayan en erken başlangıçlı bozukluklardır. Yaygın kaygı bozukluğu ve obsesif kompulsif bozukluk dokuz yaş civarı, sosyal fobi başlangıcı erken ergenlik ve panik bozukluk başlangıcı da 15 yaş civarındadır (Southam-Gerow ve Chorpita, 2007). Çocuklukta kaygı bozukluğu yaşayanların çoğu yetişkinlikte kaygı bozukluğu yaşamıyor olsa da kaygı yaşayan çoğu yetişkinin çocuklukta kaygı bozukluğu yaşadığı; çocuklukta yaşanan kaygı bozukluğunun yetişkinlikteki depresif ve panik bozuklukları yordadığı belirtilmektedir (Atkinson ve Hornby, 2002; Klein ve Pine, 2002).

2.3.Olumsuz Benlik

Benlik, bireyin kendisine ait olarak tanımladığı her şeyin -bedeni, kıyafetleri, evi, ailesi, işi, duyguları, değerleri gibi- bütünüdür (James, 1999). James, benliği oluşturan unsurları şu şekilde açıklar;

Maddi benlik; bireyin bedeni, kıyafetleri, ailesi ve evi gibi sahip olduğu maddi özellikleridir.

Sosyal benlik; bireyin çevresi tarafından tanınan, onaylanan, bilinen özellikleri, ünü, onuru gibi sosyal özellikleridir.

Manevi benlik; bireyin bilinç durumlarının, ruhsal ve zihinsel melekelerinin diğer insanlar tarafından görülebilen, fark edilen özellikleridir.

Benlik kavramı, bireyin kendi kimliğinin farkında olmasıdır (Pişkin, 2006). Hansford ve Hattie (1982), yaptıkları tarama çalışmasında benlikle ilişkili 15 farklı kavramın kullanıldığını belirtmişlerdir. Bunlardan bazıları self, self concept, self-esteem, self-acceptance, self-perception, self-confidence olarak örnek gösterilebilir (Akt.; Karacan, 2009). Benlik kavramı ideal benlik, benlik imgesi ve benlik saygısı kavramlarını da içine alan bir çatı kavramdır. Benlik imgesi, bireyin sahip olduğu zihinsel ve fiziksel özelliklerine ilişkin farkındalığıdır. İdeal benlik ise sahip olmak istediği özelliklere ilişkin algısıdır. Benlik saygısı ise bireyin sahip olduğu özellikler ile sahip olmayı istediği özellikler arasındaki farktan dolayı yaşadığı duygularıdır (Pişkin, 2006).

Benlik psikolojisi kuramına göre benlik saygısı benliğin bir özelliğidir (Korkmaz, 1996). Benlik saygısıyla hemen hemen aynı anlamı karşılayan başka kavramlar da (özsaygı, özgüven, benlik imgesi, benlik değeri gibi) kullanılmaktadır. Benlik saygısı, bireyin kendisini bütün olarak değerlendirmesidir. Benlik saygısının iki türü vardır. Global benlik saygısı, bireyin benliğinin bütününe yönelik olumlu veya olumsuz tutumunu ifade eder. Spesifik benlik saygısı ise bireyin belli bir özelliğine yönelik olumlu veya olumsuz tutumudur. Global benlik saygısı bireyin genel psikolojik iyi oluşu ile ilgiliyken spesifik benlik saygısı belirli bir davranışına ilişkin tutumunu belirler (Rosenberg, Schooler, Schoenbach ve Rosenberg,1995). Bireyin benliğine ait özellikleri başarılı ve gelişmiş ise birey kendini başarılı ve kazanmış hisseder. Eğer bireyin benliğine ait özellikleri sönük ve önemsiz görünüyorsa birey kendini üzgün ve sıkın hisseder (James, 1999). Benlik saygısı yüksek olan bir birey kendine güvenir ve kendisine ilişkin olumlu ve gerçekçi bir bakış açısı vardır (Lawrence, 2006).

Benlik saygısını çeşitli faktörler etkiler. Bireyin dış görünümü, fiziksel çekiciliği, fiziksel açıdan diğer insanlardan farklı oluşu, bedensel bir sakatlığının olması gibi durumlar benlik saygısını etkilemektedir. Örneğin aşırı kilolu olmak veya aşırı zayıf olmak bireyin fiziksel görünümüne olumsuz atıflar yapılmasına yol açmaktadır. Ancak fiziksel görünümün gerçekte nasıl olduğundan çok diğer insanların yaptığı yorumlar benlik saygısını etkilemektedir. Özellikle ergenlik döneminde medyanın ve çevrenin etkisiyle fiziksel çekicilik başlıca önem kazanan bir konu haline gelmektedir. Benlik saygısını fiziksel görünüm dışında öğrenme güçlükleri, duyma ve görme ile ilgili yaşanan güçlükler de olumsuz yönde etkilemektedir (Lawrence, 2006).

Benlik saygısının gelişiminde cinsiyete ilişkin farklılıklar da vardır. Erkek çocuklarının benlik saygılarının gelişimde onların başarılarına yapılan vurgular daha fazla rol oynarken kız çocukların benlik saygılarının gelişiminde sosyal yeterliklerine yapılan vurgular daha fazla rol oynamaktadır (Lawrence, 2006).

Salmivalli, Kaukiainen, Kaistaniemi ve Lagerspetz (1999), düşük benlik saygısının saldırganlığa yol açtığına yönelik geleneksel düşüncenin

araştırmalarla desteklenmediğini belirtmişlerdir. Onlara göre saldırgan davranış düşük benlik saygısından çok yüksek benlik saygısının da bir sonucu olabilir. Çünkü saldırganlık büyüklenme ve narsisizmle de ilişkili görünmektedir. Benlik saygısının sağlıklı veya sağlıksız yollarla yükselebileceğini belirtmişlerdir. Sağlıklı bir yüksek benlik saygısı, kendisi bunu başkalarına açıklamasa da başkalarından benzer geribildirimler almasa da, bireyin kendini kabul etmesi ve değerli olduğuna ilişkin duygularının varlığında gerçekleşir. Sağlıksız benlik saygısı ise bireyin kendisine dair kibirli ve narsisistik bakış açısını gösterir.

2.4.Somatizasyon

Somatizasyon ya da Türkçe ifade ile 'bedenselleştirme' (Budak, 2003), psikolojik sıkıntının bedensel belirtilerle kendini göstermesidir (Sayar ve Ak, 2001). Tüm fiziksel rahatsızlıklar bir dereceye kadar psikolojik sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Stres, kaygı ve çeşitli duygusal uyarılmalar beden kimyasını, organların işleyişini ve bağışıklık sistemini etkilemektedir (Morris, 2002).

DSM-IV-TR somatizasyonu somatoform bozukluklar altında vermiştir. Somatoform bozukluklar; konversiyon bozukluğu, ağrı bozukluğu, hipokondriazis ve vücut dismorfik bozukluğunu da içine alan; temelde nedeni açıklanamayan bedensel belirtiler ve somatik yakınmalarla tanılanan bir gruptur. Lipowski (1987), somatizasyonu bir bozukluk olduğu kadar bir rahatsızlığın seyrinde ortaya çıkan belirtiler olarak da tanımlamıştır (Akt. Holder-Perkins ve Wise, 2001).

Somatizasyon çoğunlukla 30 yaşından önce başlar. Birey nedeni açıklanamayan çok sayıda fiziksel yakınma öyküsü ile sürekli tıbbi yardım arar. Belirtileri arasında en az dört ayrı yer ya da işlevle ilişkili ağrı öyküsü; bulantı, şişkinlik, kusma gibi en az iki gastrointestinal belirti öyküsü; en az bir cinsel ya da üreme organlarıyla ilgili belirti öyküsü; ağrı ile sınırlı olmayan ve nörolojik bir durumu düşündüren belirti öyküsü olması gerekmektedir (APA, 2001).

Somatizasyon bozukluğu olanlarda aile tarafından yapılan sözel taciz öyküsü vardır (Özenli, Yoldaşcan, Topal ve Özçürümez, 2009) ve bu bozukluk daha çok kadınlarda görülür (Balat ve Akman, 2006; Özenli ve diğer., 2009). Çoğunlukla kaygı, depresyon, panik bozukluk yaşayan kişilerin somatik yakınmaları da olmaktadır (Kellner, 1991). Somatizasyon sorunu olan kişilerin aslında altta yatan psikiyatrik, psikolojik veya sosyal sorunları vardır. Bu sorun toplumda yaygın olarak görülmekte, iş yaşamı ve sosyal yaşamda yetersizlikler yaşanmasına neden olmaktadır (Kirmayer ve Robbins,1991).

2.5.Düşmanlık Duyguları (Hostilite)

Hostilite; öfke ve düşmanlık duyguları, saldırganlık olarak tanımlanmaktadır (Batıgün ve Şahin, 2003; Şahin, Durak-Batıgün ve Uğurtaş, 2002). Hostiliteden bahsetmek için bu üç kavramdan söz etmek gerekir. Düşmanlık karşısındakine zarar verme, intikam alma isteği ile yaşanan olumsuz bir duygudur. Engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme gibi durumlarda ise yaşanan duygu öfkedir (Budak, 2003). Öfke ve düşmanlık duyguları bireyi karşısındakine zarar vermeyi veya kendini korumayı hedefleyen her türlü saldırgan davranışa yönlendirebilir (Budak, 2003; Soykan, 2003). Saldırganlık, öfkenin kontrolsüz bir biçimde ortaya çıkarılması iken düşmanlık duyguları öfkenin kronikleşmiş hali olarak da betimlenebilir (Soykan, 2003). Öfke dolaylı yollardan veya doğrudan gösterilebilir. Tokat atma, vurma, yüksek sesle konuşma, küfür etme, tehdit etme, aşırı eleştirme, hata arama, tartışma, isim takma, alay etme, dedikodu yapma gibi gözlenebilir sözel ve davranışsal belirtilerle gözlenebilir. Sessiz kalma, işbirliğini reddetme, unutkanlık, suçluluk duyguları, bağımlılık davranışları, aşırı alttan alma, çekingen davranma, şiddete ve suça yönelik fanteziler gibi dolaylı yollarla da öfke gösterilebilir (Madlovv, 1972; Akt.Soykan, 2003).

Öfke ve saldırganlık duyguları 14-24 yaş grubundaki gençlerde yaşça daha büyüklere göre daha fazla yaşanmaktadır (Batıgün ve Şahin, 2003). Ergenlerin yaşları arttıkça daha fazla saldırgan davranmaktadırlar. Bununla birlikte sürekli öfke düzeyleri ve öfkeyi dışa yansıtma oranları da artmaktadır (Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007).

Kadınlar ciddiye alınmama, haksızlığa uğrama, eleştirilme durumlarında erkeklerden daha fazla öfkelenirken erkekler öfkelendiklerinde daha fazla saldırgan davranışlar göstermektedirler. Kadınlar ise öfkelendiklerinde daha çok kaygılı ve içedönük tepkiler vermektedir (Batıgün ve Şahin, 2003; Batıgün ve Utku, 2006).

Benlik saygıları düşük olan bireyler daha kolay öfkelenmektedirler. Öfkelerini dışarıya daha fazla yansıtanlar da daha saldırgan davranmaktadırlar. Öfkesini kontrol etmeyi başaranlar yani öfkelerini dışa yansıtmayanlar ise saldırganlık duygularını veya davranışlarını da kontrol edebilen kişilerdir (Kesen ve diğer., 2007).

Bu bölümde bu araştırmada incelenen değişkenler olan depresyon, kaygı, olumsuz benlik, somatizasyon ve düşmalık duygularıyla ilgili genel açıklamalar, genç bireylerdeki görünümü, duygu, düşünce ve davranışları nasıl etkilediğiyle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde önce Türkiye’de ardından ise yurtdışında yapılmış araştırmaların bulguları özetlenecektir.

1. Türkiye’de Yapılmış Araştırmalar

1.1. Akran Zorbalığına Uğramanın Yaşa ve Cinsiyete Göre Değişimi

Bilgiç (2007), ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda öğrencilerin en yaygın olarak maruz kaldıkları ve uyguladıkları zorba davranışların bedensel zorbalık sınıflamasında “itme”; sözel zorbalık sınıflamasında”, “isim takma”; duygusal zorbalık kapsamında “gruplara ve oyunlara almama”; cinsel zorbalık türünde ise “cinsel içerikli sözler duyma/söyleme” olduğunu belirtmiştir.

Kapçı (2004), 4. ve 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırma sonucunda öğrencilerin %40’ının zorbalığa uğradığı, sınıf düzeyleri arasında zorbalığa uğrama açısından anlamlı bir fark olmadığı, erkek öğrencilerin

sözel zorbalığa daha çok uğradıkları, diğer zorbalık türleri için ise cinsiyet farkı olmadığını bildirmiştir.

Kartal'ın (2008) 4. ve 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kızların %78'i ile erkek öğrencilerin %76'sının sözel zorbalığa; kızların %68'i ile erkeklerin %73'ünün de fiziksel zorbalığa uğradığı; erkeklerin kızlardan daha sık "zorba" olarak nitelendiği sonucu çıkmıştır.

Pişkin (2010), 9-16 yaşlarındaki öğrencilerle yaptığı araştırmasında kızların erkeklerden daha fazla mağdur olduklarını ve yaşça büyük olan öğrencilerin fiziksel zorbalığa daha çok uğradıklarını bildirmiştir.

Atik (2006), ilköğretim ikinci kademe öğrencileriyle yaptığı araştırmanın sonucunda kurbanların en çok maruz kaldıkları zorbalık davranışının sözel zorbalık olduğunu bulmuştur.

Alikaşifoğlu ve diğer. (2007), 14-16 yaşlarındaki öğrencilerle yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin kızlardan, küçük sınıfların da büyük sınıflardaki öğrencilerden daha fazla zorbalığa uğradıklarını bulmuşlardır.

Karaman-Kepenekçi ve Çınkır (2006), 14-17 yaş arasında ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin daha çok fiziksel ve sözel zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir. Genel olarak ise öğrencilerin %35,5'i fiziksel, %33,5'i sözel, %28,3'ü duygusal, %15,6'sı cinsel zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir.

Şirvanlı-Özen (2006) 12-16 yaşlarındaki ergenlerle yaptığı çalışmada yaş arttıkça akran zorbalığına uğrama oranının azaldığını bulmuştur. Kızlarda yaşla birlikte zorbalığa uğrama oranı azalırken sadece ilişkisel saldırı boyutunda bir değişim olmamaktadır. Erkeklerde ise alay boyutunda zorbalığa uğrama yaşla birlikte azalmaktadır. Yani erkekler zorbalığa uğramakta kızlar kadar kendilerini koruyamamaktadırlar.

Şirvanlı-Özen (2010), 12-16 yaşlarındaki ergenlerle yaptığı başka bir araştırmada ise erkeklerin açık saldırı ve korkutma/sindirme boyutlarında kızlara göre daha fazla zorbalığa uğradıklarını bildirmiştir.

Pişkin (2005a), lise öğrencileriyle yaptığı araştırmasında erkek öğrencilerin daha fazla mağdur olduğunu ve yaş arttıkça zorbalığa uğrama oranının azaldığını bildirmiştir.

Ayas ve Pişkin (2011), lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin sözel mağduriyet haricindeki tüm zorbalık boyutlarında kızlardan daha fazla mağdur olduklarını; cinsel mağduriyet açısından ise 11.sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerinden daha fazla mağdur olduğunu, diğer zorbalık türlerinde ise sınıf düzeyleri arasında mağduriyet açısından anlamlı bir farkın olmadığını bildirmişlerdir.

Baker- Erdur ve Kavşut (2007), 14-19 yaşlarındaki lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını ve yaş/sınıf değişkeninin siber mağdur olma ile ilişkili olmadığını bildirmişlerdir.

Erdur-Baker (2010), 14-18 yaşlarındaki öğrencilerle yaptığı başka bir araştırmada ise erkek öğrencilerin siber zorbalığa daha çok uğradıklarını bulmuştur.

Arıçak (2009), üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmasında siber mağdur olma açısından cinsiyet farkı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Dilmaç (2009) ise erkeklerin siber zorbalığa kızlara oranla daha fazla dahil oldukları bulgusunu vermiştir.

Türkiye’de yapılan araştırmalar erkek öğrencilerin daha fazla mağdur olduğunu ve yaş arttıkça dolaylı yollarla ve sanal ortamda uğranılan zorbalığın daha fazla olduğunu göstermektedir.

1.2. Akran Zorbalığı ve Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişki

Kapçı (2004), 4. ve 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırma sonucunda zorbalığa daha fazla maruz kalan çocukların benlik saygılarının önemli ölçüde düşük olduğu, depresyon ve kaygı düzeylerinin ise zorbalığa daha az uğrayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Çetinkaya, Nur, Ayvaz, Özdemir ve Kavakçı (2009), farklı sosyoekonomik düzeylerdeki ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerin yaşadığı akran zorbalığı ile depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Öğrencilerin %43'ünün zorbalığa maruz kaldığını, özellikle düşük sosyoekonomik düzeydeki okulda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yoğun depresyon yaşadıklarını ve düşük benlik saygısına sahip olduklarını göstermişlerdir.

Pişkin (2005b), lise öğrencileriyle yaptığı araştırmasında mağdur olan çocukların özsaygı düzeylerinin düşük, utangaç ve içedönük olduklarını belirtmiştir.

Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2006), 14-17 yaşlarındaki ergenlerle yaptıkları çalışmanın sonucunda hem kızların hem erkeklerin akran zorbalığına uğramanın sonucunda psikolojik iyilik halinde düşüş, stres ve sosyal uyumsuzluk yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu bulguya göre ergenler mutsuz, benlik saygıları zayıf, öfkeli, üzüntülü, yalnız, dışlanmış, okuldan hoşnut olmayan yüksek düzeyde kaygı ve depresyon yaşayan ve intihar düşüncelerine sahip bir görünüm sergilemektedirler.

Şirvanlı-Özen (2010) 12-16 yaşlarındaki ergenlerle yaptığı çalışmada zorbalığa maruz kalma ile depresif belirtiler ve kaygı düzeylerinin yoğunluğu arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Alikaşifoğlu ve diğer. (2007), 14-16 yaşlarındaki öğrencilerle yaptıkları araştırmada zorbalığa uğrayanların somatik yakınmalar, kaygı, depresyon gibi yakınmaları zorbalığa uğramayanlardan daha fazla bildirdiklerini göstermişlerdir.

Türkiye'de yapılan araştırmalar zorbalığa uğrayan öğrencilerin her yaş düzeyinde depresif ve kaygılı belirtiler, düşük benlik saygısı, yalnızlık, içedönüklük ve utangaçlık gibi sıkıntılar yaşadığını göstermektedir.

2.Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

2.1. Akran Zorbalığına Uğramanın Yaşa ve Cinsiyete Göre Değişimi

Flannery, Wester ve Singer (2004), okulda meydana gelen şiddetin mağduru olan 3-12.sınıf düzeylerinde okumakta olan çocuk ve ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada okulda şiddete maruz kalma ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Ancak gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı bildirilmemekle birlikte okulda şiddet mağduru olduğunu belirten 3-5. sınıf öğrencilerinin sayılarının daha fazla olduğu saptanmıştır. Erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla mağduriyet belirtmelerine rağmen aradaki farkın anlamlı olup olmadığına dair bir bilgi de yoktur.

Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton ve Schidt (2001) tarafından 6-10.sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin %8,5'inin mağdur olduğu; ayrıca erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla mağdur olduğu belirlenmiştir. Zorbalık olaylarının 6-8.sınıflarda daha fazla meydana geldiği belirlenen bu araştırmada görünüşü veya konuşmasından dolayı mağduru küçük düşürmek açısından cinsiyet farkı gözlenmezken erkeklerin fiziksel zorbalığa, kızların ise dedikodu ve cinsel içerikli yorumlara maruz kalma oranı daha yüksek bulunmuştur. Bu araştırmada hem kızlar hem erkeklerin en az sayıda bildirdiği mağduriyet ise din veya ırkla ilgili olumsuz içerikteki ifadelerle yapılan zorbalık olmuştur.

Due ve diğer. (2005) Avrupa ve Kuzey Amerika'daki okullarda 11,13 ve 15 yaşlarındaki ergenlerle yaptıkları kesitsel araştırmanın sonucunda Macaristan ve Rusya dışındaki tüm ülkelerin sonuçlarında erkek öğrencilerin kızlardan fazla zorbalığa uğradıkları ancak bu farkın küçük olduğu bulunmuştur.

Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick (2005) Hollanda'da 9-11 yaşlarındaki çocuklarla yaptıkları çalışmada zorbalığa uğrama oranlarının %7-16 arasında olduğunu, zorbalığa uğrama açısından cinsiyet farkı olmadığını ve küçük sınıflardakilerin zorbalığa daha çok uğradıklarını

bildirmişlerdir. Kızlar söylenti yayma ve dışlama türü zorbalığa daha çok uğrarken erkeklerin daha çok fiziksel zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir.

Grills ve Ollendick (2002), 11-13 yaşlarındaki erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalığa uğradığını belirtirken Ivarsson ve diğer. (2005) ise 13-16 yaşlarındaki kızların erkeklerden daha fazla zorbalığa uğradığını bildirmişlerdir. Camodeca ve diğer. (2002) ise erkek öğrencilerin daha fazla zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir.

Li (2007), 7.sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmada kızların siber zorbalığa daha fazla uğradıklarını bildirmiştir.

Ortega, Elipe, Mora-Merchan, Calmaestra ve Vega (2009), 12-17 yaş grubunda farklı zorbalık türlerinin (doğrudan, dolaylı ve siber zorbalık) yaygınlığını inceledikleri çalışmada 12-14 yaşlarında doğrudan zorbalığa uğrama oranının daha fazla; son sınıf düzeyinde ise cep telefonu kullanılarak yapılan siber zorbalığa uğramanın diğer sınıf düzeylerine göre daha fazla olduğunu bildirmişlerdir. Dolaylı zorbalığa uğrama ve internet yoluyla zorbalığa uğrama açısından ise yaş farkı bulunmamıştır. Dolaylı zorbalığa uğrama açısından cinsiyet farkı gözlenmezken doğrudan zorbalığa erkeklerin daha fazla, cep telefonu ve internet yoluyla siber zorbalığa uğramada ise kızların daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Rusby ve diğer. (2005), ergenlerle yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin fiziksel zorbalığa daha fazla uğradıklarını bildirmişlerdir.

Lento (2006), 18-22 yaş arasındaki üniversite öğrencilerinin %38'inin ilişkisel zorbalığa, %7'sinin ise fiziksel zorbalığa uğradıklarını bildirmiştir. Ayrıca bu çalışmanın sonuçlarına göre erkekler fiziksel zorbalığa daha fazla uğramaktadırlar ve ilişkisel zorbalığa uğrama açısından cinsiyet farkı gözlenmemektedir.

Fisher, Cullen ve Turner (2000) ise üniversite kampüslerinde cinsel zorbalık, tecavüz ve diğer cinsel istismar türlerine kadınların maruz kalma riskinin daha fazla olduğunu söylemişlerdir.

Yurtdışında yapılan araştırmalar da erkek öğrencilerin daha fazla mağdur olduğunu ve yaş arttıkça dolaylı yollarla yapılan zorbalık davranışlarının, cinsel zorbalığın ve sanal ortamda uğranılan zorbalığın daha fazla olduğunu göstermektedir.

2.2.Akran Zorbalığı ve Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişki

Flannery ve diğer. (2004), okulda meydana gelen şiddetin mağduru olan 3-12.sınıf düzeylerinde okumakta olan çocuk ve ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada okulda şiddete maruz kalma ile şiddet davranışı gösterme, kaygı, depresyon, öfke ve posttravmatik stres belirtileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır.

Sourander ve diğer. (2007), sekiz yaşındayken zorbalığa uğrayan erkek çocuklarının yetişkinlikte psikiyatrik bozukluklardan yakındıklarını bildirmişlerdir. Anne-babanın eğitim düzeyi ile genel duygusal ve davranışsal psikolojik belirtileri kontrol edildiğinde zorbalığa uğramanın kaygı bozukluklarını bağımsız olarak yordadığı bulunmuştur.

Bond, Carlin, Thomas, Rubin ve Patton (2001), uzun zaman tekrar eden zorbalığa uğramanın kaygı ve depresyon belirtilerinin başlangıcıyla bir ilişkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. İlk ölçümleri 13 yaşında alınan çocukların %51'i mağdur olduklarını belirtmişlerdir. Bu çocukların %7'si 14 yaşındaki ölçümlerde de kaygı ve depresyon belirtileri bildirmişlerdir. Uzun süre zorbalığa uğrayanların yaşadığı kaygı ve depresyonun mağdur olmayla ilişkisi varken 14 yaşında ilk defa zorbalığa uğrayan ancak önceki ölçümlerde kaygı ve depresyon belirtisi bildirenlerin, mağdur olmayla kaygı ve depresyon belirtileri arasında ilişki çıkmamıştır.

White ve Farrell (2006), 11-14 yaş arasındaki çocuklarla yaptıkları çalışmada çocukların şiddete ve zorbalığa tanık olma gibi kronik stresörler nedeniyle baş ve karın ağrısı yaşamaları üzerinde kaygının kısmen aracı bir rolü olduğunu göstermişlerdir. Ağrı yakınmalarının artmasının stres, mağdur olma ve kaygı sonucu olabileceğine ilişkin hipotezleri beklentinin tam tersine ağrı yakınmalarının bulunmasının zorbalığa uğrama ve kaygıdaki artışı yordadığı şeklinde çıkmıştır. Bu bulgu ağrı duyumsayan çocukların stres ve

kaygıya karşı daha duyarlı, daha incinebilir bir yapıda oldukları şeklinde yorumlanmıştır.

Meland, Rydning, Lobben, Breidablik ve Ekeland (2010), 11-15 yaşlarındaki ergenlerle yaptıkları araştırmada zorbalığa uğrayanların uğramayanlara göre daha fazla depresif, somatik ve kaygı yakınmaları olduğunu bildirmişlerdir.

Turner, Finkelhor ve Ormrod (2010), 11-18 yaş arasındaki ergenlerle yaptıkları araştırmada akranları tarafından cinsel zorbalığa maruz kalanların benlik saygısının düştüğünü; ayrıca mağdur olma ile depresyon belirtileri arasında ise pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır.

Graham, Bellmore ve Mize (2006), altıncı sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada akran zorbalığı mağduru olan öğrencilerin daha çok olumsuz benlik algısı bildirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Kurbanlar mağdur olmalarından dolayı kendilerini suçlamaktadır ve bu yüzden psikolojik uyumsuzluk yaşamaktadırlar. Ayrıca en yüksek düzeyde yalnızlık, depresyon ve sosyal kaygı belirtileri bildirmişlerdir.

Due ve diğer. (2005), Avrupa ve Kuzey Amerika'daki okullarda 11,13 ve 15 yaşlarındaki ergenlerle kesitsel bir araştırma yapmışlardır. Tüm ülkelerden alınan sonuçlar ergenlerin zorbalığa uğrama düzeyleri arttıkça yaşadıkları fiziksel ve psikolojik rahatsızlık belirtilerinde de artışın olduğunu göstermiştir. Yaşadıkları rahatsızlıklar baş ağrısı, mide ağrısı, sırt ağrısı, sinirlilik, uykuya dalmada güçlük, sabahları yorgun uyanma, yalnızlık ve çaresizlik hisleri olarak belirtilmiştir.

Georgiou ve Stavrinos (2008), altıncı sınıf öğrencilerinde zorba, kurban, zorba/kurban ve zorbalığa dahil olmayan grupların psikososyal profillerini belirleme amacıyla yaptıkları araştırmada çabuk öfkelenmenin zorbalığa uğramayı yordadığı sonucunu bildirmişlerdir.

Ortega ve diğer. (2009), 12-17 yaş grubunda farklı zorbalık türlerinde (doğrudan, dolaylı ve siber zorbalık) mağdur olanların yaşadığı duyguları araştırmışlardır. Doğrudan zorbalığa uğrayan kızlar korktuklarını erkeklerden daha fazla bildirmişlerdir. Dolaylı zorbalığa uğrayan kızlar endişeli, depresif

ve öfkeli olduklarını erkeklerden daha fazla; erkekler ise umursamadıklarını kızlardan daha fazla belirtmişlerdir. Cep telefonu yoluyla yapılan siber zorbalığa uğrayan kızlar endişeli olduklarını erkeklerden daha fazla bildirmişlerdir, erkekler ise umursamadıklarını daha fazla bildirmişlerdir. İnternet aracılığıyla siber zorbalığa uğrayan kızlar stresli ve öfkeli olduklarını erkeklerden daha fazla bildirmişlerdir.

Natvig ve diğer. (2001), Norveç'te 13-15 yaşlarındaki ergenlerle yaptıkları araştırmada akranları tarafından sık sık zorbalığa uğrayanların baş ağrısı, mide ağrısı, sırt ağrısı, baş dönmesi, gergin ve huzursuz hissetmek gibi psikosomatik sorunları daha fazla yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu belirtilerin sayısının artmasıyla zorbalığa daha fazla maruz kalma arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin yaşa ve cinsiyete göre farklılaşmadığını da eklemişlerdir.

O'Moore ve Kirkham (2001), 8-18 yaşlarındaki öğrencilerle yaptıkları araştırmada mağdurların benlik saygılarının düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Zorbalığa uğrayanlar yüksek düzeyde kaygı, düşmanlık duyguları, depresyon ve düşük benlik saygısı yaşıyorlar ve daha saldırgan davranıyorlar (Camodeca ve diğer., 2002; Delfabbro ve diğer., 2006; Grills ve Ollendick, 2002; Holt ve diğer., 2007; Klomek ve diğer., 2008; Lento, 2006).

Akran zorbalığı ile psikolojik sorunlar arasındaki ilişkileri gösteren çalışmalar zorbalığa uğrayanların özsaygılarının düştüğünü, depresif, kaygılı ve somatik belirtiler gösterdiklerini, daha öfkeli ve saldırgan davrandıklarını göstermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin yaşadıkları psikolojik sorunlar ile arkadaşları tarafından zorbalığa uğrama düzeyi arasındaki ilişki; sınıf düzeyi ve cinsiyete göre zorbalığa uğrama düzeyinde farklılık olup olmadığı araştırılacağı, yani var olan bir durum betimleneceği için genel tarama modeli kullanılacaktır. Karasar'a (1994) göre "tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bu modelde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir biçimde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez." (s.77).

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2010-2011 öğretim yılında Ankara'daki bir devlet üniversitesinin sosyal bilimlerle ilgili fakültelerinde okumakta olan öğrenciler oluşturmuştur. Tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 464 gönüllü katılımcıya ulaşılmıştır. Bunlardan 11 katılımcının ölçeği, eksik yanıtlanması nedeniyle analizden çıkarılmıştır. Analizler 453 katılımcıya ait veriler üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 20.59 (s=1.80) yaş ranji 18-28'dir. Katılımcılara ait demografik bilgiler Çizelge 1'de verilmektedir.

Çizelge 1. Araştırma Grubuna İlişkin Demografik Veriler

	Sınıf düzeyi				Toplam
	1	2	3	4	
Cinsiyet					
Kız	79	97	80	75	331(%73.1)
Erkek	23	36	27	36	122(%26.9)
Toplam	102 (%22.5)	133 (%29.4)	107 (%23.6)	111 (%24.5)	453 (%100)

Verilerin Toplanması

Üniversite öğrencilerinde zorbalığa uğramanın sınıf düzeyi ve cinsiyete göre nasıl değiştiğini ve psikolojik sorunlarla zorbalığa uğrama arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada zorbalık düzeylerini ve davranışlarını belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen “Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Bkz. Ek-1) ve psikolojik sorunlarını belirlemek amacıyla Kısa Semptom Envanteri (Bkz. Ek-2) kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında tesadüfi olarak belirlenen bölümlerde okumakta olan öğrencilere ölçekler dağıtılmış, öğrenciler araştırmanın amacına ve ölçeği doldururken dikkat etmeleri gereken noktalara dair bilgilendirilmişlerdir. Ayrıca her bir ölçek formunun başında gerekli açıklama yer almıştır. Ölçeği yanıtlamak istemeyen öğrencilerin ölçekleri geri alınmıştır. Ölçeklerin doldurulması ortalama 20 dakika sürmüştür.

Kısa Semptom Envanteri

Kısa Semptom Envanteri (KSE), Derogatis tarafından 1992 yılında geliştirilmiş, Şahin ve Durak tarafından 1994 yılında Türkçeye uyarlanmış; çeşitli psikolojik belirtileri tarayan kendini değerlendirme türü bir envanterdir (Savaşır ve Şahin, 1997).

KSE, 53 maddeden oluşan, 0 (hiç) – 4 (çok var) arası puanlanan Likert tipi bir ölçektir. Ölçek orijinalinde dokuz alt ölçek, üç global indeks ve ek maddelerden oluşmakta; ölçeğin alt ölçekleri ise somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, kişiler arası duyarlılık, depresyon, anksiyete, hostilite, fobik anksiyete, paranoid düşünceler ve psikotizm olarak sıralanmaktadır. Global indeksler ise rahatsızlık ciddiyeti indeksi, belirti toplamı ve semptom rahatsızlık indeksidir (Şahin ve Durak, 1994).

Ölçeğin orijinalinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ile ilgili bilgiler şu şekildedir (Derogatis, 1992; Akt. Şahin ve Durak, 1994): Dokuz alt ölçek için iç tutarlılık katsayıları .71 ile .85 arasında değişmektedir. Test tekrar test güvenirlik katsayıları $r=.68$ ile $r=.91$ arasında değiştiği; üç global indekste ise bu katsayıların $r=.90$ (GSI), $r=.87$ (PSDI) ve $r=.80$ (PST) olduğu belirtilmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik için KSE ile MMPI klinik ölçekleri, MMPI içerik ölçekleri ve küme ölçekleri arasındaki korelasyonların .30'un üzerinde bulunduğu bildirilmiştir. Yapı geçerliğiyle ilgili yapılan çalışmalar ise ölçeğin sigara içenlerle içmeyenleri, gerçek kalp hastalarıyla kronik hastalığı olmayanları ve intihar riski olan şizofrenlerle olmayan şizofrenleri anlamlı olarak ayırt edebildiğini göstermiştir.

KSE'nin Türkiye uyarlaması sonucunda ölçeğin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite olmak üzere beş alt ölçekten oluştuğu ortaya konmuştur. Ölçeğin geçerlik ve güvenirliğine ilişkin çalışmaların sonuçları şu şekildedir (Savaşır ve Şahin, 1997): Ölçeğin toplam puanının iç tutarlılığına ait Cronbach alfa katsayılarının .96 ve .95 arasında, alt ölçekler için ise .55 ile .86 arasında değiştiği bildirilmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik için yapılan üç ayrı çalışma sonucunda alt ölçeklerin ve üç global indeks puanlarının Sosyal Karşılaştırma Ölçeği ile -.14 ve -.34 arasında, Boyun Eğicilik Ölçeği ile .16 ve .42 arasında, Strese Yatkinlik Ölçeği ile .24 ve .36 arasında, UCLA-Yalnızlık Ölçeği ile .13 ve .36 arasında, Offer Yalnızlık Ölçeği ile -.34 ve -.57 arasında, Beck Depresyon Envanteri ile ise .34 ve .70 arasında değişen korelasyonlar gösterdiği belirlenmiştir. Yapı geçerliğine ilişkin yapılan analizde ise örneklem, Strese Yatkinlik Ölçeğinden alınan puanlara göre "strese yatkin" ve "strese yatkin olmayan" şeklinde uç gruplara ayrılmış ve 53 maddenin yalnızca üç maddesinin ayırıcılığının

istatistik anlamlılık düzeyine ulaşmadığı; toplam puan üzerinden yapılan analizde ise ölçeğin iki uç grubu anlamlı düzeyde ayırt edebildiği bildirilmiştir.

Sonuç olarak KSE'nin Türk gençleri için uyarlanmış Türkçe formunun, psikolojik sorunları geçerli ve güvenilir biçimde ölçtüğü belirtilmiştir.

Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin Geliştirilmesi

“Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği”nin geliştirilmesine yönelik ihtiyaç Türkiye’de veya yurtdışında böyle bir ölçeğin olmamasından kaynaklanmıştır. Alan yazına bakıldığında ilk ve orta öğretimde akran zorbalığının sıklıkla çalışıldığı bilinmektedir. İşyerinde zorbalık, psikolojik taciz, yıldırma, mobbing gibi farklı terimlerle ifade edilen bir başka zorbalığın daha varlığı bilinmektedir. Lise ve iş hayatı arasında kalan üniversite yıllarında zorbalık olayları yaşanmakta mıdır, yaşıyorlarsa ne tür zorbalık davranışları görülmektedir, eğer yaşanmıyorsa hayatın bu döneminde ne değişmektedir ki zorbalık olaylarına rastlanmamaktadır gibi sorular bu konunun araştırılması ihtiyacını doğurmuştur. Chapell ve diğerlerinin (2006) yaptığı bir araştırma üniversitede zorbalığa uğrayan öğrencilerin %72’sinin daha önceki okul yıllarında da zorbalığa uğradığını ortaya koymuştur. Bu bilgi zorbalığın süreğen bir özelliği olduğunu göstermektedir.

Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeğinin geliştirilmesinde ilk önce üniversite öğrencilerine zorbalığın bir tanımının yapıldığı ve açık uçlu bir sorunun sorulduğu formlar dağıtılmıştır (Bkz. Ek-3). Bu formlara öğrenciler başlarından geçen veya tanık oldukları olaylardan örnekler yazmışlardır. Araştırmacı öğrencilerin verdikleri bilgilere dayanarak zorbalık ifade eden örnek cümleler hazırlamıştır. Bunlara ek olarak Pişkin ve Ayas (2007), tarafından geliştirilen Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Ergen Formu, Genç’in (2007) doktora çalışması sırasında geliştirdiği Akran Zorbalığı Tanı Ölçeği, Bingöl’ün (2007) yüksek lisans çalışmasında kullandığı Yıldırma Ölçeği, Özler ve Mercan’ın (2009) Yönetmelik ve Örgütsel Açısından Psikolojik Terör adlı kitabında yer verdikleri mobbinge ilgili anketler, Topçu’nun (2008) yüksek lisans tezi, Hinduja ve Patchin’in (2010)

çalışmalarından yararlanılmıştır. Hazırlanan madde havuzu Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanından akademisyenlere ve daha önce ekran zorbalığı konusunda araştırmaları olan akademisyenlere ulaştırılmıştır. Alan uzmanlarından maddelerin ölçülmek istenen yapıya uygunluğu, ifadelerin anlaşılabilirliği gibi konularda geribildirimler alınmıştır. Yapılan son düzenlemenin ardından araştırmacı ve tez danışmanı maddelerin son kontrolünü yapmış ve ölçeğe uygulanabilir son şeklini vermişlerdir. Araştırmacı bundan sonraki aşamada ölçeğin psikometrik özelliklerini belirleyebilmek üzere ölçekleri uygulamıştır. Aşağıda ölçeğe ait geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının sonuçları verilmektedir.

Geçerlik çalışmaları. Geçerlik çalışmaları kapsamında yapı geçerliğini incelemek üzere sık kullanılan iki yöntemden biri olan faktör analizi (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009) kullanılmıştır. Faktör analizini yapmadan önce verinin toplandığı örneklem büyüklüğünün uygunluğuna bakmak üzere Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinin sonucuna bakılmıştır. Sonuç .82 çıkmıştır. Bu değer örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir. Bartlett küresellik testinin sonucu verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğine ilişkin bilgi verir. Buna göre $\chi^2 = 16051,35$ ($p < 0.01$) sonucu dağılımın normal olduğunu göstermektedir. İki koşul da karşılandığı için analize devam edilebilir (Tavşancıl, 2005).

Faktör yapısını belirlemek üzere temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Communalities tablosunda AZB Ölçeğinin maddelerinin başlangıç değerleri .859 ile .530 arasında değiştiği; açıklanan toplam varyans tablosunda ise öz değeri 1'in üzerinde olan 19 faktör olduğu görülmüştür. Yamaç-birikinti grafiği ve açıklanan toplam varyans tablosu incelenmiştir (Bkz. Ek-4, Ek-5). Yamaç birikinti grafiğinde eğimin azaldığı yani varyansa yapılan katkının en aza indiği nokta sekiz faktöre işaret etmektedir. Maddelerin faktörlere nasıl dağıldığını görebilmek, anlamlı bir faktör yapısını ortaya koyabilmek için (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010) 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 faktöre göre farklı faktör analizleri yapılmıştır. Bu sonuçlara, yamaç birikinti grafiğine ve açıklanan toplam varyans tablosundaki verilere göre ölçeğin altı faktörden oluştuğuna karar verilmiştir. Toplam varyansın %42.31'ini açıklayan altı faktör

için yeniden faktör analizi yapılmıştır. Çok faktörlü bir yapı olduğu için maksimum değişkenlik (varimax) dik döndürme yöntemi kullanılmıştır (Çokluk ve diğer., 2010). İlk analiz sonucunda ölçeğin alt boyutlarını oluşturan maddelerin kuramsal yapıyla tutarlı bir örüntü izleyerek gruplandığı görülmüştür.

Maddelerin büyüklüğünün ve binişikliğinin değerlendirilmesinde faktör yük değerleri için kabul düzeyi .32 olarak alınmıştır. Tabachnick ve Fidell'e (2001) göre faktör yük değeri (FYD) en az .32 olursa faktörler arasındaki varyansın %10'unu açıklar. Buna göre öncelikle düşük FYD veren maddeler birer birer çıkarılmıştır; düşük FYD verdiği için beş madde atılmıştır. Binişiklik gösterdiği için 14 madde atılmıştır. Ölçekte binişik olmamasına ve düşük FYD vermemesine rağmen içinde bulunduğu faktörün ölçtüğü yapıyı kuramsal olarak temsil etmeyen bir madde bulunmuştur. Bu madde de ölçekten çıkarılmıştır. Bu maddenin çıkarılmasından sonra bir madde daha düşük FYD vermiştir. Bu madde de ölçekten çıkartılmıştır. Toplamda 21 madde ölçekten çıkartılmıştır. Alt ölçekler dışlama, fiziksel zorbalık, söylenti yayma, cinsel zorbalık, ideolojik zorbalık ve siber zorbalık olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin son halinde maddelerin faktör yük değerleri alt ölçeklerine göre gruplandırılarak Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. AZB Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri

Faktör Adı	Madde	FYD
Dışlama	Görmezden gelindim, yok sayıldım.	0,79
	Kasıtlı olarak benimle konuşulmadı, sorularıma cevap verilmedi.	0,72
	Anlattıklarım dinlenmedi.	0,699
	Grup olarak gidilecek bir yere kasıtlı olarak davet edilmedim.	0,678
	Kasıtlı olarak konuşmam kesildi.	0,655
	Yalnız bırakıldım.	0,648
	İşbirliği/işbölümü gerektiren görevlere kasıtlı olarak alınmadım.	0,642
	Diğer insanların benimle konuşmaları ve arkadaşlık yapmaları engellendi.	0,546

	Grup dışına itildim.	0,532
	Arkadaşlarım bana karşı kışkırtılarak aramız bozuldu veya bozulmaya çalışıldı.	0,519
	Grup içinde ifade ettiğim fikirlerimle dalga geçildi.	0,46
	Çeşitli nedenlerle aşağılandım, küçük düşürüldüm.	0,445
	Hoşlanmadığım isimler takıldı.	0,393
Fiziksel zorbalık	Tabanca gibi ateşli ve patlayıcı maddelerle saldırıya uğradım.	0,812
	Bıçak, tornavida vb. kesici ve sivri aletlerle saldırıya uğradım.	0,739
	Boğazım sıkıldı.	0,661
	Bana tekme atıldı.	0,659
	Bana yumruk atıldı.	0,616
	Kendilerinden farklı düşündüğüm (siyasi, dini vb.) için tehdit edildim.	0,594
	Bulduğum mekanı terk etmeye zorlandım.	0,587
	Bana tokat atıldı.	0,572
	Çeşitli nedenlerle tehdit edildim.	0,54
	İteklendim.	0,527
	Saçım çekildi.	0,524
Söylenti yayma	Hakkımda çeşitli yerlere çirkin yazılar yazıldı.	0,726
	Birileri tarafından MSN, facebook, twitter, bloglar vb. internet sitelerinde hakkımda olumsuz söylentiler yayıldı.	0,693
	Hakkımda cinsel içerikli söylentiler çıkarıldı.	0,691
	MSN, facebook, twitter, bloglar vb. internet sitelerinde hakarete uğradım.	0,654
	Yapmadığım şeylerle ilgili iftiraya uğradım.	0,464
	Sırlarım başkalarına anlatılarak zor duruma düşürüldüm.	0,451
İdeolojik zorbalık	Bir siyasi/dini görüşü çağrıştırdığı gerekçesiyle kıyafetim, saç-sakal-bıyık şeklim vb. nedenlerden dolayı dışlandım.	0,84
	Bir siyasi/dini görüşü çağrıştırdığı gerekçesiyle kıyafetim, saç-sakal-bıyık vb. şeklimi değiştirmem için baskı gördüm.	0,82
	Bir erkek olarak saçımın uzun olması, küpe takmam vb. / Bir kadın olarak mini etek giymem, açık giyinmem veya türban takmam vb. nedeniyle psikolojik olarak baskı gördüm.	0,753
	Bir siyasi/dini görüşü çağrıştırdığı gerekçesiyle kıyafetim, saç-sakal-bıyık şeklim vb. nedenlerden dolayı alay edildim, aşağılandım veya hakarete uğradım.	0,684
	Değerlerimle alay edildi.	0,61
Cinsel zorbalık	Rahatsız edici cinsel içerikli fiziksel şakalara uğradım.	0,724
	Rahatsız edici cinsel içerikli sözel şakalara uğradım.	0,701
	İstemediğim halde öpülmeye zorlandım.	0,76
	Cinsellik çağrıştıran ifadelerle bana laf atıldı.	0,604

	Küfür edildi, kaba ve çirkin sözler söylendi.	0,533
	Başkalarının görmesini istemediğim bir resmim internette yayınlanmakla tehdit edildim.	0,477
Siber zorbalık	Benden habersiz facebook vb. sitelerde adıma hesap açıldı.	0,552
	Cinsel içerikli e-posta, Messenger, telefon mesajları vb. alarak rahatsız edildim.	0,577
	Telefonla sürekli aranarak rahatsız edildim.	0,621
	Telefon numaram, e-postam ya da MSN adreslerim tanımadığım insanlara verildi.	0,759

Ölçeğin toplam açıkladığı varyans %49'dur. Ortak faktör varyansları %22 ile %69 arasında değişmektedir. Ortak faktör varyansı tablosu Ek-6'da verilmiştir.

Çizelge 3. Faktörler Arası Korelasyonlar

	Dışlama	Fiziksel	Söylenti	Cinsel	İdeolojik	Siber
Dışlama	1					
Fiziksel	,29**	1				
Söylenti	,51**	,19**	1			
Cinsel	,41**	,22**	,38**	1		
İdeolojik	,19**	,06	,12*	,11*	1	
Siber	,35**	,15**	,30**	,41**	,07	1
	*p<.05	**p<.01				

Faktörler arasındaki ilişkilerin yüksek olması aynı özelliğin iki ayrı faktörde birden ölçüldüğü yani aslında tek bir özelliği ölçtüğü anlamına gelir (Crocker ve Algina, 1986). Burada alt ölçekler arasında düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler görülmektedir. İdeolojik zorbalık alt ölçeği ile fiziksel ve siber zorbalık alt ölçekleri arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bunun bir nedeni ideolojik zorbalık alt ölçeğini oluşturan maddelerdeki ifadelerin fiziksel bir zarar verme veya siber ortamda zarar vermeyi içermemesi olabilir.

Madde analizi bulguları ölçekte yer alan tüm maddeler için madde toplam korelasyonlarının .17 ile .56 arasında değiştiğini göstermektedir. Kabul düzeyi olan .20'nin altında madde-toplam korelasyonu gösteren maddeler 6 ($r=.19$) ; 4 ($r=.17$) ; 77 ($r=.17$) ve 75 ($r=.18$) numaralı maddelerdir. Ancak bu maddeler faktör analizinde .32'den yüksek faktör yük değerleri vermişlerdir. Tüm ölçek ve alt ölçekler için madde analizi ve madde ayırt ediciliğine ilişkin tablolar Ek-7'de verilmiştir. Madde ayırt ediciliği maddelerin, düşük ve yüksek puan alan bireyleri ayırt edip edemediğine ilişkin bilgi verir (Crocker ve Algina, 1986). Ölçekte yer alan fiziksel zorbalık alt ölçeğine ait 4, 9 ve 10 numaralı maddelerin t değerleri anlamlı görünmemektedir. Diğer tüm maddelerin t değerleri anlamlıdır ($p<.05$). Buna göre 4, 9 ve 10 numaralı maddeler haricindeki tüm maddelerin zorbalığa uğrayan ve uğramayan bireyleri güvenilir bir şekilde ayırt ettiği söylenebilir.

Alt ölçekler için yapılan madde analizinde dışlama, söylenti yayma, cinsel zorbalık, ideolojik zorbalık ve siber zorbalık alt ölçeklerinde yer alan tüm maddelerin zorbalığa uğrayan ve uğramayan bireyleri güvenilir bir şekilde ayırt ettiği görülmektedir. Fiziksel zorbalık alt ölçeğinde yer alan 4, 9 ve 10 numaralı maddelerin t değerleri anlamlı görünmemektedir. Diğer tüm maddelerin t değerleri anlamlıdır ($p<.01$). Buna göre 4, 9 ve 10 numaralı maddeler haricindeki tüm maddelerin fiziksel zorbalığa uğrayan ve uğramayan bireyleri güvenilir bir şekilde ayırt ettiği söylenebilir.

Ayırt edici olmayan maddeler faktör analizinde yüksek faktör yük değerleri verdikleri için ölçekte kalmaları uygun bulunmuştur.

Güvenirlilik çalışmaları. Güvenirlilik analizleri kapsamında test-tekrar test yöntemi ve İç tutarlılık katsayılarını veren madde-toplam korelasyonları ve testi yarılama yöntemleri kullanılmıştır.

Ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin bulgular güvenirlilik katsayılarının yüksek olduğunu göstermektedir (Baykul, 2000). Sadece siber zorbalık alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı düşük çıkmıştır. Bu durum bu alt ölçeğin madde sayısının az olmasından kaynaklanabilir.

Çizelge 4. Alfa ve Spearman Brown İki Yarı Test Güvenirliği (iç tutarlılık) ve Test Tekrar-Test (kararlılık) Katsayıları

AZBÖ	Cronbach Alfa	İki yarı test korelasyonu	Test tekrar-test
Dışlama	.88		.57
Fiziksel zorbalık	.79		.70
Söylenti yayma	.73		.75
Cinsel zorbalık	.72		.62
İdeolojik zorbalık	.80		.89
Siber zorbalık	.65		.94
Toplam	.88	.88	.79

Test tekrar-test sonucu kararlılık katsayısı, testin zaman içinde kararlı ölçüm yaptığını gösterir (Crocker ve Algina, 1986). Ölçekler veri toplanan grupta en fazla sayıya sahip olan üçüncü sınıf öğrencilerinden oluşan bir gruba (n=41) iki hafta arayla uygulanmıştır. Ölçekten alınan toplam puanın kararlılık katsayısı güvenirliliğin orta düzeyde olduğunu göstermektedir (r= 0,79). Testin zaman içinde tutarlı olarak benzer sonucu verdiği söylenebilir (Baykul, 2000). Alt ölçeklerin kararlılık katsayıları ise dışlama ve cinsel zorbalık alt ölçeklerinin güvenilirliğinin yeterli düzeyde olmadığı; en yüksek güvenirliliğin ise ideolojik ve siber zorbalık alt ölçeklerinde olduğu bulgusunu vermiştir.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmada analizlere başlamadan önce verilerin dağılımının normalliği test edilmiştir.

Çizelge 5'te her bir alt ölçeğin ortalama, ortanca ve mod değerleri ve basıklık ve çarpıklık katsayıları verilmiştir. Normal dağılım olabilmesi için ortalama, ortanca ve mod değerlerinin birbirine eşit olması; basıklık ve çarpıklık katsayılarının sıfır olması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Buradaki değerler normal dağılımın ölçütlerini karşılamamaktadır. Bu sonuca göre de dağılımın normal olmadığı gözlenmektedir.

Çizelge 5. Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri'ne Ait Verilerin Dağılımının Normallığının Test Edilmesi

Ölçekler	Ortalama	Ortanca	Mod	Çarpıklık katsayısı (S)	Basıklık katsayısı (S)
AZBÖ-toplam	5.06	2.00	.00	2.72 (.115)	10.81 (.229)
Dışlama	1.82	.00	.00	2.99 (.115)	10.32 (.229)
Fiziksel	.76	.00	.00	7.89 (.115)	86.53 (.229)
Söylenti	.42	.00	.00	6.81 (.115)	70.53 (.229)
Cinsel	.59	.00	.00	6.40 (.115)	65.17 (.229)
İdeolojik	.97	.00	.00	3.84 (.115)	17.77 (.229)
Siber	.50	.00	.00	3.86 (.115)	20.94 (.229)
Kaygı	8.56	6.00	1.00	1.53 (.115)	2.66 (.229)
Depresyon	12.14	9.00	.00	1.10 (.115)	.70 (.229)
Olumsuz benlik	6.89	4.00	.00	1.77 (.115)	3.06 (.229)
Somatizasyon	4.96	3.00	.00	1.74 (.115)	3.22 (.229)
Düşmanlık duyguları	6.21	5.00	2.00	1.19 (.115)	1.12 (.229)

Her bir alt ölçeğin puan dağılımının histogramları Ek-8'de verilmiştir. Histogramlara bakıldığında da normal dağılım eğrisinden farklılaştığı görülmektedir.

Örneklem büyüklüğü 50'den büyük olduğu için (N=453) Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Çizelge 6'da Kolmogorov-Smirnov normallik testinin bulguları verilmiştir. Bu test sonuçları $p < .05$ düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bu sonuç dağılımın normalden anlamlı düzeyde sapma gösterdiğini, dağılımın normal olmadığını göstermektedir.

Çizelge 6. Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi

Kolmogorov-Smirnov^a			
Ölçekler	Statistic	Df	Sig.
AZBÖ-toplam	.255	453	.000
Dışlama	.312	453	.000
Fiziksel	.355	453	.000
Söylenti	.420	453	.000
Cinsel	.400	453	.000
İdeolojik	.354	453	.000
Siber	.440	453	.000
Kaygı	.159	453	.000
Depresyon	.131	453	.000
Olumsuz benlik	.197	453	.000
Somatizasyon	.184	453	.000
Düşmanlık duyguları	.144	453	.000

^a Lilliefors Significance Correction

Bütün bulgulara bakıldığında değişkenlere ilişkin verilerin normal dağılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle analizlerde parametrik olmayan istatistikler kullanılmıştır.

Üniversite düzeyindeki öğrencilerin yaşadıkları psikolojik sorunlarla zorbalığa uğrama arasındaki ilişki korelasyon analiziyle araştırılmıştır. Zorbalığa uğramada cinsiyet farkını belirlemek için “ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney U-Testi” ve zorbalığa uğramada sınıf düzeyi farkını belirlemek için “ilişkisiz ölçümler için Kruskal Wallis H-Testi” yapılmıştır.

“Korelasyon katsayısı, iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulup yorumlamak amacıyla kullanılır. Pearson korelasyon katsayısı, iki değişkenin de sürekli olmasını ve değişkenlerin birlikte (ikili olarak) normal dağılım göstermesini gerektirmektedir. Değişkenler sürekli bir dağılıma sahipler ancak normal bir dağılım göstermiyorlarsa, iki değişken arasındaki ilişkiyi

açıklamak amacıyla Sperman Brown Sıra Farkları korelasyon katsayısı kullanılır.” İki değişken arasındaki pozitif ilişki her iki değişkenin de birlikte artması veya birlikte azalması; iki değişken arasındaki negatif ilişki ise değişkenlerden birine ait değerler arttığında diğer değişkenin değerlerinin düşmesi anlamına gelir. “Korelasyon katsayısının 1.00 olması, mükemmel pozitif bir ilişkiyi; -1.00 olması, mükemmel negatif bir ilişkiyi; 0.00 olması ilişkinin olmadığını gösterir.” (Büyüköztürk, 2003; s.31-32).

İlişkisiz ölçümler için Mann Whitney U-Testi, “iki ilişkisiz örneklemden elde edilen puanların birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test eder.” U-Testini yapabilmek için karşılanması gereken koşullar bağımlı değişkenin en az sıralama ölçeğinde ve sürekli olmasıdır. U-Testi, puanların normallik varsayımını karşılamadığı durumlarda t-testinin alternatifi olarak kullanılır (Büyüköztürk, 2003; s.149).

İlişkisiz ölçümler için Kruskal Wallis H-Testi, “ilişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalamasının birbirlerinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eder. Analizde k tane örneklemin bir bağımlı değişkene ait puanları karşılaştırılır.” H-testini uygulayabilmek için karşılanması gereken koşul bağımlı değişkenin en az aralık ölçeğinde olmasıdır. Bu testi yapabilmek normal dağılım ve varyansların eşitliğini gerektirmez. Bu açıdan tek yönlü ANOVA'nın alternatifidir (Büyüköztürk, 2003; s.152).

Verilerin analizinde SPSS 13.0 programı kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama ve yaşadıkları psikolojik sorunlar arasındaki ilişkilerin araştırıldığı bu çalışmada veriler korelasyon, Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis H Testi ile analiz edilmiştir. Bu bölümde üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama oranları, cinsiyete ve sınıf düzeyine göre karşılaştırmalar ile zorbalığa uğrama ve psikolojik sorunlar arasındaki ilişkilerin bulguları verilmektedir.

Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Yaygınlığına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama oranlarını belirlemek için ölçekteki sorularda “haftada en az bir defa” ve “hemen hemen her gün” seçenekleri işaretleyenler gruplandırılmıştır. Bunun için SPSS’deki ‘recode’ işlemi ile 3 ve 4 puanlar 1 puana, 1 ve 2 puanlar ise 0 puana dönüştürülmüştür. Tüm ölçeğin toplam puanı ve alt ölçek puanları hesaplanmıştır. Buna göre sıklıkla zorbalığa uğradığını belirtenler ölçekten puan almışlar, ayda bir defa ve dönem boyunca bir defa zorbalığa uğradığını belirtenler ile hiçbir zaman zorbalığa uğramadım diyenler puan almamışlardır. Puan alanlar zorbalığa uğrayan grup olarak belirlenmiştir. Böylece zorbalığa uğrayanların frekansı ve yüzdeleri belirlenmiştir. Çizelge 7’de zorbalığa uğrayan ve uğramayan üniversite öğrencilerinin oranları gösterilmektedir.

Çizelge 7. Zorbalığa uğrayan ve uğramayan üniversite öğrencilerinin frekans ve yüzdeleri

	Zorbalığa uğrayanlar		Zorbalığa uğramayanlar	
	N	%	N	%
AZBÖ Toplam	75	16.6	378	83.4
Dışlama	22	4.9	431	95.1
Fiziksel zorbalık	9	2	444	98
Söylenti yayma	6	1.3	447	98.7
Cinsel zorbalık	16	3.5	437	96.5
İdeolojik zorbalık	32	7.1	421	92.9
Siber zorbalık	13	2.9	440	97.1

Çizelgedeki değerlere bakıldığında üniversite öğrencilerinin %17'sinin zorbalığa uğradığı görülmektedir. Farklı zorbalık boyutlarına göre incelendiğinde ise üniversite öğrencilerinin en çok ideolojik zorbalığa (n=32, %7.1) ve dışlama yoluyla zorbalığa (n=22, %4.9) uğradıkları görülmektedir.

Zorbalığa Uğrama Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Cinsiyet Farkına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama düzeyleri açısından cinsiyete göre anlamlı bir farkın olup olmadığına parametrik olmayan istatistiklerden olan Mann Whitney U-Testiyle bakılmıştır. Toplam puan ve alt ölçek puanlarına göre karşılaştırmalar aşağıda verilmiştir.

Çizelge 8. Zorbalığa Uğrama Toplam Puanının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	224.10	74176.50	19230.50	.427
Erkek	122	234.87	28654.50		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde kız ve erkek üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama toplam puan açısından aralarında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Çizelge 9. Dışlama Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	219.27	72579.50	17633.50	.017
Erkek	122	247.96	30251.50		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde dışlama alt ölçeğinden alınan puanlar açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu gözlenmiştir [U=17633.50; $p < .05$]. Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek puan aldıkları gözlenmektedir. Bu bulgu erkek öğrencilerin dışlama yoluyla zorbalığa daha çok uğradıklarını gösterir.

Çizelge 10. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	220.39	72950.00	18004.00	.035
Erkek	122	244.93	29881.00		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde fiziksel zorbalık alt ölçeğinden alınan puanlar açısından cinsiyet farkı olduğu gözlenmiştir [$U=18004.00$; $p<.05$]. Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek puan aldıkları gözlenmektedir. Bu bulgu erkek öğrencilerin fiziksel zorbalığa daha çok uğradıklarını gösterir.

Çizelge 11. Söylenti Yayma Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	224.26	74230.00	19284.00	.302
Erkek	122	234.43	28601.00		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde kız ve erkek üniversite öğrencilerinin söylenti yayma alt ölçeği puanları açısından aralarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Çizelge 12. Cinsel Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	224.57	74332.50	19386.50	.386
Erkek	122	233.59	28498.50		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde kız ve erkek üniversite öğrencilerinin cinsel zorbalık alt ölçeği puanları açısından aralarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Çizelge 13. İdeolojik Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	226.62	75011.00	20065.00	.900
Erkek	122	228.03	27820.00		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde kız ve erkek üniversite öğrencilerinin ideolojik zorbalık alt ölçeği puanları açısından aralarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Çizelge 14. Siber Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Kız	331	228.76	75719.00	19609.00	.511
Erkek	122	222.23	27112.00		

Çizelgedeki bulgular incelendiğinde kız ve erkek üniversite öğrencilerinin siber zorbalık alt ölçeği puanları açısından aralarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Zorbalığa Uğrama Toplam Puan ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Sınıf Düzeyi Farkına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama düzeyleri açısından sınıf düzeyine göre anlamlı bir farkın olup olmadığına parametrik olmayan istatistiklerden olan Kruskal Wallis H-Testiyle bakılmıştır. Toplam puan ve alt ölçek puanlarına göre karşılaştırmalar aşağıda verilmiştir.

Çizelge 15. Zorbalığa Uğrama Toplam Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamli fark
1.sınıf	102	155.08	3	49.865	.000	1-2.sınıf
2.sınıf	133	246.45				1-3.sınıf
3.sınıf	107	223.35				1-4.sınıf
4.sınıf	111	273.30				3-4.sınıf

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin zorbalığa uğrama toplam puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [$\chi^2 (3) = 49.87, p < .05$]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 16. Zorbalığa Uğrama Toplam Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
1.sınıf	102	89.79	9159.00	3906.00	.000
2.sınıf	133	139.63	18571.00		
1.sınıf	102	88.28	9004.50	3751.50	.000
3.sınıf	107	120.94	12940.50		
1.sınıf	102	80.00	9159.00	2907.50	.000
4.sınıf	111	139.63	131.81		
3.sınıf	107	96.96	10375.00	4597.00	.003
4.sınıf	111	121.59	13496.00		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=3906.00; p<.05], 3.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=3751.50; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=2907.50; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 3.sınıf öğrencilerinden [U=4597.00; p<.05] daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Çizelge 17. Dışlama Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı fark
1.sınıf	102	180.92	3	29.139	.000	1-2.sınıf
2.sınıf	133	237.59				1-3.sınıf
3.sınıf	107	220.60				1-4.sınıf
4.sınıf	111	262.82				3-4.sınıf

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin dışlama alt ölçeği puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [$\chi^2 (3) = 29.14$, p<.05]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin dışlama alt ölçeği puanlarının farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 18. Dışlama Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
1.sınıf	102	101.19	10321.50	5068.50	.000
2.sınıf	133	130.89	17408.50		
1.sınıf	102	95.57	9748.50	4495.50	.005
3.sınıf	107	113.99	12196.50		
1.sınıf	102	87.16	8890.00	3637.00	.000
4.sınıf	111	125.23	13901.00		
3.sınıf	107	99.10	10603.50	4825.50	.008
4.sınıf	111	119.53	13267.50		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=5068.50; p<.05], 3.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=4495.50; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=3637.00; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 3.sınıf öğrencilerinden [U=4825.50; p<.05] daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Çizelge 19. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı fark
1.sınıf	102	194.74	3	12.395	.006	1-2.sınıf 1-3.sınıf 1-4.sınıf
2.sınıf	133	241.98				
3.sınıf	107	227.57				
4.sınıf	111	238.15				

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin fiziksel zorbalık alt ölçek puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [$\chi^2 (3) = 12.40, p < .05$]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin fiziksel zorbalığa uğrama düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 2.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 20. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
1.sınıf	102	104.26	10635.00	5382.00	.000
2.sınıf	133	128.53	17095.00		
1.sınıf	102	97.38	9932.50	4679.50	.022
3.sınıf	107	112.27	12012.50		
1.sınıf	102	96.09	9801.50	4548.50	.002
4.sınıf	111	117.02	12989.50		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [$U=5382.00; p < .05$], 3.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [$U=4679.50; p < .05$], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [$U=4548.50; p < .05$], daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Çizelge 21. Söylenti Yayma Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı fark
1.sınıf	102	199.83	3	11.67	.009	1-2.sınıf
2.sınıf	133	231.08				1-3.sınıf
3.sınıf	107	239.06				1-4.sınıf
4.sınıf	111	235.46				

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin söylenti yayma alt ölçeği puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [$\chi^2 (3) = 11.67, p < .05$]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin söylenti yayma alt ölçeği puanlarının farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 3.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 22. Söylenti Yayma Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
1.sınıf	102	108.62	11079.50	5826.50	.005
2.sınıf	133	125.19	16650.50		
1.sınıf	102	95.79	9770.50	4517.50	.001
3.sınıf	107	113.78	12174.50		
1.sınıf	102	98.42	10039.00	4786.00	.003
4.sınıf	111	114.88	12752.00		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden

[U=5826.50; p<.05], 3.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=4517.50; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=4786.00; p<.05], daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Çizelge 23. İdeolojik Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı fark
1.sınıf	102	188.94	3	31.152	.000	1-2.sınıf
2.sınıf	133	226.86				1-3.sınıf
3.sınıf	107	219.48				1-4.sınıf
4.sınıf	111	269.40				2-4.sınıf
						3-4.sınıf

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin ideolojik zorbalığa uğrama toplam puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [χ^2 (3) = 31.15, p<.05]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin ideolojik zorbalığa uğrama düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 24. İdeolojik Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
1.sınıf	102	106.38	10850.50	5597.50	.002
2.sınıf	133	126.91	16879.50		
1.sınıf	102	98.29	10025.50	4772.50	.028
3.sınıf	107	111.40	11919.50		
1.sınıf	102	87.27	8901.50	3648.50	.000
4.sınıf	111	125.13	13889.50		
2.sınıf	133	111.62	14845.00	5934.00	.003
4.sınıf	111	135.54	15045.00		
3.sınıf	107	97.85	10470.00	4692.00	.002
4.sınıf	111	120.73	13401.00		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=5597.50; p<.05], 3.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=4772.50; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=3648.50; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 2.sınıf öğrencilerinden [U=5934.00; p<.05], 4.sınıf öğrencileri 3.sınıf öğrencilerinden [U=4692.00; p<.05] daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Çizelge 25. Cinsel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı fark
1.sınıf	102	197.64	3	27.911	.000	1-2.sınıf
2.sınıf	133	224.59				1-4.sınıf
3.sınıf	107	217.25				2-4.sınıf
4.sınıf	111	266.26				3-4.sınıf

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin cinsel zorbalığa uğrama toplam puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [χ^2 (3) = 27.91, $p < .05$]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin cinsel zorbalığa uğrama düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 26. Cinsel Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
1.sınıf	102	110.05	11225.50	5972.50	.020
2.sınıf	133	124.09	16504.50		
1.sınıf	102	90.35	9215.50	3962.50	.000
4.sınıf	111	122.30	13575.50		
2.sınıf	133	112.26	14930.00	6019.00	.002
4.sınıf	111	134.77	14960.00		
3.sınıf	107	97.38	10419.50	4641.50	.001
4.sınıf	111	121.18	13451.50		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [$U=5972.50$; $p < .05$], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [$U=3962.50$; $p < .05$], 4.sınıf öğrencileri 2.sınıf öğrencilerinden [$U=6019.00$; $p < .05$], 4.sınıf öğrencileri 3.sınıf öğrencilerinden [$U=4641.50$; $p < .05$] daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Çizelge 27. Siber Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre H-Testi Sonucu

Grup	N	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı fark
1.sınıf	102	204.97	3	16.560	.001	1-2.sınıf
2.sınıf	133	236.99				1-4.sınıf
3.sınıf	107	211.81				2-3.sınıf
4.sınıf	111	249.92				3-4.sınıf

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin siber zorbalığa uğrama toplam puanları açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark vardır [χ^2 (3) = 16.56, $p < .05$]. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin siber zorbalığa uğrama düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu görülmektedir.

Çizelge 28. Siber Zorbalık Alt Ölçeği Puanının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
1.sınıf	102	108.43	11059.50	5806.50	.007
2.sınıf	133	125.34	16670.50		
1.sınıf	102	96.20	9812.50	4559.50	.001
4.sınıf	111	116.92	12978.50		
2.sınıf	133	126.54	16830.00	6312.00	.035
3.sınıf	107	112.99	12090.00		
3.sınıf	107	100.23	10725.00	4947.00	.004
4.sınıf	111	118.43	13146.00		

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu test etmek üzere Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır. Çizelgede

sadece aralarında anlamlı fark olan sınıf düzeylerine ilişkin bulgular verilmiştir. U-Testi sonucuna göre 2.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=5806.50; $p<.05$], 4.sınıf öğrencileri 1.sınıf öğrencilerinden [U=4559.50; $p<.05$], 3.sınıf öğrencileri 2.sınıf öğrencilerinden [U=6312.00; $p<.05$], 4.sınıf öğrencileri 3.sınıf öğrencilerinden [U=4947.00; $p<.05$] daha fazla zorbalığa uğramaktadır.

Zorbalığa Uğrama İle Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Ait Korelasyon Analizi Bulguları

Zorbalığa uğrama toplam puan ve alt ölçek puanları ile depresyon, kaygı, olumsuz benlik, somatizasyon ve düşmanlık duyguları alt ölçek puanları arasındaki ilişkiyi araştırmak için Spearman Brown korelasyon analizi yapılmıştır. Aşağıda yer alan çizelge alt ölçekler arasındaki ilişkileri (Spearman's rho korelasyon katsayıları) göstermektedir.

Çizelge 29. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyonlar

Alt ölçekler	Kaygı	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Düşmanlık duyguları
AZBÖ toplam	.41*	.37*	.42*	.40*	.38*
Dışlama	.41*	.37*	.43*	.33*	.37*
Fiziksel zorbalık	.23*	.18*	.26*	.23*	.17*
Söylenti yayma	.26*	.25*	.29*	.26*	.28*
İdeolojik zorbalık	.28*	.23*	.24*	.23*	.25*
Cinsel zorbalık	.29*	.23*	.29*	.30*	.28*
Siber zorbalık	.26*	.22*	.29*	.32*	.23*

* $p<.01$

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri alt ölçekleri arasındaki ilişkiler, Spearman's rho korelasyon katsayıları ile Çizelge 28'de verilmiştir. Bu bulgulara göre zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.41$, $p<.01$), depresyon ($r=.37$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.42$, $p<.01$), somatizasyon ($r=.40$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.38$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

Dışlama yoluyla zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.41$, $p<.01$), depresyon ($r=.37$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.43$, $p<.01$), somatizasyon ($r=.33$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.37$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

Fiziksel zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.23$, $p<.01$), depresyon ($r=.18$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.26$, $p<.01$), somatizasyon ($r=.23$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.17$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

Söylenti yayma yoluyla zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.26$, $p<.01$), depresyon ($r=.25$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.29$, $p<.01$), somatizasyon ($r=.26$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.28$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

İdeolojik zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.28$, $p<.01$), depresyon ($r=.23$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.24$, $p<.01$), somatizasyon ($r=.23$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.25$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

Cinsel zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.29$, $p<.01$), depresyon ($r=.23$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.29$, $p<.01$), somatizasyon ($r=.30$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.28$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

Siber zorbalığa uğrama ile kaygı ($r=.26$, $p<.01$), depresyon ($r=.22$, $p<.01$), olumsuz benlik ($r=.29$, $p<.01$) ve düşmanlık duyguları ($r=.23$, $p<.01$) alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında pozitif yönde düşük düzeyde;

somatizasyon alt ölçeğinden alınan puan ($r=.32$, $p<.01$) ile orta düzeyde anlamlı ilişkiler vardır.

Tablodaki bulgular incelendiğinde depresyon, kaygı, olumsuz benlik, somatizasyon ve düşmanlık duyguları değişkenlerinin en yüksek korelasyon gösterdiği mağduriyet türünün dışlanma olduğu görülmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUM

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama ve yaşadıkları psikolojik sorunlar arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmanın bu bölümünde analiz sonuçları diğer araştırmaların bulguları ışığında tartışılacaktır.

Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Yaygınlığı

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin %17'sinin zorbalığa uğradığı belirlenmiştir. Farklı zorbalık boyutlarına göre incelendiğinde ise üniversite öğrencilerinin en çok ideolojik zorbalığa (n=32, %7.1) ve dışlama yoluyla zorbalığa (n=22, %4.9) uğradıkları görülmektedir. Fiziksel zorbalığa (n=9, %2) ve söylenti yayma (n=6, %1.3) yoluyla zorbalığa uğrama oranları ise üniversite öğrencileri arasında en az yaygınlıkta görülmektedir. Yurtdışındaki alan yazın 18-22 yaş arasındaki üniversite öğrencilerinin %38'inin ilişkisel zorbalığa, %7'sinin ise fiziksel zorbalığa uğradıklarını göstermektedir (Lento, 2006). Bu bulgulara göre dışlama yoluyla zorbalığa uğramak ilişkisel zorbalıkla benzer niteliktedir ve farklı örneklerde üniversite öğrencilerinin ilişkisel zorbalığa uğrama oranlarının fiziksel zorbalığa uğrama oranlarından daha fazla olduğu gözlenmektedir.

Yaşları 6-11 arasında olan çocukların zorbalığa uğrama oranları %7 ile %50 arasında değişmekte iken (Fekkes ve diğer., 2005; Kapçı, 2004; Wolke ve diğer., 2001); yaşları 12-17 arasında olan ergenlerin zorbalığa uğrama oranları %9 ile %21 arasında değişmektedir (Atik, 2006; Nansel ve diğer., 2001; Pişkin, 2005a; Totan, 2008). Zorbalık türlerine göre ise öğrencilerin %35,5'i fiziksel, %33,5'i sözel, %28,3'ü duygusal, %15,6'sı cinsel zorbalığa uğramaktadırlar (Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2006). Farklı yaş gruplarıyla

yapılan çalışmalara bakıldığında zorbalığa her yaşta uğranıldığı görülmektedir. Ancak zorbalığa uğrama oranları veri toplanan örnekleme ve ölçme aracına göre farklı sonuçlar gösterebilmektedir. Genel olarak bakıldığında ise yaşla birlikte zorbalığa uğrama oranlarının azaldığı görülmektedir. Yaş arttıkça akran zorbalığına uğrama oranının azaldığını, fiziksel zorbalığın daha az uygulandığını ve dolaylı yollarla yapılan zorbalığın daha fazla yaşandığını gösteren başka çalışmalar da vardır (Şirvanlı-Özen, 2006; Rigby, 2007). Bu çalışmada da yaşça daha büyük öğrenciler arasında fiziksel zorbalığın en az görüldüğü belirlenmiştir. Bu durum üniversite öğrencilerinin akran zorbalığı anlamında tekme, tokat atma, yumruk atma, ateşli ve kesici aletlerle saldırma gibi davranışlarda bulunmadıkları, akran zorbalığı olarak daha çok dışlama türü dolaylı ve ilişkisel saldırganlık yollarını gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir. Ölçekteki ideolojik zorbalık alt boyutu da zorbalığın siyasi veya dini yönden dış görünüşteki farklılıklardan ve değer yargılarından dolayı dışlanma, baskı görme, alay edilme, hakarete uğrama gibi sözel, dolaylı ve ilişkisel saldırganlık yollarına işaret etmektedir. Nansel ve diğer. (2001), 6-10.sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada hem kızlar hem erkeklerin en az sayıda bildirdiği mağduriyetin din veya ırkla ilgili olumsuz içerikteki ifadelerle yapılan zorbalık olduğu görülmektedir. Bu iki bulgu karşılaştırıldığında bu çalışmada ideolojik zorbalık olarak nitelendirilen alt boyutun yaşla birlikte daha ön plana çıktığı görülmektedir. Farklı etnik gruplara dahil olan öğrencilerin bir arada olduğu okullarda yapılan araştırmalarda da etnik grup olarak sayıca az olanların diğerlerinden daha az zorbalığa uğradığı, çoğunluğa dahil olan öğrencilerin ise daha fazla mağdur oldukları bildirilmiştir (Bellmore, Witkow, Graham ve Juvonen, 2004; Graham ve Juvonen, 2002; Vervoort ve diğer., 2010). İdeolojik zorbalık boyutu, Türkiye’de zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar arasında görülmemektedir. Yurtdışı alan yazında ise ırksal ve etnik zorbalık olarak incelenen araştırmalar vardır (Bellmore ve diğer., 2004; Graham ve Juvonen, 2002; Rigby, 2002; Vervoort ve diğer., 2010). Ancak kültürel yapının farklı olmasından dolayı bu konu Türkiye ve yurtdışı alan yazınında farklılaşmaktadır. Kafkas, Hispanic, beyaz, siyah gibi ayrımlar başka ülkelere ait özelliklerdir. Türkiye’de ise üniversitelerdeki öğrenci olayları düşünüldüğünde kişiler arası ilişkilere yansıyan zorbalık olaylarında farklı

görüşlere, inanışlara ve yaşam tarzlarına sahip olmanın bir araç olarak kullanılması olasıdır.

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin %3.5'inin cinsel zorbalığa ve %2.9'unun siber zorbalığa uğradıkları sonucu elde edilmiştir. Erdur-Baker (2010), 14-18 yaşlarındaki öğrencilerin %32'sinin, Arıca (2009) ve Dilmaç (2009) ise üniversite öğrencilerinin %54'ünün en az bir kez siber zorbalığa uğradıklarını göstermişlerdir. Bu oranlar arasındaki farklılık, yapılan diğer araştırmaların sadece siber zorbalığa odaklanmalarından, bu çalışmada ise siber zorbalığın boyutlardan sadece bir tanesi olmasından yani ölçme araçlarındaki farklılıktan kaynaklanabilir. İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde cinsel zorbalığa uğrama oranı %30 (Kapçı, 2004); 14-17 yaşlarındaki ergenlerin cinsel zorbalığa uğrama oranı %16 (Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2006), üniversite öğrencilerinde ise %6 (Baum ve Klaus, 2005) olarak bildirilmiştir.

Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Uğramasında Cinsiyet Farkı

Üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığına uğrama açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Alt boyutlara göre incelendiğinde söylenti yayma, cinsel zorbalık, ideolojik zorbalık ve siber zorbalık açısından da cinsiyete göre bir farklılık yoktur. Ancak dışlama ve fiziksel zorbalık alt ölçeklerine bakıldığında cinsiyete göre anlamlı bir fark gözlenmektedir. Buna göre erkek öğrenciler dışlama ve fiziksel zorbalığa kızlardan daha fazla uğramaktadır. Üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir çalışma daha erkeklerin fiziksel zorbalığa daha fazla uğradığını ancak ilişkisel zorbalığa uğrama açısından cinsiyet farkı olmadığını göstermiştir (Lento, 2006).

İlköğretim ve lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalar erkeklerin daha çok mağdur olduğunu göstermektedir (Alikışıfoğlu ve diğer., 2007; Ayas ve Pişkin, 2011; Bilgiç, 2007; Camodeca ve diğer., 2002; Cheraghi ve Pişkin, 2011; Eşici, 2007; Grills ve Ollendick, 2002; Lösel ve Bliesener, 1999; Nansel ve diğer., 2001; Olweus, 1993; Pişkin, 2005a, 2010; Satan, 2006; Wolke ve diğer., 2001). Ivarsson ve diğer. (2005) ise 13-16 yaşlarındaki kızların erkeklerden daha fazla zorbalığa uğradığını bildirmişlerdir. Buna

karşın zorbalığa uğrama açısından cinsiyete göre bir fark olmadığını gösteren çalışmalar da vardır (Fekkes ve diğer., 2005; O'Brennan ve diğer., 2009; Totan 2008).

Farklı zorbalık davranışlarına göre incelendiğinde de erkek öğrencilerin fiziksel ve sözel, kız öğrencilerin ise sözel ve dolaylı zorbalığa daha fazla uğradıklarını gösteren çalışmalar vardır (Eroğlu, 2009; Fekkes ve diğer., 2005; Kapçı, 2004; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2006; Nansel ve diğer., 2001; Pişkin, 2010; Rigby, 2003; Rusby ve diğer., 2005; Şirvanlı-Özen, 2010). Ayrıca kız öğrencilerde yaşla birlikte zorbalığa uğrama oranı azalırken sadece ilişkisel zorbalık boyutunda bir değişim olmamaktadır; kız öğrenciler her yaşta ilişkisel zorbalığa daha çok uğramaktadır (Şirvanlı-Özen, 2006). Ortega ve diğer. (2009), 12-17 yaş grubunda dolaylı zorbalığa uğrama açısından cinsiyet farkı gözlenmediğini; doğrudan zorbalığa erkeklerin daha fazla, cep telefonu ve internet yoluyla siber zorbalığa ise kızların daha fazla uğradığını söylemişlerdir. Li (2007), kızların daha fazla siber mağdur olduklarını belirtirken Baker-Erdur ve Kavşut (2007), Erdur-Baker (2010) ve Dilmaç (2009) ise yaptıkları araştırmalarda erkeklerin daha fazla siber mağdur olduklarını bildirmişlerdir. Arıcak (2009) ise siber mağdur olma açısından cinsiyet farkı gözlememiştir. Üniversite öğrencileriyle yapılan başka çalışmalarda da üniversite kampüslerinde cinsel zorbalık, tecavüz ve diğer cinsel istismar türlerine özellikle kadınların maruz kalma riskinin daha fazla olduğu bildirilmiştir (Fisher ve diğer., 2000; Gruber ve Fineran, 2008). Ayas ve Pişkin (2011) ise erkek lise öğrencilerinin cinsel zorbalığa daha fazla uğradıklarını bildirmişlerdir.

Cinsiyet farkına ilişkin yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında farklı sonuçlar verdikleri görülmektedir. Ancak araştırmaların büyük bir kısmı erkeklerin daha fazla zorbalığa uğradığını göstermektedir. Alt boyutlar açısından bakıldığında da yine fiziksel zorbalığa erkeklerin daha çok uğradığı, sözel ve ilişkisel zorbalığa uğrama açısından ise farklı sonuçlar olduğu gözlenmektedir. Buna göre erkeklerin zorbalığa her yaşta daha fazla uğradıkları görülmektedir. Siber, cinsel ve ideolojik zorbalık açısından farklı bulguların olması ise bu tür zorbalık olaylarının herkesin başına gelebileceğini göstermektedir. Bu araştırmanın sonucu da diğer araştırma

bulgularıyla tutarlı olarak fiziksel zorbalığa erkeklerin daha çok uğradığını ve her türlü zorbalık davranışlarına kızların da erkeklerin de maruz kalabileceğini göstermiştir. Farklı olarak ise dolaylı yollarla ortaya çıkan dışlama türü zorbalığın üniversite döneminde erkekler arasında daha fazla yaşanıyor olmasıdır. Bunun bir sebebi öğrencilerin yaşça daha büyüdükçe saldırma aracı olarak dolaylı yolları daha fazla tercih etmeleri olabilir.

Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Uğramasında Sınıf Düzeyi Farkı

Analiz sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama toplam puanları sınıf düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Bu sonuç farklı sınıf düzeylerinde okumakta olan üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en fazla zorbalığa uğrayanların 4.sınıflar olduğu ve 1.sınıf öğrencilerinin diğer tüm sınıf düzeylerinden daha az zorbalığa uğradıkları görülmektedir. Alt boyutlara göre incelendiğinde ise yine 1.sınıf öğrencilerinin tüm alt boyutlarda en az düzeyde zorbalığa uğradıkları görülmektedir. Fiziksel zorbalığa 2.sınıf öğrencilerinin, söylenti yayma türü zorbalığa ise 3.sınıf öğrencilerinin en fazla uğradığı; dışlama, ideolojik zorbalık, cinsel zorbalık ve siber zorbalığa ise 4.sınıf öğrencilerinin en fazla uğradıkları görülmektedir.

Türkiye’de ve yurtdışında farklı yaş düzeylerinden öğrencilerle yapılan çalışmalar genel olarak yaşça küçük olanların daha fazla zorbalığa uğradıklarını göstermektedir (Alikaşifoğlu ve diğer., 2007; Fekkes ve diğer., 2005; Lösel ve Bliesener, 1999; O’Brennan ve diğer., 2009; Olweus, 1993, Şirvanlı-Özen, 2006). Yaş arttıkça akran zorbalığına uğrama oranları azalmakta, fiziksel zorbalık daha az uygulanmakta ve dolaylı yollarla yapılan zorbalık daha fazla yaşanmaktadır (Ortega ve diğer., 2009; Rigby, 2007; Şirvanlı-Özen, 2006). Farklı yaşlardaki öğrencilerin zorbalığa uğrama oranlarına bakıldığında yaş büyüdükçe mağdur olma oranının da azaldığı görülmektedir (Atik, 2006; Fekkes ve diğer., 2005; Kapçı, 2004; Nansel ve diğer., 2001; Pişkin, 2005a; Totan, 2008; Wolke ve diğer., 2001). Buna karşın 3-12.sınıf düzeylerinde okumakta olan çocuk ve ergenler üzerinde yapılan bir

araştırma okulda şiddete maruz kalma ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ancak mağdur olduğunu belirten 3-5. sınıf öğrencilerinin sayılarının daha fazla olduğunu göstermektedir (Flannery ve diğer., 2004),

Bu çalışmada farklı olarak sınıf düzeyi arttıkça zorbalığa uğrama düzeyinin de arttığı gözlenmiştir. Fiziksel zorbalığa yine yaşça daha küçük olan grup daha fazla maruz kalırken diğer tüm zorbalık türlerine yaşça daha büyük olan grup daha fazla maruz kalmaktadır. Bu sonuçtan görülmektedir ki üniversite öğrencileri, okulda bulunma süreleri arttıkça daha fazla mağdur olmaktadır. Bunun farklı nedenleri olabilir. Üniversite öğrencilerinin lise ve ilköğretimdeki gibi belirli bir süre içinde okulda bulunmaları gerekmemektedir. Dersleri bitince kampüsten ayrılabilirler böylece zorbalarla aynı ortamda uzun süre birlikte kalmak zorunda olmazlar. Ancak sınıf düzeyleri büyüdükçe öğrenciler sosyalleşmek için farklı gruplara, kulüplere, topluluklara daha fazla katılmaya başlarlar. Farklı insanlarla bir arada olma süresi arttıkça daha fazla zorbalık olaylarına maruz kalabilirler. Başka bir açıdan bakıldığında ise mezuniyet yaklaştıkça üniversite öğrencilerinin gelecek kaygıları artar ve rekabetçi bir ortam oluşabilir. Bu durum da öğrencilerin birbirlerinin önüne geçmek üzere diğerine zorbalık yapmasına neden olabilir.

Üniversite Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Uğraması ile Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişki

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğraması ile yaşadıkları psikolojik sorunlar arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Buna göre zorbalığa uğrama toplam puan ve alt boyutları ile kaygı, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve düşmanlık duyguları alt ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır. Üniversite öğrencilerinin akran zorbalığına uğrama düzeyi ile yaşadıkları psikolojik sorunların düzeyi birlikte artmaktadır. Öğrenciler zorbalığa uğradıkça kendilerini daha depresif ve kaygılı hissetmekte, benlik algıları olumsuzlaşmakta, benlik saygıları düşmekte, daha çok psikosomatik belirtiler göstermekte ve düşmanca duyguları artmaktadır. Bunun tam tersi de söz konusudur. Daha çok psikolojik belirti gösterenler zorbalığa daha fazla uğrayabilir. Karahan ve diğer.(2004) benlik saygısı düşük olan öğrencilerin

daha çok yalnız olduklarını göstermiştir. Olweus (1993) da mağdurların benlik saygısı düşük ve yalnız öğrenciler olduğunu söylemiştir. Başka araştırmacılar da zorbalığa uğrayanların yüksek düzeyde kaygı, düşmanlık duyguları, somatik yakınmalar, depresyon ve düşük benlik saygısı yaşadıklarını ve daha saldırgan davrandıklarını göstermişlerdir (Alikashiöglu ve diğer., 2007; Camodeca ve diğer., 2002; Çetinkaya ve diğer., 2009; Delfabbro ve diğer., 2006; Due ve diğer., 2005; Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick, 2004; Flannery ve diğer., 2004; Grills ve Ollendick, 2002; Holt ve diğer., 2007; Kapçı, 2004; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2006; Klomek ve diğer., 2008; Lento, 2006; Meland ve diğer., 2010; Şirvanlı-Özen, 2010).

Gros, Gros ve Simms (2010), ilişkisel zorbalığa uğramanın kaygının bilişsel ve somatik belirtilerini tek başına ve olumlu yönde yordadığını bildirmişlerdir. Benzer şekilde Baldry (2004) de doğrudan ve dolaylı zorbalığa uğramanın somatik yakınmaları, kaygı ve depresyonu güçlü bir biçimde yordadığını bildirmiştir. White ve Farrell (2006) ise çocuklarda ağrı yakınmalarının bulunmasını zorbalığa uğrama ve kaygıdaki artışı yordadığı şeklinde açıklamıştır. Bu bulguyu ağrı duyumsayan çocukların stres ve kaygıya karşı daha duyarlı, daha incinebilir bir yapıda oldukları şeklinde yorumlamışlardır. Graham ve diğer. (2006), akran zorbalığı mağduru olan öğrencilerin daha çok olumsuz benlik algısı bildirdiklerini ve mağdur olmalarından dolayı kendilerini suçladıklarını, bu yüzden psikolojik uyumsuzluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. O'Moore ve Kirkham (2001) ise yüksek benlik saygısına sahip olmanın çocuk ve ergenleri zorbalığa dahil olmaktan koruduğunu söylemiştir.

Natvig ve diğer. (2001) da akranları tarafından sık sık zorbalığa uğrayanların baş ağrısı, mide ağrısı, sırt ağrısı, baş dönmesi, gergin ve huzursuz hissetmek gibi psikosomatik sorunları daha fazla yaşadıklarını ve bu belirtilerin sayısının artmasıyla zorbalığa daha fazla maruz kalma arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

Georgiou ve Stavrinos (2008) de çabuk öfkelenmenin zorbalığa uğramayı yordadığı sonucunu bildirmişlerdir. Camodeca ve Goossens (2005) ise mağdurların ve zorbaların, zorbalığa dahil olmayanlara göre bir davranışı

düşmanca olarak yorumlamaya daha fazla eğilimli olduklarını; daha öfkeli ve daha saldırgan davrandıklarını belirtmişlerdir.

Tüm yaş gruplarındaki ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki öğrencilerle yapılan araştırmalar bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı olarak akran zorbalığına uğrama ile yaşanan psikolojik sorunlar arasında bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuç zorbalığa uğramanın psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca küçük yaşlarda zorbalığa uğramanın sonraki yıllarda yaşanacak çeşitli düzeylerdeki psikolojik belirtiler ve psikiyatrik bozukluklarla ilişkisi olduğunu gösteren çalışmalar da vardır. (Bond ve diğer., 2001; Sourander ve diğer., 2007). Daha yetişkin yaşlarda yaşanan işyeri zorbalığının da sonucunda mağdurların depresyon, anlamsız korkular ve heyecanlar, yüksek tansiyon, taşikardi, dikkati toplayamama, ellerin terlemesi ve titremesi, baş ve sırt ağrıları, mide-bağırsak rahatsızlıkları, terk edilmişlik duygusu, iştahsızlık, zayıflama, özsaygının yitirilmesi, deri üzerinde döküntüler ve kaşıntılar, daha ağır olgularda travma sonrası stres bozukluğu gibi yakınmaların olduğundan söz edilmiştir (Tınaz, 2006). Tüm bulgular zorbalığa uğramanın ciddi bir psikolojik sağlık sorunu kaynağı olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ ve ÖNERİLER

Üniversite öğrencilerinin zorbalığa uğrama ve yaşadıkları psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiler ile cinsiyete ve sınıf düzeyine göre değişimler araştırılmıştır. Bir önceki bölümde bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Bu bölümde bu araştırmanın sonuçları bir bütün halinde verilecek; araştırmacılara ve uygulamacılara öneriler sunulacaktır.

Sonuç

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin %17'sinin zorbalığa uğradığını göstermektedir. Üniversite öğrencileri en çok ideolojik zorbalığa ve dışlama yoluyla zorbalığa uğramaktadır. Fiziksel zorbalığa ve söylenti yayma yoluyla zorbalığa uğrama oranları ise üniversite öğrencileri arasında en az yaygınlıktadır.

Üniversite öğrencileri arasında akran zorbalığına uğrama açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark yoktur. Kızların da erkeklerin de zorbalığa uğrama olasılığı vardır.

En fazla zorbalığa uğrayan üniversite öğrencileri 4.sınıf öğrencileridir ve 1.sınıf öğrencileri diğer tüm sınıf düzeylerinden daha az zorbalığa uğramaktadır.

Üniversite öğrencilerinin akran zorbalığına uğrama düzeyi ile yaşadıkları psikolojik sorunların düzeyi birlikte artmaktadır. Öğrenciler zorbalığa uğradıkça kendilerini daha depresif ve kaygılı hissetmekte, benlik algıları olumsuzlaşmakta, benlik saygıları düşmekte, daha çok psikosomatik belirtiler göstermekte ve düşmanca duyguları artmaktadır. Bunun tam tersi de

söz konusudur. Daha çok psikolojik belirti gösterenler zorbalığa daha fazla uğramaktadır.

Bu sonuçlar göstermektedir ki her yaşta, her cinsiyette ve her ortamda zorbalık yaşanmaktadır. Mağdur olmak psikolojik sorunlar yaşamakla ilişkilidir.

Öneriler

Bu araştırmanın sonucu üniversite öğrencilerinin de akranları tarafından zorbalığa uğradığını ve bu durumla ilişkili olarak bazı psikolojik sorunlar yaşadıklarını göstermiştir. İlköğretim, orta öğretim ve çalışma yaşamında da olduğu gibi üniversitelerde de zorbalıkla başa çıkmak üzere önlemler alınabilir. Mağdur olan öğrencilerin psikolojik destek alabilmeleri için üniversite psikolojik danışma merkezleri bu konuda çalışmalar yapabilir. Zorbalığı tanıma, zorbalıkla başa çıkma, çatışma çözme, stresle başa çıkma gibi psiko-eğitim grupları açılabilir. Akran danışmanlığı yoluyla üniversite öğrencilerinin kendi aralarında bir sosyal destek ağı oluşturulabilir. Öğrenci temsilcilikleri aracılığıyla mağduriyet yaşayan öğrenciler üniversite yönetimlerine ulaşabilir. Zorbalıkla başa çıkmada aile, arkadaş ve öğretmenlerden algılanan sosyal desteğin önemli bir rolü vardır (Tura, 2008). Öğrenciler akademik danışmanlarından da bu konuda yardım alabildiklerinde kendilerini yalnız hissetmeyeceklerdir.

Bu araştırmanın sonucu üniversite son sınıf öğrencilerinin en fazla zorbalığa uğrayan grup olduğunu göstermektedir. Öğrencilere bu son aşamaya gelmeden ulaşabilmek üniversiteleri zorbalık açısından daha güvenli bir ortam haline getirecektir. Uzun vadede ise farklılıklara hassasiyete ilişkin çalışmalar yapılabilir. Bu açıdan ilk yıl verilen üniversite yaşamına uyum programlarında zorbalık konusu da ele alınabilir.

Hem bu araştırmanın sonucu hem de diğer araştırmalar zorbalığın cinsiyete ve yaşa göre farklılaşmasıyla ilgili birbirinden farklı sonuçlar vermektedir. Bu bilgiye göre öğretim üyeleri ve üniversitede psikolojik danışma hizmeti veren uzmanlar bu konuda öğrencilere bir yardım sunacaklarsa kendi öğrencilerinin özelliklerini tanımakla yola çıkabilirler.

Hangi bölümlerde veya fakültelerde, hangi sınıf düzeylerinde veya hangi cinsiyette zorbalık daha fazla yaşıyorsa o gruba özgü müdahale programları uygulayabilirler. Farklı zorbalık davranışları da incelendiğinde gerekli önlemlerin alınması için hem uzmanlara hem de yöneticilere yol gösterebilecek bilgiler edinilebilir. Koruyucu ve önleyici ruh sağlığı çalışmaları planlanabilir. Örneğin siber zorbalık yaygın olarak gözleniyorsa öğrencilere siber zorbalıkla başa çıkma ve sanal ortamda güvenliğini sağlamakla ilgili bilgilendirme yapılabilir.

Siber zorbalık çoğu araştırmacı tarafından tek başına incelenmiş bir konudur (Arıca, 2009; Erdur-Baker, 2010; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Topçu, 2008). Bu çalışmalarda genellikle siber zorbalık ve geleneksel zorbalık olarak ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir. Bu araştırmada ise siber zorbalık ölçeğin bir boyutu olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde cinsel zorbalık da üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalarda başlı başına bir konu olarak ele alınmakta ve daha çok cinsel taciz ve tecavüz olguları ağırlıklı olarak çalışılmaktadır (Baum ve Klaus, 2005; Fisher ve diğer., 2000). İlk ve orta öğretim öğrencileriyle yapılan zorbalık araştırmalarında ise cinsel zorbalık laf atma, el-kol şakası yapma gibi davranışlarla ölçülmüştür (Ayas ve Pişkin, 2011; Kapçı, 2004; Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2006). Yeni araştırmalarda siber ve cinsel zorbalık ayrı bir ölçekle farklı bir boyut olarak ele alınabilir.

Üniversite öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının araştırılacağı yeni çalışmalarda zorbalık olaylarının meydana geldiği yerler araştırılabilir. Örneğin yurtlarda veya sadece sınıf ortamında yaşanan olgular incelenebilir. Yurtta birlikte yaşamak ile aynı sınıf ortamında bulunmak farklı yaşantılara neden olabilir.

Bu çalışmada zorbalık türlerine daha çok odaklanılmıştır ve psikolojik sorunların yaşanması sadece mağdur açısından incelenmiştir. Zorba ve zorba/mağdur açısından da incelenebilir.

Bu araştırmada zorbalığa uğrama ile psikolojik sorunlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Değişkenler arasında orta düzeyde ilişkiler gözlenmiştir. Ancak bu ilişkinin ne kadarının zorbalığa uğrama ile açıklandığı regresyon

analizinin varsayımları karşılanmadığı için araştırılmamıştır. Yeni araştırmalarla incelenebilir.

Bu alışma ile zorbalıkla ilgili alan yazına yeni bir ölçek kazandırılmıştır. Araştırmacılar tarafından yeni araştırmalarda kullanıldığında tekrar psikometrik özelliklerinin araştırılması ve raporlanması durumunda farklı üniversite ya da bölüm öğrencileri için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olup olmadığı sınanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) (2001). *Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı*. (Yeniden Gözden Geçirilmiş 4. Baskı; DSM-IV-TR). (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği. (Orijinal çalışma basım tarihi 2000).
- Albano, A.M., Chorpita, B.F., & Barlow, D.H. (2003). Childhood anxiety disorders. In Eric J. Mash & Russell A. Barkley (Eds.). *Child Psychopathology* (2nd ed.) (279-329). New York: The Guilford Press.
- Aktop, N.G. (2006). *Anadolu Üniversitesi öğretim elemanlarının duygusal tacize ilişkin görüşleri ve deneyimleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alikaşıfoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., & Albayrak-Kaymak, D. (2007). Bullying behaviours and psychosocial health: Results from a cross-sectional survey among high school students in İstanbul, Turkey. *European Journal of Pediatrics*, 166, 1253-1260.
- Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of Cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıman, F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, F. (2007). *İşletmelerde duygusal zorbalık ve Ankara'da bankacılık sektöründe duygusal zorbalığın varlığına ilişkin bir uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğe.
- Atik, G. (2006). *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among*

middle school students. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atkinson, M. & Hornby, G. (2002). *Mental health handbook for schools*. New York:Routledge.

Ayas, T. (2008). *Zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı bir programın etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2), 550-568.

Balat, G.U. ve Akman, B. (2006). Lise öğrencilerinin psikolojik durumlarının sosyodemografik özelliklerine göre incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13(1), 3-12.

Baldry, A.C. (2004). The impact of direct and indirect bullying on the mental and physical health of Italian youngsters. *Aggressive Behavior*, 30, 343-355.

Baker-Erdur, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.

Banks, R. (1997). *Bullying in schools*. ERICDigest [Online]. Available: <http://npin.org/library/pre1998/n00416/n00416.html>

Batıgün, A.D. ve Şahin, N. (2003). Öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik gençlik intiharlarının habercisi olabilir mi? *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 37-52.

Batıgün, A.D. ve Utku, Ç. (2006). Bir grup gençte yeme tutumu ve öfke arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(57), 65-78.

Baum, K. & Klaus, P. (2005). Violent victimization of college students 1995-2002. Bureau of Justice Statistics Special Report. *U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs*.

- Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: Klasik test teorisi ve uygulaması*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Beane, A.L. (2008). *Protect your child from bullying*. USA: Jossey-Bass.
- Beck, A.T. & Alford, B.A. (2009). *Depression: Causes and treatment*. (2nd Edition). Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Bektaş, M. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde okul zorbalığının yordanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bellmore, A., Witkow, M., Graham, S., & Juvonen, J. (2004). Beyond the individual: The impact of ethnic context and classroom behavioral norms on victims' adjustment. *Developmental Psychology*, 40, 1159-1172.
- Benbenishty, R. & Astor, R.A. (2005). *School Violence in Context: Culture, Neighborhood, Family, School, and Gender*. New York: Oxford University Press.
- Beran, T. (2009). Correlates of peer victimization and achievement: an exploratory model. *Psychology in the schools*, 46 (4), 348-361.
- Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim I. kademedeki görülen zorba davranışlarının sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bingöl, B. (2007). *İşyerinde yıldırma (mobbing) ve yıldırma üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bodur, Ş. ve Üneri, Ö.Ş. (2008). Çocuk ve ergenlerde major depresif bozukluk: Bir gözden geçirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 105-110.
- Bond, L., Carlin, J.B., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *BMJ*, 323, 480-484.

- Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burns, S., Maycock, B., Cross, D., & Brown, G. (2008). The power of pers: Why some students bully others to conform. *Qualitative Health Research, 18* (12), 1704-1716.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (Geliştirilmiş 3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Camodeca, M., & Goossens, F.A. (2005). Aggression, social cognitions, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46* (2), 186-197.
- Camodeca, M., Goossens, F.A., Terwogt, M.M., & Schuengel, C. (2002). Bullying and victimization among school-age children: stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development, 11* (3), 332-345.
- Carlson, L.W. & Cornell, D.G. (2008). Differences between persistent and desistent middle school bullies. *School Psychology International, 29*(4), 442-451.
- Ceylan, A., Özen, Ş., Palancı, Y., Saka, G., Aydın, Y.E., Kıvrak, Y. ve Tangolar, Ö. (2003). Lise son sınıflarda anksiyete-depresyon düzeyleri ve zararlı alışkanlıklar: Mardin çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4*(3), 144-150.
- Chapell, M.S., Hasselman, S.L., Kitchin, T., Lemon, S.N., MacIver, K.W., & Sarullo, P.L. (2006). Bullying in elementary school, high school and college. *Adolescence, 41* (164), 633-648.
- Cheraghi, A. & Pişkin, M. (2011). A comparison of peer bullying among high school students in Iran and Turkey. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 15*, 2510-2520.

- Clark, D.A. & Beck, A.T. (2010). *Cognitive therapy of anxiety disorders: Science and practice*. New York: The Guilford Press.
- Crocker, L. & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. USA: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D. ve Kavakçı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 151-158.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Davison, G.C. & Neale, J.M. (2004) *Anormal psikolojisi*. (7.Baskı).(İ.Dağ, Çev.Ed.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
- Delfabbro, P., Winefield, T., Trainor, S., Dollard, M., Anderson, S., Metzger, J., & Hammarstrom, A. (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 71-90.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (3), 1291-1325.
- Due, P., Holstein, B.E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S.N., Scheidt, P., Currie, C., & The Health Behaviour in School-Aged Children Bullying Working Group (2005). Bullying and symptoms among

school-aged children: International comperative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15 (2), 128-132.

Duncan, R.D. (1999). Maltreatment by parents and peers: The relationship between child abuse, bully victimization, and psychological distress. *Child maltreatment*, 4(1), 45-55.

Elliott, M. (2002). Bullies and victims. In M. Elliott, (Ed.), *Bullying* (3rd ed.) (1-11). Great Britain: Pearson Education.

Erdem, M., Çelik, C., Yetkin, S. ve Özgen, S. (2008). Yaygın anksiyete bozukluğunda öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 203-207.

Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media Society*, 12 (1), 109-125.

Eroğlu, S.E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.

Eryüksel, G.N. ve Akün, E. (2003). Depresyonu olan ergenler ile ana-babalarının aile ilişkilerinin ve bilişsel çarpıtmalarının incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 59-73.

Eşici, H. (2007). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile zorbacı davranışları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2004). Bullying behavior and associations with psychosomatic complaints and depression in victims. *Journal of Pediatrics*, 144, 17-22.

- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20(1), 81-91.
- Field, E.M. (2007). *Bully blocking: Siz secrets to help children deal with teasing and bullying*. (Revised Edition). United Kingdom: Jessica Kingsley Publishers.
- Fisher, B.S., Cullen, F.T., & Turner, M.G. (2000). *The sexual victimization of college women*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. National Institute of Justice Research Report.
- Flannery, D.J., Wester, K.L., & Singer, M.I. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior. *Journal of Community Psychology*, 32 (5), 559-573.
- Freedman, J.L., Sears, D.O. & Carlsmith, J.M. (2003). *Sosyal psikoloji*. (4.Baskı) (Çev. Ali Dönmez) Ankara: İmge Kitabevi.
- Gander, M.J., & Gardiner, H.W. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev.:Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur) (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Georgiou, S.N. & Stavrinides, P. (2008). Bullies, victims and bully-victims: Psychosocial profiles and attribution styles. *School Psychology International*, 29 (5), 574-589.
- Graham, S., Bellmore, A.D. & Mize, J. (2006). Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34 (3), 363-378.
- Graham, S. & Juvonen, J. (2002). Ethnicity, peer harassment and adjustment in middle school: An exploratory study. *The Journal of Early Adolescence*, 22, 173-199.

- Grills, A.E. & Ollendick, T.H. (2002). Peer victimization, global self-worth, and anxiety in middle school children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31 (1), 59-68.
- Gros, D.F., Gros, K.S. & Simms, L.J. (2010). Relations between anxiety symptoms and relational aggression and victimization in emerging adults. *Cognitive Therapy Research*, 34, 134-143.
- Gruber, J.E. & Fineran, S. (2008). Comparing the impact of bullying and sexual harassment victimization on the mental and physical health of adolescents. *Sex Roles*, 59, 1-13.
- Hawker, D.S.J., & Boulton, M.J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441-455.
- Hazler, R.J. (1996). *Breaking the cycle of violence: interventions for bullying and victimization*. USA: Taylor & Francis.
- Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6(3), 89-112.
- Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research*, 14 (3), 206 – 221.
- Holder-Perkins, V. & Wise, T.N. (2001). Somatization disorder. In John M. Oldham & Michelle B. Riba (Eds.). *Somatoform and Factitious Disorders* (Review of Psychiatry Series, Volume 20, Number 3). (1-27). Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Holt, M.K., Finkelhor, D. & Kantor, G.K. (2007). Hidden forms of victimization in elementary students involved in bullying. *School Psychology Review*, 36 (3), 345-360.
- Ivarsson, T., Broberg, A.G., Arvidsson, T. & Gillberg, C. (2005). Bullying in adolescence: Psychiatric problems in victims and bullies as measured

by the Youth Self Report (YSR) and the Depression Self-Rating Scale (DSRS). *Nordic Journal of Psychiatry*, 59, 365-373.

James, W. (1999). The self. In Roy F. Baumeister (Ed.) *The Self in Social Psychology* (69-77). USA: Taylor & Francis.

Kapçı, E.G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1),1-13.

Karacan, N. (2009). *The effect of self-esteem enrichment bibliocounseling program on the self-esteem level of sixth grade students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karahan, T.F., Sardoğan, M.E., Şar, A.H., Ersanlı, E., Kaya, S.N. ve Kumcağız, H. (2004). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 27-39.

Karaman-Kepenekçi, Y. & Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*,30,193-204.

Karasar, N. (1994). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kartal, H. (2008). İlköğretim öğrencileri arasında zorbalığın yaygınlığı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 207-217.

Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3 (2), 207-227.

Kartal, H. ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık. *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495.

Kellner, R. (1991). *Psychosomatic syndroms and somatic symptoms*. Washington: American Psychiatric Press, Inc.

- Kesen, N.F., Deniz, M.E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: Yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 353-364.
- Kirmayer, L.J. & Robbins, J.M. (1991). Introduction: Concepts of somatization. In Laurence J.Kirmayer & James M. Robbins (Eds.). *Current Concepts on Somatization: Research and Clinical Perspectives* (1-20). Washington: American Psychiatric Press, Inc.
- Klein, R.G. & Pine, D.S. (2002). Anxiety disorders. In Michael Rutter & Eric A. Taylor (Eds.). *Child and Adolescent Psychiatry* (4th Edition) (486-509). New York: Blackwell Publishing.
- Klomek, A.B., Marrocco, F., Kleinman, M., Schonfeld, I.S., & Gould, M.S. (2008). Peer victimization, depression and suicidality in adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38 (2), 166-180.
- Kocabaşoğlu, N., Doksat, M.K. ve Doğangün, B. (2004). Anksiyete ve depresyonun çok yönlü ilişkisi. *Yeni Symposium*, 42(4), 168-176.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Korkmaz, M. (1996). *Yetişkin örneklem için bir benlik saygısı ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Korkut, F. (2007). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köksal, F. ve Gençdoğan, B. (2007). Depresif olanlar ile olmayanların suçluluk, utanç ve öfke tarzlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 163-175.
- Lawrence, D. (2006). *Enhancing self esteem in the classroom*. (3rd Edition) London: Paul Chapman Publishing.

- Lento, J. (2006). Relational and physical victimization by peer and romantic partners in college students. *Journal of Social and Personal Relationships, 23* (3), 331-348.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior, 23*, 1777-1791.
- Lösel, F., & Bliesener, T. (1999). Germany. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.). *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (224-249). London: Routledge.
- Mash, E.J. ve Wolfe, D.A. (2005). *Abnormal child psychology*. (3rd Edition). USA: Thomson Wodsworth.
- Meland, E., Rydning, J.H., Lobben, S., Breidablick, H.J., & Ekeland, T.J. (2010). Emotional, self-conceptual and relational characteristics of bullies and the bullied. *Scandinavian Journal of Public Health, 1-9*.
- Morris, C.G. (2002). *Psikolojiyi anlamak*. (H.B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev.Ed.) Ankara :Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:23. (Orijinal çalışma basım tarihi 1996).
- Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA, 285* (16), 2094-2100.
- Natvig, G.K., Albrektsen, G., & Qvarnstrom, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. *Journal of Health Psychology, 6*(4), 365–377.
- O'Brennan, L.M., Bradshaw, C.P., & Sawyer, A.L. (2009). Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims, and bully/victims. *Psychology in the Schools, 46*(2), 100-115.

- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.). *The Nature of School Bullying: A Cross-national Perspective (7-27)*. USA: Routledge.
- O'Moore, M. & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behavior. *Aggressive Behavior, 27*, 269-283.
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J.A., Calmaestra, J. & Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish Adolescents. *Journal of Psychology, 217* (4), 197-204.
- Özbaran, B., Tamar, M., Yüncü, Z., Bildik, T., Demiral, N. ve Eremiş, S. (2009). Majör depresif bozukluğu olan gençlerden oluşan bir klinik örnekleme anne baba tutumlarının değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 10*, 109-115.
- Özen, D.Ş. ve Temizsu, E. (2010). Anksiyete ve depresif bozukluklarda örtüşen ve ayrılan belirtiler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2*(1), 1-14.
- Özenli, Y., Yoldaşcan, E., Topal, K. ve Özçürümez, G. (2009). Türkiye'de bir eğitim fakültesinde somatizasyon bozukluğu yaygınlığı ve ilişkili risk etkenlerinin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 10*, 131-136.
- Özler, D.E. ve Mercan, N. (2009). *Yönetmel ve örgütsel açıdan psikolojik terör: Mobbing*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Pederson, W. (2001). Adolescent victims of violence in a welfare state: sociodemography, ethnicity and risk behaviours. *British Journal of Criminology, 41*, 1-21.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice, 2*(2), 531-562.

- Pişkin, M. (2005a). *Bullying among high school students in Ankara, Turkey*. Paper presented at the 27th International School Psychology Association (ISPA) July 13-17, 2005. Athens, Greece.
- Pişkin, M. (2005b). "Zorba" ve "Kurban" lise öğrencilerinin "utangaçlık", "içedönüklük-dışadönüklük" ve "özsaygı" değişkenleri bakımından incelenmesi. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde Sunulan Bildiri. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü. 21-23 Eylül 2005, İstanbul.
- Pişkin, M. (2006). Özsaygıyı geliştirme eğitimi. Y. Kuzgun (Ed.), *İlköğretimde Rehberlik içinde* (95-124). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156), 175-189.
- Pişkin, M ve Ayas, T (2007). *Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formunun geliştirilmesi*. IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, 17-19 Ekim 2007, İzmir.
- Rigby, (2002). *New perspectives on bullying*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2003). *Stop the bullying: a handbook for schools*. Australia: ACER Press.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in schools and what to do about it*. Australia: ACER Press.
- Rosenberg, M.; Schooler, C.; Schoenbach, C. & Rosenberg, F. (1995). Global self esteem and spesific self esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, 60, 141-156.
- Rusby, J.C., Forrester, K.K., Biglan, A. & Metzler, C.W. (2005). Relationships between peer harassment and adolescent problem behaviors. *The Journal of Early Adolescence*, 25(4), 453-477.
- Salmivalli, C.(1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453-459.

- Salmivalli, C.; Kaukiainen, A.; Kaistaniemi, L. & Lagerspetz, K.M.J. (1999). Self evaluated self esteem, peer evaluated self esteem and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1268-1278.
- Sarıbeyoğlu, N.S. (2007). *Lise öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarıtaş, M. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde gözlenen zorba davranışların aile sorunlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:9.
- Sayar, K. & Ak, İ. (2001). The predictors of somatization: A review. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 11, 266-271.
- Schwartz, D., Dodge, K. A., Cole, J. D., Hubbard, J. A., Antonius, H. N., Cillessen, E. A. & Bateman, H. (1998). Social-cognitive and behavioral correlates of aggression and victimization in boys' play groups. *Journal of Abnormal Child Psychology* 26, 431-440.
- Sharp, S. & Smith, P.K. (2003). Understanding bullying. In Sonia Sharp & Peter K. Smith (Eds.). *Tackling Bullying in Your School* (1-6). New York: Taylor & Francis.
- Siyez, D.M. (2003). *Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik algıları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması*.

Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Smith, P.K. & Sharp, S. (2003). The problem of school bullying. In Sonia Sharp & Peter K. Smith (Eds.). *School Bullying: Insights and Perspectives* (1-19). London and New York: Routledge.

Solberg, M.E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29, 239–268.

Sourander, A., Jensen, P., Rönning, J.A., Niemela, S., Helenius, H., Sillanmaki, L., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, T., Moilanen, I., & Almqvist, F. (2007). What is the early adulthood outcome of boys who bully or are bullied in childhood? The Finnish “From a boy to a man” study. *Pediatrics*, 120, 397-404.

Southam-Gerow, M.A. & Chorpita, B.F. (2007). Anxiety in children and adolescent. In Eric J. Mash & Russell A. Barkley (Eds.). *Assessment of Childhood Disorders* (4th Edition) (p. 347-415) New York: The Guilford Press.

Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11 (2), 19-27.

Şahin, M. (2007). *İlköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Şahin, N.H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri (Brief symptom inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 44-56.

Şahin, N.H., Durak-Batıgün, A. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa semptom envanteri (KSE): Ergenler için kullanımının geçerlik, güvenilirlik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 125-135.

- Şirvanlı-Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58), 77-94.
- Şirvanlı-Özen, D. (2010). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş ve içe yönelim türü problem davranışlar ile ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17 (1), 5-12.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. (4th Ed.) USA: Allyn and Bacon.
- Tamam, L., Saygılı, M. ve Ünal, M. (2003). Obsesif kompulsif bozukluğu olan hastalarda diğer anksiyete bozukluklarının komorbiditesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4 (2), 69-80.
- Tanoğlu, Ş.Ç. (2006). *İşletmelerde yıldırmanın (mobbing) değerlendirilmesi ve bir yüksek öğrenim kurumunda uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Taşgın, F. ve Çuhadaroğlu-Çetin, F. (2006). Ergenlerde major depresyon: Risk etkenleri, koruyucu etkenler ve dayanıklılık. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13(2), 87-94.
- Tavşancıl, E. (2005). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi (2. Baskı) Ankara: Nobel Yayınları.
- Tınaz, P. (2006). İşyerinde psikolojik taciz (mobbing). *Çalışma ve Toplum*, 4, 13-28.
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Tura, G. (2008). *Akran zorbalığına maruz kalması yordayan özellikler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turner, H.A., Finkelhor, D. & Ormrod, R. (2010). The effects of adolescent victimization on self concept and depressive symptoms. *Child Maltreatment, 15* (1), 76-90.
- White, K.S. & Farrell, A.D. (2006). Anxiety and psychosocial stress as predictors of headache and abdominal pain in urban early adolescents. *Journal of Pediatric Psychology, 31* (6), 582-596.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology, 92*, 673-696.
- Verkuyten, M. & Thijs, J. (2002). School satisfaction of elementary school children: The role of performance, peer relations, ethnicity and gender. *Social Indicators Research, 59*, 203-228.
- Vervoort, M.H.M., Scholte, R.H.S. & Overbeek, G. (2010). Bullying and victimization among adolescents.: The role of ethnicity and ethnic composition of school class. *Journal of Youth and Adolescence, 39*, 1-11.

EKLER

Ek-1. Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği

ÖRNEK MADDELER

Zorbalık, fiziksel ya da psikolojik olarak güçlü olan ya da kendini güçlü hissedenen bir bireyin başka bir bireye ya da gruba zarar verme amacıyla psikolojik veya fiziksel yönden tekrarlayıcı bir şekilde baskı uygulamasıdır. Sizler üniversite öğrencisisiniz. Üniversitede kampüs içinde, sınıflarda, yurtlarda, kantinde, yemekhanede diğer üniversite öğrencileriyle aynı ortamda bulunmaktasınız. Bu ortamlarda tanıdığınız veya tanımadığınız bir öğrenci veya bir grup size zorbalık yapıyor olabilir.

Sizden istenen bu formda yer alan sorulara gerçek ve samimi cevaplar vermenizdir. Verdiğiniz cevaplar gizli tutulacaktır, sizin hakkınızda bireysel olarak değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle ankete adınızı yazmayınız.

Her bir maddede yer alan durumun başınıza ne sıklıkta geldiğini işaretleyiniz.	Hiçbir zaman	Dönem boyunca bir defa	Ayda bir defa	Haftada en az bir defa	Hemen hemen her gün
Görmezden gelindim, yok sayıldım.					
Tabanca gibi ateşli ve patlayıcı maddelerle saldırıya uğradım.					
Hakkımda çeşitli yerlere çirkin yazılar yazıldı.					
Bir siyasi/dini görüşü çağırıştırdığı gerekçesiyle kıyafetim, saç-sakal-bıyık şeklim vb. nedenlerden dolayı dışlandım.					
Rahatsız edici cinsel içerikli fiziksel şakalara uğradım.					
Benden habersiz facebook vb. sitelerde adıma hesap açıldı.					

Ek-2. Kısa Semptom Envanteri

ÖRNEK MADDELER

Aşağıda insanların bazen yaşadıkları belirtilerin ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her belirtiyi lütfen dikkatle okuyunuz. Daha sonra o belirtinin SİZDE BUGÜN DAHİL, SON BİR HAFTADIR NE KADAR VAROLDUĞUNU yandaki bölmede uygun olan bölmeye işaretleyiniz. Her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiç bir maddeyi atlamamaya özen gösteriniz. Cevaplarınızı aşağıdaki ölçeğe göre işaretleyiniz:

Bu belirtiler son bir haftadır sizde ne kadar var?

	Hiç yok	Biraz var	Orta derecede var	Epey var	Çok fazla var
1. İçinizde sinirlilik ve titreme hali	0	1	2	3	4
2. Baygınlık ve baş dönmesi	0	1	2	3	4
16. Yalnızlık hissetmek	0	1	2	3	4
23. Mide bozukluğu, bulantı	0	1	2	3	4
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	0	1	2	3	4
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetmek	0	1	2	3	4
39. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler	0	1	2	3	4
41. Bir şeyleri kırma, dökme isteği	0	1	2	3	4
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri	0	1	2	3	4

Ek-3. Açık Uçlu Soru Formu

Sevgili Arkadaşlar,

Bu araştırmada, üniversite öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarını belirleyecek bir anket geliştirmek için veri toplanmaktadır. Sizden istenen aşağıda verilen zorbalık tanımına bağlı olarak yaşadığınız veya şahit olduğunuz zorbalık olaylarından örnekler vermenizdir. Vereceğiniz örneklerle, sorunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuş olacaksınız.

Verdiğiniz bilgiler kimseyle paylaşılmayacak, sadece araştırmacı tarafından anket maddeleri geliştirmek üzere kullanılacaktır.

Bu ankette “zorbalık” sözcüğü, aşağıdaki tanımda belirtilen anlamlara gelmektedir:

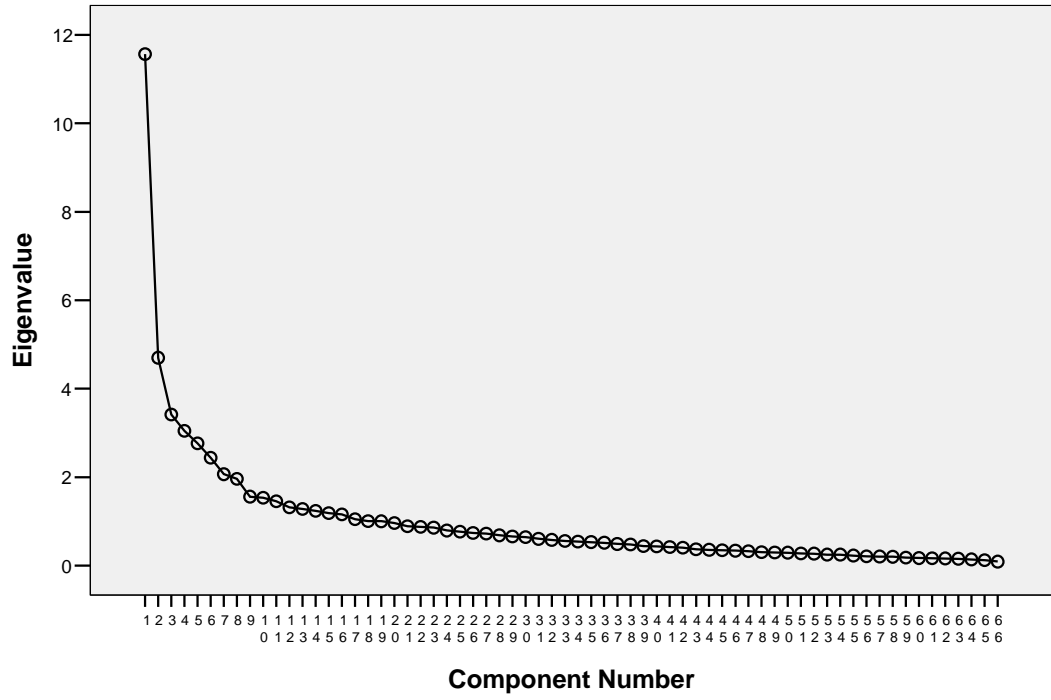
Zorbalık, güçlü bir bireyin veya grubun daha az güçlü başka bir bireye, zarar verme amacıyla psikolojik veya fiziksel yönden tekrarlayıcı bir şekilde baskı uyguladığı ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu; güç eşitsizliği ve gücün adaletsiz ve kötüye kullanıldığı bir saldırganlık türüdür. Zorbalık; tehdit etme, alay etme, kızdırma, hakaret etme, isim takma, aşağılama, dedikodu yayma, vurma, itekleme, tekmeleme, çarpma, eşyalarına zarar verme, bir gruptan veya etkinlikten dışlama, cinsel yönden rahatsız etme; telefon, kısa mesaj, e-posta ve msn, facebook vb. gibi paylaşım ağlarını tehdit, hakaret, küçük düşürme, zarar verme, rahatsız etme amaçlı kullanma gibi davranışlardan oluşur.

Siz, üniversite ortamında (kampüste, yurttta, sosyal alanlarda) arkadaşlar arasında bu tür söz ve eylemlerle karşılaştınız mı? Kendi başınızdan geçen veya çevrenizde şahit olduğunuz olaylardan örnekler veriniz.

Ek-4. Açıklanan Toplam Varyans Tablosu

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	11,563	17,520	17,520	11,563	17,520	17,520	4,751	7,199	7,199
2	4,700	7,121	24,641	4,700	7,121	24,641	4,214	6,386	13,584
3	3,415	5,174	29,814	3,415	5,174	29,814	4,099	6,210	19,795
4	3,045	4,614	34,428	3,045	4,614	34,428	3,064	4,643	24,437
5	2,763	4,186	38,614	2,763	4,186	38,614	2,824	4,278	28,716
6	2,436	3,691	42,305	2,436	3,691	42,305	2,613	3,959	32,675
7	2,067	3,132	45,438	2,067	3,132	45,438	2,566	3,888	36,563
8	1,961	2,971	48,409	1,961	2,971	48,409	2,374	3,597	40,160
9	1,558	2,361	50,770	1,558	2,361	50,770	2,287	3,465	43,625
10	1,531	2,320	53,089	1,531	2,320	53,089	2,180	3,303	46,928
11	1,452	2,200	55,289	1,452	2,200	55,289	2,022	3,064	49,992
12	1,318	1,998	57,287	1,318	1,998	57,287	2,003	3,035	53,026
13	1,278	1,937	59,224	1,278	1,937	59,224	1,985	3,008	56,034
14	1,238	1,876	61,100	1,238	1,876	61,100	1,905	2,887	58,921
15	1,186	1,797	62,897	1,186	1,797	62,897	1,577	2,389	61,310
16	1,158	1,754	64,651	1,158	1,754	64,651	1,427	2,162	63,472
17	1,048	1,587	66,238	1,048	1,587	66,238	1,332	2,018	65,490
18	1,008	1,527	67,765	1,008	1,527	67,765	1,306	1,979	67,469
19	1,001	1,517	69,282	1,001	1,517	69,282	1,197	1,813	69,282
20	,962	1,457	70,739						
21	,890	1,348	72,087						
22	,873	1,323	73,410						
23	,858	1,300	74,710						
24	,793	1,201	75,911						
25	,768	1,163	77,074						
26	,739	1,120	78,194						
27	,722	1,093	79,287						
28	,685	1,037	80,325						
29	,657	,996	81,321						
30	,645	,977	82,298						
31	,604	,916	83,214						
32	,581	,880	84,094						
33	,557	,844	84,937						
34	,543	,823	85,760						
35	,530	,804	86,563						
36	,517	,784	87,347						
37	,489	,740	88,088						
38	,475	,720	88,808						
39	,440	,667	89,475						
40	,434	,657	90,132						
41	,419	,635	90,767						
42	,401	,608	91,375						
43	,369	,559	91,934						
44	,356	,540	92,474						
45	,347	,526	93,000						
46	,337	,511	93,511						
47	,323	,489	94,000						
48	,304	,460	94,460						
49	,298	,451	94,911						
50	,292	,442	95,353						
51	,276	,419	95,772						
52	,269	,408	96,180						
53	,248	,375	96,556						
54	,247	,375	96,930						
55	,226	,343	97,274						
56	,210	,319	97,592						
57	,205	,311	97,903						
58	,199	,302	98,204						
59	,181	,275	98,479						
60	,170	,257	98,736						
61	,167	,254	98,990						
62	,160	,242	99,232						
63	,155	,235	99,467						
64	,138	,210	99,677						
65	,123	,187	99,863						
66	,090	,137	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Ek-5. Yamaç-birikinti grafiği**Scree Plot**

Ek-6. Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeğinin Faktör Yapısı, Ortak Faktör Varyansı ve Açıklanan Varyanslar

Maddeler	DÖNDÜRÜLMÜŞ FAKTÖR YÜK DEĞERLERİ						ORTAK FAKTÖR VARYANSI
	Dışlama	Fiziksel	Söylenti yayma	Cinsel	İdeolojik	Siber	
30	0,79	0,092	0,067	0,011	-0,039	0,013	0,638864
31	0,72	0,116	-0,004	0,1	-0,009	0,172	0,571537
32	0,699	0,127	-0,03	0,086	-0,006	0,28	0,591462
28	0,678	-0,033	0,311	0,076	0,116	-0,048	0,57903
33	0,655	0,146	-0,161	0,1	0,114	0,363	0,631027
27	0,648	-0,072	0,264	0,069	0,058	-0,087	0,510478
29	0,642	0,263	-0,025	0,001	0,01	-0,129	0,4987
34	0,546	0,008	0,276	0,228	-0,019	0,018	0,427025
26	0,532	-0,015	0,338	0,085	0,015	-0,12	0,419343
35	0,519	0,112	0,26	0,307	0,007	0,142	0,463967
22	0,46	0,014	0,198	0,18	0,263	0,15	0,375069
16	0,445	0,148	0,083	0,015	0,256	0,248	0,354083
18	0,393	0,061	0,244	0,103	0,067	0,168	0,261028
10	0,056	0,812	-0,133	0,003	-0,059	-0,085	0,690884
9	0,145	0,739	-0,163	0,154	-0,058	-0,089	0,628716
6	0,012	0,661	-0,004	-0,031	-0,049	0,038	0,441887
2	-0,021	0,659	0,222	-0,022	0,099	-0,083	0,50118
4	-0,082	0,616	0,168	-0,073	0,041	-0,018	0,421738
52	0,054	0,594	0,003	0,175	0,104	-0,019	0,397563
12	0,207	0,587	-0,145	0,037	0,025	0,068	0,415061
3	-0,024	0,572	0,227	-0,122	0,05	0,094	0,405509

23	0,026	0,54	0,306	0,202	0,093	0,093	0,444014
1	0,166	0,527	0,024	0,153	-0,004	0,143	0,349735
7	0,21	0,524	-0,096	0,028	-0,083	0,14	0,355165
41	0,219	0,079	0,726	-0,057	0,046	-0,088	0,594387
80	0,079	0,05	0,693	0,07	0,039	0,306	0,589047
70	0,2	-0,038	0,691	0,176	-0,029	-0,082	0,557466
81	0,103	0,006	0,654	0,108	-0,03	0,333	0,561814
40	0,282	0,183	0,464	0,306	0,02	0,027	0,423074
42	0,307	0,006	0,451	0,23	0,082	0,11	0,36941
64	0,128	0,045	0,107	0,76	0,009	0,01	0,607639
66	0,13	0,019	0,228	0,724	0,115	-0,035	0,607871
67	0,127	0,023	0,114	0,701	-0,036	0,196	0,560767
63	0,207	-0,033	0,001	0,604	-0,017	0,216	0,4557
21	0,174	0,253	0,055	0,533	0,134	0,067	0,403844
77	-0,043	0,034	0,016	0,477	0,026	0,061	0,235187
54	0,01	0,037	0,001	0,03	0,84	-0,052	0,710674
55	0,017	0,118	0,034	0,013	0,82	-0,052	0,690642
56	-0,005	-0,007	-0,034	-0,01	0,753	0,066	0,572695
53	0,077	-0,047	0,147	0,093	0,684	-0,061	0,509973
20	0,251	-0,013	-0,075	0,055	0,61	0,227	0,495449
74	0,121	0,029	0,121	0,155	0,035	0,759	0,631454
73	0,147	-0,012	0,01	0,165	-0,024	0,621	0,435295
72	0,139	0,036	0,049	0,368	-0,035	0,577	0,492596
75	-0,017	0,063	0,108	-0,041	0,059	0,552	0,325788
Açıklanan Varyans	%19	%9	%7	%6	%5	%4	%49

Ek-7. Madde Analizi Tabloları

Tüm ölçek için madde analizi

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu¹	t (Alt%27-Üst%27)²
30	.51	6.89**
31	.54	7.47**
32	.55	9.03**
28	.52	7.13**
33	.57	8.15**
27	.44	6.21**
29	.42	4.26**
34	.47	5.10**
26	.40	4.79**
35	.56	8.08**
22	.52	9.45**
16	.48	5.55**
18	.42	6.78**
10	.21	1.42
9	.28	1.72
6	.19	2.92**
2	.26	2.55*
4	.17	1.71
52	.29	3.84**
12	.30	4.95**
3	.23	3.09**
23	.39	3.99**
1	.36	6.91**
7	.28	5.75**
41	.32	3.26**
80	.36	2.82**
70	.32	2.75**
81	.36	3.25**

40	.47	6.93**
42	.43	6.05**
64	.39	3.01**
66	.43	3.12**
67	.40	5.52**
63	.37	7.28**
21	.44	6.35**
77	.17	2.27*
54	.27	5.23**
55	.30	5.48**
56	.20	6.93**
53	.29	5.57**
20	.39	7.76**
74	.38	6.99**
73	.30	6.72**
72	.37	6.27**
75	.29	2.78**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

Dışlama alt ölçeği için madde analizi

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu ¹	t (Alt%27-Üst%27) ²
30	.68	7.96**
31	.64	7.74**
32	.65	9.66**
28	.65	8.74**
33	.60	8.51**
27	.58	7.14**
29	.52	4.78**
34	.54	5.37**
26	.50	5.69**
35	.55	8.76**

22	.51	9.85**
16	.45	5.84**
18	.43	7.19**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

Fiziksel zorbalık alt ölçeği için madde analizi

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu ¹	t (Alt%27-Üst%27) ²
10	.70	1.68
9	.65	1.72
6	.54	3.40**
2	.51	2.74**
4	.45	1.71
52	.47	4.78**
12	.49	6.10**
3	.45	3.25**
23	.44	4.56**
1	.48	10.74**
7	.48	7.14**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

Söylenti yayma alt ölçeği için madde analizi

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu ¹	t (Alt%27-Üst%27) ²
41	.51	3.27**
80	.53	2.97**
70	.64	2.92**
81	.54	3.84**
40	.47	9.27**
42	.47	7.49**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

Cinsel zorbalık alt ölçeği için madde analizi

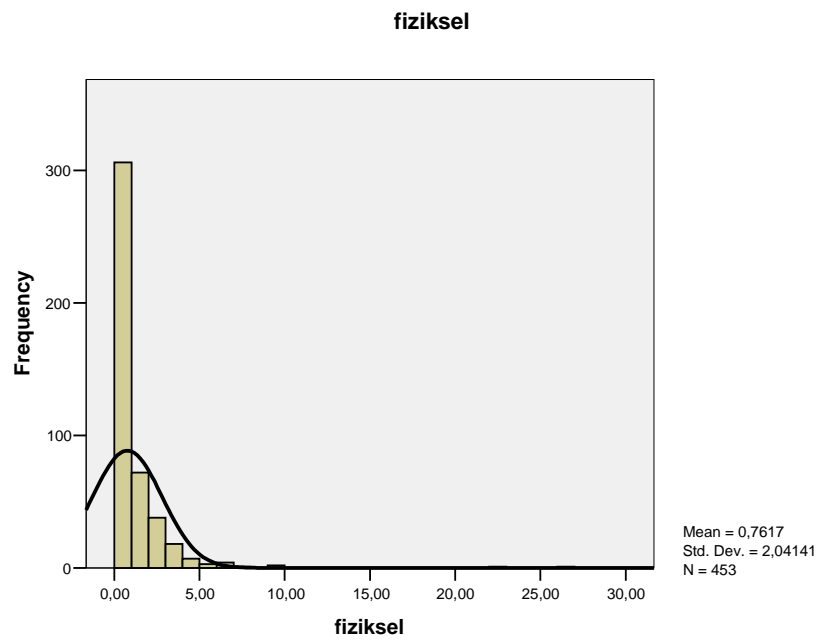
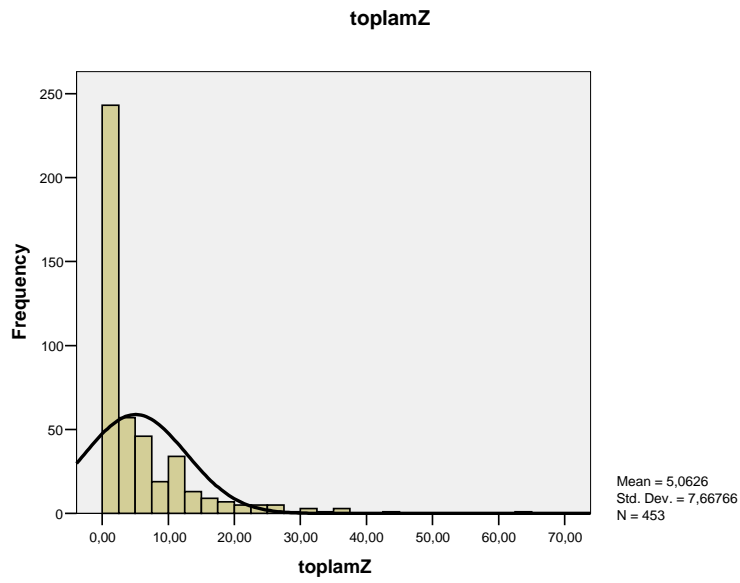
Madde	Madde-Toplam Korelasyonu¹	t (Alt%27-Üst%27)²
64	.56	3.01**
66	.61	3.75**
67	.57	6.37**
63	.52	9.30**
21	.43	7.56**
77	.30	2.91**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

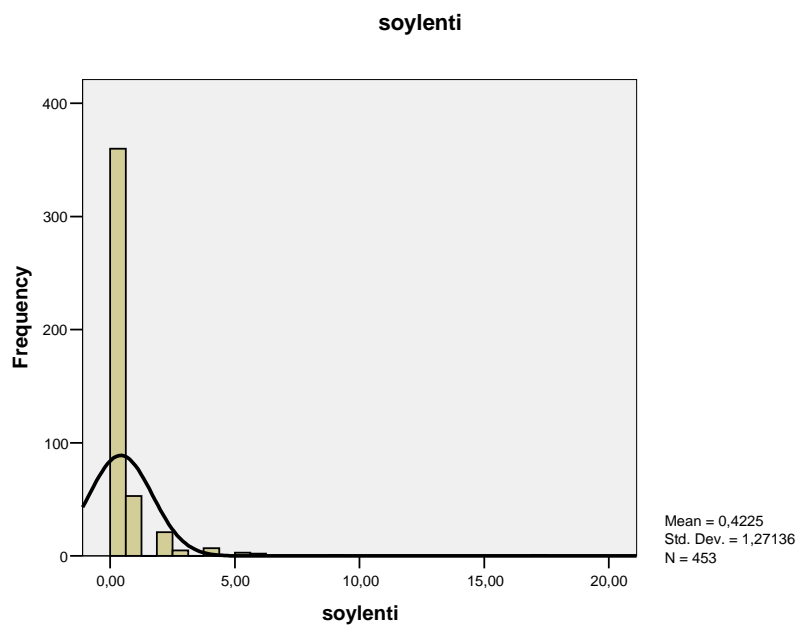
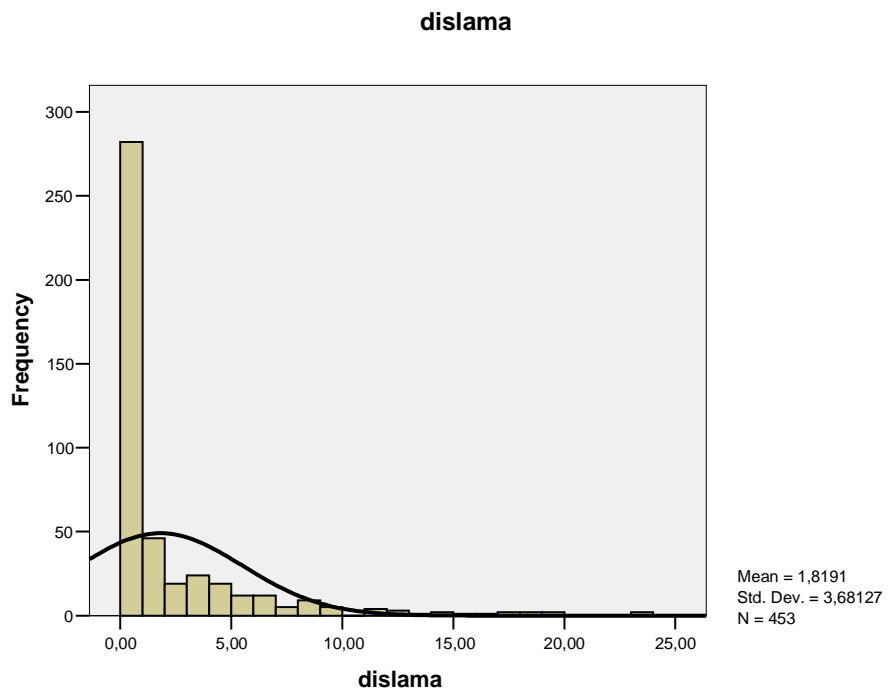
İdeolojik zorbalık alt ölçeği için madde analizi

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu¹	t (Alt%27-Üst%27)²
54	.72	5.77**
55	.69	6.44**
56	.60	9.47**
53	.53	6.61**
20	.46	9.53**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

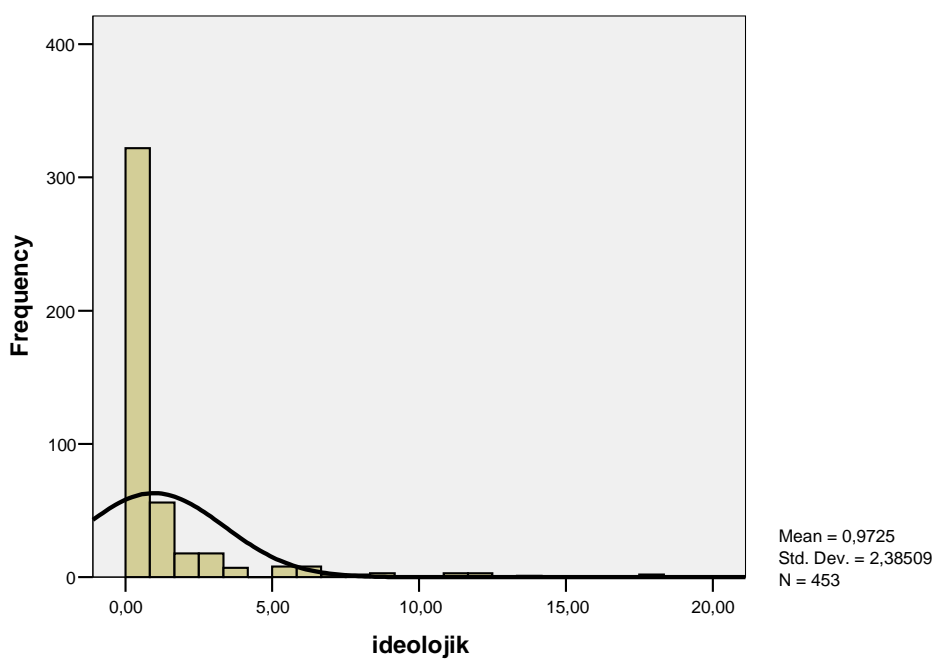
Siber zorbalık alt ölçeği için madde analizi

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu¹	t (Alt%27-Üst%27)²
74	.59	8.46**
73	.51	8.37**
72	.40	7.01**
75	.33	3.25**
¹ n=479	² n ₁ =n ₂ =129	*p<.05 **p<.01

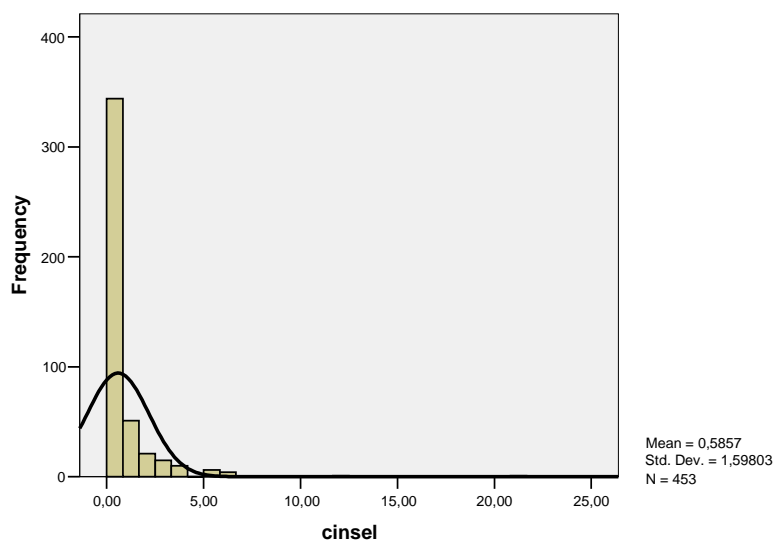
Ek-8. Histogramlar

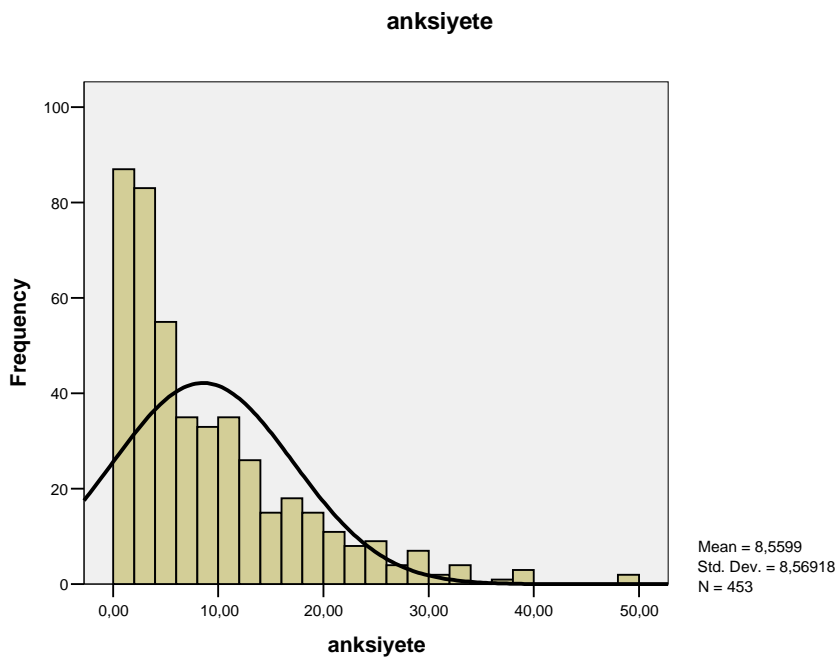
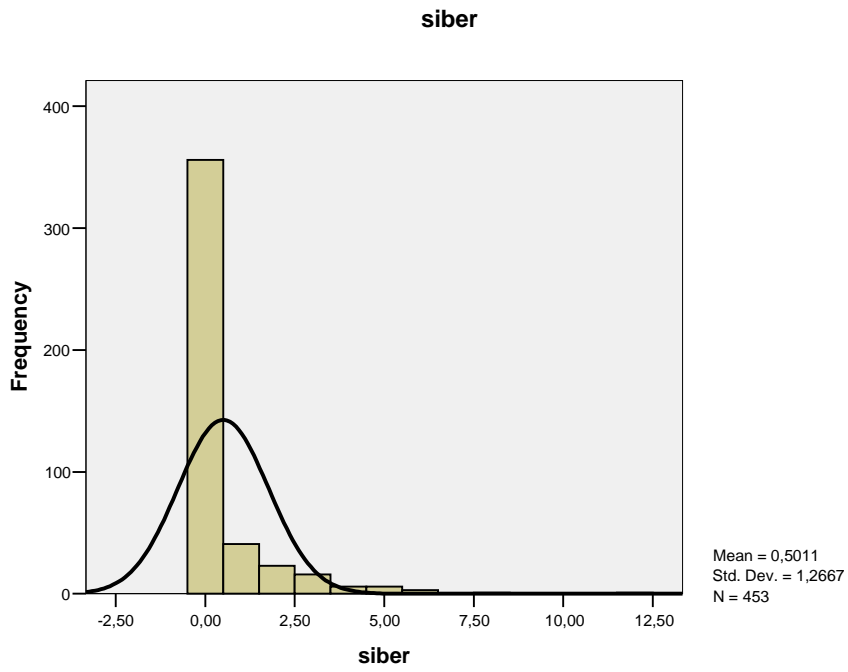

ideolojik

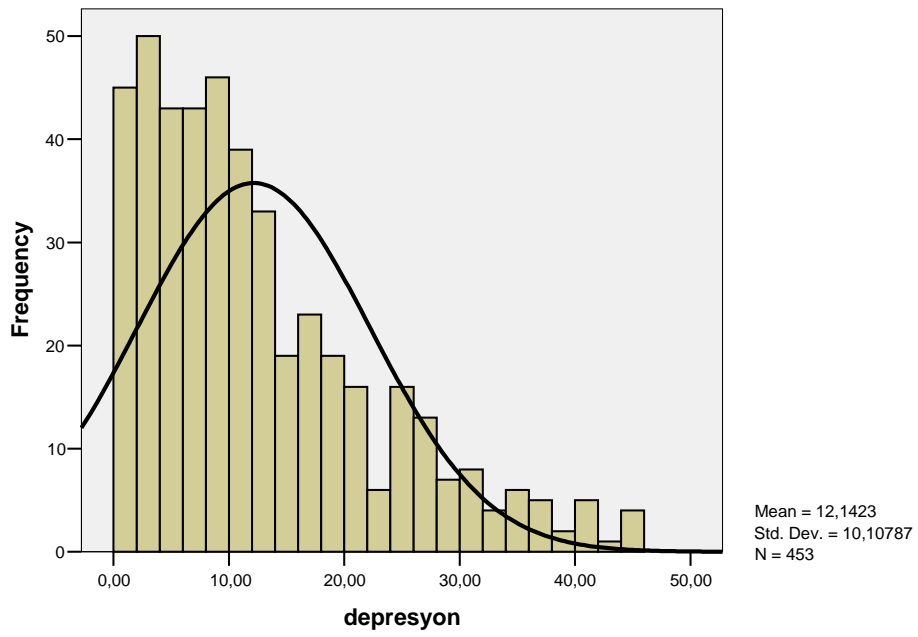

cinsel

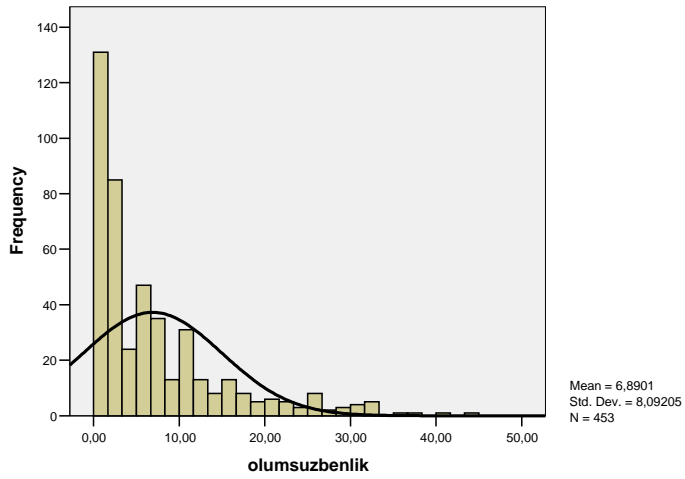

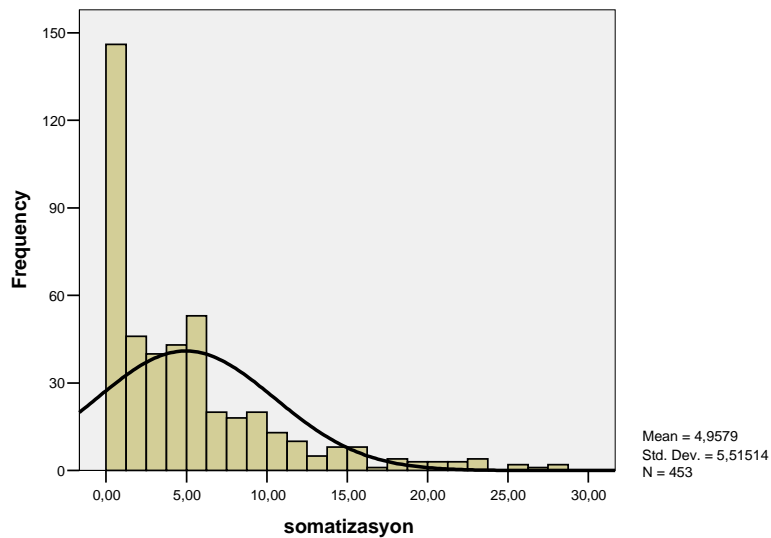
depresyon

olumsuzbenlik

somatizasyon

hostilite

